

# **Acta educationis 2016**

Kraków

## **Acta educationis 2016**

### **Redakcja:**

prof. dr hab. Józef Marecki  
doc. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel Paľa, PhD.  
doc. ThDr. Peter Tirpák, PhD.

### **Recenzja:**

dr hab F. Musiał prof. Ign.  
Mons. Dr.h.c. prof. ThDr. Jozef Jarab, PhD.  
prof. ThDr. Jozef Jurko, PhD.  
dr Lucyna Rotter

### **Grafika:**

ThLic. Juraj Gradoš, PhD.

### **Wydawnictwo Avalon Sp. z o.o.**

ul. Fiołkowa 4/13  
31-457 Kraków

**ISSN 2544-5073**

## Obsah

TADEUSZ BĄK - MÁRIA KARDIS

*Proces dezintegracji współczesnej rodziny polskiej.*

*Studium społeczne . . . . . 5*

MAREK PETRO - KRZYSZTOF CZYRKA

*Przemiany kulturowe i religijne*

*w kontekście procesów migracyjnych w Europie. . . . . 22*

PETER TIRPÁK

*Sociálno-pedagogické východiská v prospech rozvoja človeka . . . . 35*

GABRIEL PALA - ABRAHAM COME

*Komunikacja a współczesne uwarunkowania pracy socjalnej . . . . 44*

PETER VANSÁČ

*Vízia rozvoja človeka ako protiklad sociálnej degradácie*

*v sociálnych encyklikách . . . . . 58*

LENKA PASTERNÁKOVÁ

*Teacher and contemporary society . . . . . 72*

MARTIN TKÁČ

*Introdukcja kresťana do personálnej jednoty vo svätej liturgii. . . . 78*

KAMIL KARDIS - MONIKA PODKOWIŃSKA

*Proces dezorganizacji życia rodzinnego*

*w warunkach późnej nowoczesności . . . . . 89*

VLADIMÍR SALOKY

*Realizácia komunistickej ideológie v Československu vo vzťahu*

*k cirkvi, od nástupu k moci až po 60-té roky. . . . . 101*

DAMIÁN SARAKA

*Evanjelizácia ako cesta k človeku . . . . . 121*

RECENZIE:

MACIEJ OSTROWSKI

*TIRPÁK, P. – SARAKA, D.: Ty máš slová večného života. Prešov :*

*Vydavateľstvo PU v Prešove, 2017. 160 s. ISBN 978-80-555-1927-2 . . . . . 134*

JOZEF ŠIMONČIČ

*CORANIČ, J.: Z dejín gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku.*

*České Budějovice: Sdružení sv. Jana Nepomuckého při Biskupství*

*českobudejovickém, 2014. 529 s. ISBN 978-80-86074-30-6.. . . . . 137*

*Autorzy artykułów . . . . . 139*

## **Proces dezintegracji współczesnej rodziny polskiej. Studium społeczne**

**Tadeusz Bąk - Mária Kardis**

**Abstract:** *We are living in a high-risk society, which has an increasingly global character. Life in such a society can bring different kinds of danger resulting from scientific and technical mentality and consumer ideology. On the basis of an analysis of the assembled sources, the submitted study concludes that a proliferation of false anthropology and a deepening moral individualism and relativism are two main causes of current societal conditions. While false anthropology deifies man without soul living in the world without God, the deepening moral individualism and relativism lead to a loss of social ties between the individual and the group, without which meaningful existence in society would not be possible. As a result, a process of desocialization takes place. Different forms of desocialization can be identified, among which a disintegration of family life, an increase in crime rate, and a dechristianization are the most noticeable*

**Key words:** *Family. Post – modernity. Society. Desocialization. Consumer Ideology*

### **Wstęp**

Współczesne przeobrażenia kulturowe dokonują się bardzo szybko.<sup>1</sup> Występuje niespotykane dotąd w historii ludzkości tempo zmian oraz ich wielokierunkowość pod względem postaw, wartości czy norm. Takie zmiany dotyczą również współczesnej rodziny, którą określa się jako wspólnotę osób, najważniejszą postać życia społecznego, grupę podstawową dla każdego społeczeństwa, ośrodek przekazywania życia i kultury życia, posiadający decydujące znaczenie w kształtowaniu osobowości społecznej człowieka. Tradycja, obyczajowość i normy religijne definiowały dotychczas społecznie oczekiwane drogi życia. Rodzina i wszystkie te rodzaje zachowań społecznych, które się z nią bezpośrednio wiązały, jej stabilność i religijny wymiar tworzyły naturalny i oczywisty świat życia społecznego, podstawo-

---

<sup>1</sup> KARDIS, K.: *Otázka základných hodnôt a princípov v kontexte multikultúrneho dialógu*. In: *Disputationes quodlibetales*. Eds. P. Dancák, D. Hruška. Prešov, 2008, s.72.

wą rzeczywistość kultury, która raz na zawsze stawała się symbolicznym układem odniesienia zarówno wówczas, gdy w swoim dorosłym życiu człowiek twórczo rozwijał rodzinne doświadczenia, jak i wtedy, gdy im zaprzeczał. Postawy prorodzinne i zorientowanie na rodzinę jako wartość miało ważne konsekwencje dla budowania indywidualnej osobowości i społecznienia dziecka. Rodzina była postrzegana jako rozszerzona osobowość, grupa odniesienia w perspektywie, której człowiek kreował własne losy i mógł efektywnie funkcjonować w społeczeństwie.

W sytuacji aksjologicznego pluralizmu kultury rodzina zaczyna tracić swoje uprzywilejowane miejsce w strukturach społecznego świata. Sens jej istnienia jako podstawowej grupy i instytucji społecznej, środowiska dojrzewania osobowości społecznej podlega zatarciu. Upowszechniane jest przekonanie, że tradycyjnie pojmowana rodzina staje się w nowoczesnym społeczeństwie nie najważniejsza, a może nawet zbędna. W ostatnich dziesięcioleciach w przeważającej większości krajów europejskich zmniejszył się odsetek nowo zawieranych małżeństw. Zmniejsza się skłonność do zawierania małżeństwa, a ci którzy podejmują takie decyzję robią to później (ok. 30 roku życia). Wzrasta też systematycznie liczba rodzin niepełnych stanowiących 1/5 ogółu rodzin. Zwiększeniu się liczby rodzin niepełnych towarzyszy wzrost przeciętnej liczby dzieci pozostających na ich utrzymaniu. W Polsce ponad 1,5 miliona dzieci wychowuje się w rodzinach niepełnych, a od niedawna pojawiło się dodatkowo zjawisko „euro-sierot”, co związane jest z integracją Polski w Unii Europejskiej.

W niniejszym artykule podjęty został bardzo ważny i aktualny problem dezintegracji współczesnej rodziny, która przechodzi obecnie duże przeobrażenia. Celem jest analiza zmian, które dokonują się we współczesnej rodzinie oraz czynników wpływających na zachodzące procesy dezintegracyjne.

### **Rodzina jako podstawowa grupa społeczna**

Małżeństwo i tworzona przez nią rodzina to pierwsze, podstawowe wspólnoty, w których powstaje, rozwija się oraz kształtuje człowiek. Rodzina jest wspólnotą osób połączonych razem więzami miło-

ści, a także wspólnym przebywaniem oraz miejscem, w którym człowiek przygotowuje się do realizowania zasadniczych zadań życiowych. K. Wiśniewska-Roszkowska stwierdziła: „Małżeństwo zawieramy po to, aby wspólnie żyć, wspomagać się i rozwijać w miłości, aby tworzyć nowe życie i zapewnić w rodzinie środowisko wychowawcze, w którym – również w niezbędnym klimacie miłości – dzieci będą mogły wyrosnąć na dzielnych ludzi”<sup>2</sup>. W rodzinie powinny występować silne więzi między jej członkami, a także wzajemne relacje ról i zależności. W prawidłowym rozwoju i ukształtowaniu się wzajemnych stosunków pomiędzy rodzicami oraz dziećmi zasadniczą funkcję spełnia rola rodziców<sup>3</sup>.

Rodzina jest naturalnym środowiskiem wychowawczym dla człowieka, jest jedną z najważniejszych pierwotnych grup, występującą we wszystkich historycznie znanych rodzajach społeczeństw oraz kultur. W socjologii przyjęto definicje traktujące rodzinę jako instytucję, która wypełnia głównie dwie funkcje: prokreacji oraz socjalizacji. W tym przypadku widzi się rodzinę jako społecznie uznany typ trwałego obcowania płciowego, jako formę instytucjonalną małżeństwa, która zawiera pewien system nomenklatury określającej relacje pokrewieństwa, jako swoistą gospodarczą jednostkę, zapewniającą potomstwu utrzymanie oraz wychowanie, a także jako społeczną grupę stale zamieszkującą wspólnie<sup>4</sup>.

Według E. Littre „rodzinę tworzy zespół osób tej samej krwi żyjących pod jednym dachem, to znaczy ojciec, matka i dzieci”<sup>4</sup>. O rodzinie jako grupie społecznej pisał także J. Rembowski. Jego zdaniem „rodzina to mężczyzna i kobieta połączeni węzłem małżeńskim oraz ich własne lub adoptowane potomstwo. Niekiedy familia składa się z innych osób, zwykle bliższych krewnych”<sup>5</sup>. Rodzina to – jeszcze ina-

---

<sup>2</sup> WIŚNIEWSKA-ROSZKOWSKA, K.: *Zbudować małżeńskie szczęście*. Marki-Struga, 2005, s. 8.

<sup>3</sup> PRZETACZNIK-GIEROWSKA, M., WŁODARSKI, Z.: *Psychologia wychowawcza*. Warszawa, 2004, t. 2, s. 55.

<sup>4</sup> PILCH, T., LEPALCZYK, I.: *Pedagogika społeczna*. Warszawa, 2003, s. 143-144. Za: TREMPAŁA, E., CICHOSZ, M.: *Pedagogika społeczna*. Olecko, 2006, s. 67.

<sup>5</sup> REMBOWSKI, J.: *Więzi uczuciowe w rodzinie*. Warszawa, 1989, s. 14.

czej – grupa ludzi związana bliskimi więzami<sup>6</sup>, „jest to system, który ma określoną strukturę, w którym panują określone reguły, i który dąży do homeostazy”<sup>7</sup>.

Definicją najpełniej określającą rodzinę jest definicja J. Szczepańskiego: „Rodzina jest grupą złożoną z osób połączonych stosunkiem małżeńskim i rodzicielskim. Są to dwa podstawowe stosunki decydujące o powstaniu i istnieniu rodziny : małżeństwo i pokrewieństwo. Pokrewieństwo może być rzeczywiste (między rodzicami i dziećmi własnymi) lub zastępcze (między rodzicami i dziećmi przybranymi). Pokrewieństwo zachodzi w linii wstępnej : rodzice, dziadkowie, pradziadkowie oraz linii zastępczej : rodzice, dzieci, wnuki itd. Jest to pokrewieństwo w linii prostej. Lecz do rodziny należą także krewni w linii bocznej : rodzeństwo, ciotki, wujowie, stryjowie, kuzynowie itd.”<sup>8</sup>

### **Czynniki kształtujące rodzinę**

Uogólniając różne koncepcje środowiska rodzinnego można wymienić cztery podstawowe jego czynniki: społeczno ekonomiczne<sup>9</sup>, kulturalne, pedagogiczne i psychologiczno-społeczne.

Czynnik społeczno-ekonomiczny określa pozycję społeczną i ekonomiczną rodziny oraz jej poszczególnych członków. Jego komponentem są m.in. warunki bytowe rodziny, a więc: np. poziom dochodów i sytuacja mieszkaniowa. Poziom dochodów w rodzinie jest optymalny dla rozwoju dziecka wówczas, gdy liczony na osobę, umożliwia pozytywną realizację podstawowych funkcji rodziny. Jeśli w tym względzie zachodzą zakłócenia - a jest tak w dużej ilości polskich rodzin - to powstają procesy destrukcyjne tak dla środowiska rodzinnego, jak i wychowania dziecka. W skrajnej sytuacji, gdy warunki materialne rodziny mającej liczne potomstwo, są nie-

<sup>6</sup> BRAUN-GAŁKOWSKA, M.: *Psychologia domowa*. Olsztyn, 1999, s. 4.

<sup>7</sup> FELDMAN, L.: *Łączenie terapii indywidualnej i rodzinnej*. Gdańsk, 1996, s. 10.

<sup>8</sup> SZCZEPAŃSKI, J.: *Elementarne pojęcia socjologii*. Warszawa, 2007, s. 144.

<sup>9</sup> KARDIS, K.: *Fenoméń náboženstva v kontexte sociologických teórií*. In: *Náboženstvo ako sociokultúrny fenomén v kontexte sociálnej zmeny*. Prešov, 2012, s. 56.



korzystne, a rodzice przeciążeni obowiązkami, następuje odrzucanie lub zaniedbywanie dzieci<sup>10</sup>.

Odpowiednia sytuacja mieszkaniowa dla wszystkich członków rodziny istnieje wówczas, gdy mogą spokojnie odpoczywać, uczyć się, wykonywać obowiązki domowe oraz ulubione czynności. Innymi składnikami czynnika społeczno-ekonomicznego rodziny jest jej źródło utrzymania (a więc zawód rodziców i innych dorosłych członków rodziny, źródła utrzymania rodziny nie związane z pracą zawodową jej członków) oraz więź pomiędzy rodziną a środowiskiem (z dalszą rodziną, sąsiadami itp.)<sup>11</sup>

Drugim elementem środowiska rodzinnego jest czynnik kulturalny, którego komponentami są m. in.: wykształcenie rodziców i innych członków rodziny, wzorzec kulturalny obowiązujący w rodzinie, zasady wychowania dzieci i sposób spędzania wolnego czasu, poziom potrzeb kulturalnych rodziców i innych członków rodziny<sup>12</sup>.

Wpływ wykształcenia rodziców na rozwój psychiczny dziecka widoczny jest nie tylko w zapewnianiu mu dobrych warunków materialnych, ale przede wszystkim w tworzeniu odpowiedniej atmosfery wychowawczej. Im wyższy poziom wykształcenia ogólnego rodziców, tym większe zrozumienie złożonych problemów pedagogicznych, warunkujących proces wychowania dziecka. Rodzice wykształceni zwykle w większym stopniu starają się rozwijać cechy społeczne u swoich dzieci<sup>13</sup>.

Organizacja rodziny wpływa na formy wzajemnego odnoszenia się do siebie, sposoby zachowania się względem siebie członków rodziny i prowadzi do jej ustalenia się.<sup>14</sup> Role męża, żony, ojcostwo i macie-

---

<sup>10</sup> PRZETACZNIK-GIEROWSKA, M., WŁODARSKI, Z.: *Psychologia wychowawcza*, s. 55-56.

<sup>11</sup> ROŻNOWSKA, A.: *Wybrane aspekty wychowania w rodzinie*. Słupsk, 2007, s. 99-100.

<sup>12</sup> Tamże, s. 102.

<sup>13</sup> KAWULA, S., BRĄGIEL, J. A., JANKE, W.: *Pedagogika rodziny*. Toruń, 2006, s. 144-145.

<sup>14</sup> KARDIS, K., KARDIS, M.: *Przemiany wartości społecznych w warunkach globalizacji kultury. Studium socjologii wartości*. In: *Roczniki teologiczno – pastoralne* 6. Ed. G. Pała. Limanowa, 2011, s. 60.

rzyństwo oraz rola dziecka realizują się w pełni i ujawniają bogactwo swej treści tylko w zgodnej i harmonijnie funkcjonującej rodzinie. To właśnie ona kształtuje osobowość swych członków w takim kierunku, aby każdy mógł wypełniać funkcje zgodnie z wymaganiami swej roli w różnych okresach życia. W środowisku rodzinnym bardziej niż w jakiegokolwiek innej grupie podstawowej dokonuje się ciągły, niezmiennie intensywny przepływ najróżnorodniejszych uczuć o różnym stopniu natężenia. Każdy z tych uczuciowych prądów może w zmienionych warunkach przekształcić się w swoje przeciwieństwo np.: radość w smutek, miłość w nienawiść tworząc pewien wachlarz prądów emocjonalnych i przeciw prądów, które w wysokim stopniu rzutują na rozwój osobowości dziecka i kształtowanie się jego społecznych reakcji na otaczający go świat<sup>15</sup>.

Ujemne skutki dla wychowania dziecka ma zatem brak organizacji życia rodzinnego, spowodowany najczęściej niedoborem czasu do zajmowania się domem, gdy rodzice są bardzo aktywni zawodowo i społecznie. Zmęczeni pracą nie potrafią zdobyć się na cierpliwe i wnikliwe zajmowanie się problemami swoich dzieci. Dotyczy to także kłopotów z nauką. W rodzinach stosujących racjonalną organizację życia i podział obowiązków na wszystkich członków, o wiele łatwiej można pokonać wszelkie trudności i znaleźć odpowiednią ilość czasu dla siebie oraz na zajmowanie się dziećmi<sup>16</sup>.

Trzeci element środowiska rodzinnego to czynnik pedagogiczny, który określa metody i środki stosowane przez rodziców w wychowaniu dzieci. Wchodzi tu m.in.: kultura pedagogiczna rodziców, postawy rodzicielskie, warunki opieki nad dzieckiem i kontrola zachowania się dziecka, normy i wartości przekazywane dziecku w wychowaniu, zakazy i wymagania, nagrody i kary, styl wychowania.

Na proces kształtowania osobowości dziecka duży wpływ ma styl wychowania w rodzinie. W rodzinach wielodzietnych spotyka się najczęściej styl autokratyczny, a więc komenderowanie dziećmi bez dawa-

<sup>15</sup> KWIECIŃSKI, Z., ŚLIWERSKI, B.: *Pedagogika - podręcznik akademicki*. Warszawa, 2007, t. 1, s. 88.

<sup>16</sup> STELMASZCZUK, Z.: *Współczesne kierunki w opiece nad dzieckiem*. Warszawa, 1999, s. 165.

nia im możliwości wyboru czy decyzji. To rodzice narzucają zasadnicze i bardziej szczegółowe reguły współżycia w rodzinach, co jest związane przede wszystkim z bezpieczeństwem dzieci oraz organizacją życia rodzinnego. W dużych rodzinach występuje również wyraźny podział funkcji i obowiązków między dziećmi, przez co następuje szybsze przystosowanie się dzieci w dużych rodzinach do zmiennych warunków życia i do sytuacji trudnych. Dzieci z rodzin wielodzietnych, mimo stylu autokratycznego posiadają odpowiednie warunki do rozwoju samodzielności oraz umiejętności współpracy i współdziałania. W rodzinach małych, szczególnie wtedy, gdy rodzice poświęcają wiele czasu pracy zawodowej, występuje styl liberalny, a więc dający dużą swobodę dzieciom w podejmowaniu wszelkich decyzji. Sytuacja taka jest bardzo niekorzystna, gdyż rodzice ani nie mają wpływu wychowawczego na swe dzieci, ani żadnej kontroli nad nimi<sup>17</sup>.

Jeszcze jednym składnikiem środowiska rodzinnego jest czynnik psychologiczno-społeczny, którego tworzą następujące komponenty<sup>18</sup>:

- struktura rodziny (skład osobowy, liczba dzieci w rodzinie, pozycja dziecka określona przez kolejność jego narodzin itp.);
- więź uczuciowa między dzieckiem a matką i ojcem;
- więź uczuciowa między matką a ojcem;
- więź uczuciowa między innymi członkami rodziny;
- osobowościowe cechy matki, ojca i innych członków rodziny.

Rodzina jako pierwsza nadaje kierunek i określa sposób zaspokajania potrzeb człowieka. A. Kelm wyróżnił cztery grupy potrzeb dziecka według głównych sfer rozwoju i kształtowania się osobowości człowieka<sup>19</sup>:

- potrzeby związane z rozwojem fizycznym,
- potrzeby związane z rozwojem psychicznym,
- potrzeby związane z rozwojem społecznym,
- potrzeby związane z rozwojem kulturalnym.

---

<sup>17</sup> PRZETACZNIK-GIEROWSKA, M.: *Psychologia...*, s. 56.

<sup>18</sup> JACKOWSKA, E.: *Środowisko rodzinne a przystosowanie społeczne dziecka w młodszym wieku szkolnym*. Warszawa, 2004, s. 78.

<sup>19</sup> KELM, A.: *Węzłowe problemy pedagogiki opiekuńczej*. Warszawa, 2002, s. 76-77.

Zaspokajanie potrzeb, związanych z rozwojem fizycznym polega na zapewnieniu dziecku zdrowia fizycznego, rozumianego jako maksymalnie sprawne funkcjonowanie organizmu we wszystkich układach biologicznych. Aby zaspokoić potrzeby fizyczne, należy zrealizować wiele czynników. Będzie to przestrzeganie zasad higieny osobistej dziecka oraz higieny otoczenia, zwłaszcza mieszkania. Ponadto prawidłowe odżywianie, w tym higiena przygotowywania i spożywania posiłków. Opieka nad dzieckiem polega również na przestrzeganiu prowadzenia przez niego racjonalnego trybu życia (właściwe do wieku proporcje pracy, zabawy i wypoczynku dziecka) i na ochronie przed chorobami, wypadkami i innymi czynnikami zagrożenia zdrowia (np. nałogami). „Utrata rodziny lub oderwanie od niej - pisze Kelm - zwłaszcza w dzieciństwie mogą spowodować wiele zaburzeń w rozwoju psychicznym, określanych mianem choroby sierociej”<sup>20</sup>.

Jeśli rodzina jest z jakiegoś powodu niepełna, to najczęściej ma zmniejszone możliwości realizacji wszystkich funkcji opiekuńczo-wychowawczych. W szczególności z realizowaniem ich według wzoru przyjętego w danym społeczeństwie. Rodzina zatem jest środowiskiem wychowawczym, które odgrywa największą rolę w procesie wychowania dzieci i młodzieży. Jednak realizacja jej funkcji dokonuje się w stopniu optymalnym tylko wówczas, gdy w dostatecznym stopniu spełnia potrzeby społeczno-ekonomiczne, kulturalne, pedagogiczne i psychologiczno-społeczne<sup>21</sup>.

### **Struktura, typy i funkcje rodzin**

W różnych typach społeczeństw i kultur można spotkać różne formy rodzin, które zależą od wielu czynników. Struktura rodziny i jej wewnętrzna organizacja może zależeć od typu małżeństwa. Są małżeństwa monogamiczne i poligamiczne. Monogamia jest związkiem między jednym mężczyzną a jedną kobietą. Poligamia może występować w postaci poligamii czyli małżeństwa jednego mężczyzny z kilkoma kobietami lub jednej kobiety z kilkoma mężczyznami.

<sup>20</sup> Tamże, s. 78.

<sup>21</sup> BADORA, S., CZEREDRECKA, B., MARZEC, D.: *Rodzina i formy jej wspomagania*. Kraków, 2002, s. 145.

Poligamia występuje w społeczeństwach ludzkich znacznie częściej niż monogamia<sup>22</sup>.

W literaturze socjologicznej zagadnienie struktury bywa pojmowane rozmaicie, ale można wyodrębnić pewne wspólne elementy wielu definicji. Dla współczesnych socjologów rodziny (m. in. F. Adamski, Z. Tyszka) jednym z tych elementów jest dostrzeganie w strukturze rodziny trzech aspektów: psychologicznego (uwzględnienia układu więzi emocjonalnych), społecznego (akcentuje układ pozycji i strukturę wewnątrzrodzinnej władzy), kulturowego (uwzględnienia wzory regulujące wewnątrzrodzinne stosunki i interakcje, a także normy i wzory pełnienia wewnątrzrodzinnych ról społecznych)<sup>23</sup>.

F. Adamski podał dość ogólne określenie pojęcia „struktury rodzinnej” jako „stałe ramy, nie zawsze sformalizowane, wewnątrz których przebiega życie i zachowanie małżeńsko-rodzinne”<sup>24</sup>. Z. Tyszka natomiast określił omawianą kategorię poprzez wyliczenie jej czynników - „strukturę rodziny określa: liczba i jakość członków rodziny (liczba dzieci, liczba innych krewnych), układ ich pozycji i ról społecznych, przestrzenne ich usytuowanie, siła więzi instytucjonalnych i psychicznych łączących poszczególnych członków rodziny, świadcząca o większej lub mniejszej spójności (kohezji) rodziny, podział czynności oraz struktura wewnątrzrodzinnej władzy i autorytetów, łącząca się dość ściśle z układem pozycji społecznych, a także wewnątrzrodzinnym rozkładem miłości i względów”<sup>25</sup>.

Wymienione czynniki strukturalne stanowią w niektórych przypadkach kategorie umożliwiające podział typiczny małżeństwa i rodziny. Biorąc pod uwagę liczbę partnerów w małżeństwie, wyróżnia się małżeństwa monogamiczne (jeden mężczyzna i jedna kobieta) i poligamiczne (mężczyzna z kilkoma kobietami lub ewentualnie poliandria - jedna kobieta z kilkoma mężczyznami). Innym kryterium wyróżniającym małżeństwa jest zakres wyboru małżonka

---

<sup>22</sup> SZACKA, B.: *Wprowadzenie do socjologii*. Warszawa, 2008, s. 165.

<sup>23</sup> TYSZKA, Z.: *Rodzina we współczesnym świecie*. Poznań, 2007, s. 120-121.

<sup>24</sup> Tamże, s. 123.

<sup>25</sup> TYSZKA, Z.: *Podstawowe pojęcia i zagadnienia socjologii rodziny*. Poznań, 2004, s. 166-167.

- endogamiczne, gdy małżonek pochodzi z tej samej warstwy społecznej (lokalnej), egzogamiczne, gdy z innej. Wymienia się rodziny patriarchalne (ojciec sprawuje władzę i cieszy się największym autorytetem) i matriarchalne (władzę sprawuje matka)<sup>26</sup>.

Istnieje również podział rodzin ze względu na główne źródło utrzymania i środowisko zamieszkania, a tym samym i styl życia. Kryteria te pozwalają na wyodrębnienie rodziny chłopskiej, robotniczej, inteligenckiej, czy nawet studenckiej oraz rodziny wiejskiej, małomiasteczkowej, wielkomiejskiej. W wielu przypadkach ta typologia może być bardziej złożona. Prezentowane przez rodziców postawy moralne umożliwiają wyróżnienie rodzin zdrowych moralnie i zdemoralizowanych, a nawet patologicznych. Postawy rodziców wobec dzieci pozwalają z kolei wskazać rodziny o prawidłowych i nieprawidłowych postawach. Rodzina jako środowisko wychowawcze posiada w swej strukturze trzy aspekty (psychologiczny, społeczny i kulturowy), które rzutują na jakość postaw przyjmowanych przez dzieci i młodzież. W okresie, gdy następuje gwałtowny proces przemian w strukturze rodziny, należy się liczyć z tym, że zmieniały się będą również funkcje, jakie dotychczas rodzina pełniła<sup>27</sup>.

Rodzina jako podstawowa grupa społeczna wypełnia istotne funkcje w interesie społeczeństwa (tzw. funkcje instytucjonalne) oraz zaspokaja jednocześnie potrzeby psychiczne, emocjonalne i społeczne swych członków (tzw. funkcje osobiste). Z. Tyszka wyodrębnił wiele funkcji rodziny<sup>28</sup>:

- materialno-ekonomiczna funkcja polega na zaspokajaniu potrzeb członków rodziny poprzez cztery elementy podfunkcyjne: produkcyjny, zarobkowy, gospodarczy i usługowo konsumpcyjny;
- opiekuńczo-zabezpieczająca przejawia się w materialnym i fizycznym zabezpieczaniu członków rodziny w niezbędne do życia środki oraz opieka nad osobami niesprawnymi;

<sup>26</sup> SZACKA, B.: *Wprowadzenie do socjologii...*, s. 144.

<sup>27</sup> GIDDENS, A.: *Socjologia*. Warszawa, 2009, s. 120-121.

<sup>28</sup> TYSZKA, Z.: *Rodzina we współczesnym świecie*, s. 133.

- prokreacyjna funkcja rodziny (przez wielu badaczy wymieniana jako jedna z najważniejszych i podstawowych) jest formą zaspokajania emocjonalnorodzicielskich i reprodukcyjnych potrzeb społeczeństwa;
- seksualna funkcja rodziny sprowadza się do społecznie akceptowanej formy współżycia płciowego (Z. Tyszka oddziela ją od prokreacyjnej, uważając, iż coraz bardziej się autonomizuje);
- legalizacyjno-kontrolna funkcja rodziny to legalizacja niektórych typów zachowań człowieka i sprawowanie wzajemnej kontroli członków rodziny;
- socjalizacyjna, a realizowana jest na dwóch płaszczyznach: jako przygotowanie dzieci do pełnienia ról społecznych oraz jako wzajemne dostosowanie osobowości małżonków. Świadoma i intencjonalna socjalizacja określana jest jako wychowanie wewnątrzrodzinne;
- klasowa funkcja (mało widoczna) polega na wstępnym nadawaniu dzieciom pozycji w strukturze warstw społecznych i zawodowych;
- kulturalna zaś współlistnieje z funkcją socjalizującą i polega na zapoznawaniu młodego pokolenia z kulturą danego społeczeństwa, wpajaniu odpowiednich i uznanych przez społeczeństwo norm i systemów wartości, organizowaniu w gronie rodzinnym takich zajęć, które dostarczają domownikom przeżyć estetycznych;
- rekreacyjno-towarzyska (koegzystuje z kulturalną) polega na gwarantowaniu atmosfery wypoczynku i nawiązywania kontaktów towarzyskich (inaczej funkcja psychohigieniczna);
- emocjonalno-ekspresyjna funkcja polega na umożliwianiu zaspokajania potrzeb emocjonalnych i potrzeb wyrażania swojej osobowości.

Podział funkcji rodziny zaprezentowali T. Pilch i I. Lepalczyk<sup>29</sup>, wymieniając pięć (szerokozakresowych) funkcji. Między innymi

---

<sup>29</sup> PILCH, T., LEPALCZYK, I.: *Pedagogika społeczna...*, s. 155-157.

stwierdzili, że ważną funkcją jest funkcja materialno-ekonomiczna. Współcześnie w zdecydowanej większości przypadków pracują oboje małżonkowie, często dochody rodzinne powiększają dorastające dzieci. Na kolejnym miejscu wymieniona została funkcja kontrolna, która we współczesnym świecie znacznie maleje. Dzieje się to właśnie za sprawą nadmiernej dominacji funkcji materialno-ekonomicznej. Ponadto warunki życia w dużych miastach nie sprzyjają roztoczeniu przez rodzinę nieformalnej kontroli nad swymi członkami (anonimowość jednostki poza domem, zmniejszanie się uprawnień kontrolnych rodziny na skutek autonomizacji jej członków, zwiększenie się czasu przebywania poza domem rodzinnym), co także odgrywa znaczącą rolę w ujawnianiu się zachowań agresywnych.

Kolejną funkcją wymienioną przez T. Pilcha i I. Lepalczyk<sup>28</sup> jest funkcja socjalizacyjno-wychowawcza, która również we współczesnym świecie uległa znacznym przeobrażeniom. Jej zakres uległ zwężeniu ze względu na przejmowanie tej funkcji przez inne instytucje - głównie przez szkołę. Świadomość rodziców okazuje się być często „fałszywa”, gdyż szkoła również nie chce współcześnie obarczać się tym obowiązkiem, dowodząc, iż jest to mimo wszystko funkcja rodziny. Uwidoczniała się wyraźna emancypacja dzieci w rodzinie, powiększył się ich zakres swobody i niezależności. Relatywnie zmniejszył się świadomy wpływ rodziców na dzieci, tymczasem rodzina w dalszym ciągu powinna silnie oddziaływać na socjalizację dzieci.<sup>30</sup>

Ze wszystkich funkcji rodziny, we współczesnym świecie najczęściej zyskała funkcja emocjonalno-ekspresyjna rodziny, m.in. ze względu na wzrost rangi uczuć wyższych w rodzinie. Innym powodem tego zjawiska są coraz mniejsze możliwości współczesnego człowieka w zakresie uzyskania emocjonalnego wsparcia ze strony innych grup wspólnotowych poza rodziną. Rodzina powinna być zatem wspólnotą, w której mogą się manifestować niepowtarzalne cechy jednostki i zyskiwać aprobatę, uznanie ze strony innych członków rodziny. Występują tu jednak określone zależności - jeśli rodzina jest mniej zdezorganizowana i konfliktowa, tym skuteczniej wypełnia omawia-

---

<sup>30</sup> Tamże, s. 158.



ną funkcję wobec swych członków. Jeśli jednak dom staje się „sypialnią”, wówczas funkcja ta, która jest szczególnie odpowiedzialna za zachowania agresywne, nie istnieje<sup>31</sup>.

Środowisko wychowawcze człowieka odgrywa najważniejszą rolę w procesie wychowawczym dzieci i młodzieży. Rodzina jest najdoskonalszą formą tego środowiska, to ona realizuje wszystkie funkcje, które są niezbędne do wzrostu fizycznego, emocjonalnego i intelektualnego dziecka. W odpowiedniej atmosferze rodzinnej zaspokajane są niemal wszystkie potrzeby psychiczne i opiekuńczowychowawcze.

### **Czynniki dezorganizujące współczesną rodzinę**

Od początku lat 90. XX wieku zmniejsza się liczba zawieranych małżeństw. W

1990 roku wynosiła ona 255,4 tys. i do roku 1996 systematycznie zmniejszała się do 203,6 tys. Niewielki wzrost w latach 1997–1999 miał charakter przejściowy: w 2000 roku zwarto 211,2 tys. małżeństw, a w 2001 roku - 195,1 tys. Spadek liczby małżeństw w niewielkim stopniu można tłumaczyć obniżeniem się liczebności roczników w wieku aktywności matrymonialnej. Obniża się przede wszystkim skłonność do zawierania małżeństw; współczynnik zawierania małżeństw obniżył się z 6,7 nowych związków na 1000 ludności w 1990 roku do 5,1 w 2001 roku.

Przesuwa się wiek środkowy zawierania małżeństw. Pierwsze związki małżeńskie zawierane są przez osoby w coraz starszych grupach wieku. Wśród 1000 osób danej płci w wieku 20–24 lata związek małżeński w latach 1990, 1995, 2000 zawarło odpowiednio: 99, 69 i 53 mężczyzn oraz 109, 82, 71 kobiet. Zniżkowa tendencja jest zatem bardzo wyraźna. Jednocześnie obserwuje się odmienną tendencję w grupie wieku 25–29 lat. W latach 1990, 1995 i 2000 w związki małżeńskie wstąpiło odpowiednio 46, 48, 52 mężczyzn i 25, 27, i 33 kobiet na 1000 osób w danej grupie wieku. Pomiędzy 1990 a 2001 rokiem wiek środkowy nowożeńców-mężczyzn wzrósł z 24,99 do 26,20, a nowożeńców - kobiet z 22,66 do 23,95. Zmiany w tym zakresie mają swoje dodatnie

---

<sup>31</sup> Tamże, s. 159.

strony: oznaczać mogą, że rodzinę zakładają osoby bardziej dojrzałe społecznie, o większej samodzielności finansowej. Zjawisko to nie jest jednak ujemne skutki dla procesu prokreacji. Późniejsze zawarcie związku małżeńskiego oznacza najczęściej realizację modelu rodziny o mniejszej liczbie dzieci. Zmniejszył się natomiast odsetek małżeństw zawieranych przez osoby w wieku poniżej 18 lat. Jednoznaczna ocena tego zjawiska nie jest prosta. Z jednej strony oznacza to mniejszą liczbę małżeństw zawieranych przez bardzo młode, niedojrzałe emocjonalnie i społecznie osoby. Z drugiej strony, może świadczyć o braku sformalizowania związku tych osób w sytuacji ciąży kobiety. Wzrost liczby urodzeń pozamałżeńskich może być na to dowodem<sup>32</sup>.

Następuje wzrost skłonności do pozostawania w stanie panieńskim i kawalerskim. Świadczą o tym zmiany w zakresie współczynnika pierwszych małżeństw. W 1990 r. 87% mężczyzn i 90,1% kobiet w wieku poniżej 50 lat miało za sobą fakt pierwszego małżeństwa. W 2001 roku odpowiednie wskaźniki wyniosły odpowiednio: 57,6% mężczyźni i 58,1% - kobiety. Zmiany te można oceniać jako przejawy przemian wzorca zawierania małżeństw w Polsce, stanowiącego podstawę rodziny. Zjawisko to może być zapowiedzią trwałych przemian, określanych w literaturze przedmiotu drugą transformacją demograficzną i związaną również z przemianami kulturalnoobyczajowymi. Jest ono jednak przede wszystkim wynikiem trudności społecznoekonomicznych, odbijających się na postawach wobec zakładania rodziny. Wymaga to zatem nie tylko obserwacji i systematycznych analiz, ale również odpowiednich działań w sferze polityki ludnościowej.

Lata 90. ubiegłego i pierwsze lata XXI wieku charakteryzują się spadkiem liczby urodzeń, a co za tym idzie – obniżaniem się współczynnika dzietności. Liczba urodzeń żywych zmniejszyła się z 547,7 tys. w 1990 roku do 368,2 tys. w 2001 roku. Częściowo było to spowodowane zmniejszeniem się liczby kobiet w wieku rozrodczym, jednak główną przyczyną był spadek poziomu płodności kobiet. Współczyn-

<sup>32</sup> BALCERZAK-PARADOWSKA, B.: *Rodziny w Polsce. Ewolucja. Zróżnicowanie. Okres transformacji*. Warszawa, 2005, s. 65-66.

nik dzietności obniżył się z 2,03 w roku 1990 do 1,3 w 2000 i należy do jednych z najniższych w świecie<sup>33</sup>.

Skutkiem zmian postaw matrymonialnych i prokreacyjnych są zmiany w liczbie i strukturze gospodarstw domowych i rodzin. W 2002 roku było 13 337 tys. gospodarstw domowych (w 1988 r. 11 970,4 tys.) co oznacza wzrost w okresie międzypisowym o 11,4%. Zmniejszyła się natomiast przeciętna liczba osób w gospodarstwie domowym z 3,10 w 1988 r. do 2,84 w 2002 r., co spowodowane jest przede wszystkim zmniejszeniem się dzietności rodzin oraz dużym wzrostem odsetka gospodarstw domowych tworzonych przez jedną osobę (z 18,3% w 1988 r. do 24,8% w 2002 r.). Jest to głównie wzrost odsetka gospodarstw tworzonych przez osoby młode, w wieku poniżej 30 lat, będący konsekwencją usamodzielnienia się ekonomicznego części młodych osób, ale i równoczesnego odkładania decyzji matrymonialnych. Zmniejszenie się odsetka gospodarstw domowych począwszy od gospodarstwa trzyosobowego, można uznać za efekt zmniejszania się liczby zawieranych małżeństw i spadku liczby urodzeń.

W 2002 r. było 10 457,6 tys. rodzin i ich liczba była o 2,3% wyższa niż w 1988

r. Zmieniła się struktura rodzin według typów rodziny. Zmniejszyła się liczba (i odsetek) małżeństw z dziećmi (z 6323 tys. w 1988 r. do 5860,3 tys. w 2002 r.); nieznacznie wzrosła liczba małżeństw bez dzieci; odnotowano też 197,4 tys. par tworzących związki partnerskie, w 56,1% - były to związki z dziećmi. Można to uznać za przejaw umacniania się w rzeczywistości i w świadomości społecznej formy rodziny opartej na nieformalnym związku. Odnotowano również formę rodzin zrekonstruowanych (kryterium – przynajmniej jedno dziecko nie było dzieckiem wspólnym aktualnych partnerów) W 2002 r. było ich 107,7 tys. w tym 73,3 tys. stanowiły małżeństwa, 34,4 tys. – partnerzy.

Rodzin z dziećmi do lat 24 pozostającymi na utrzymaniu było 6079,4 tys.. Ograniczenie dzietności spowodowało umacnianie się

---

<sup>33</sup> STRZELECKI, Z.: *Demograficzne czynniki zmian w modelu rodziny w Polsce*. In: Polska a Europa. Problemy demograficzne u progu XXI wieku. Ed. A. Organiściak, Krzykowska. Olsztyn, 2003, s. 1920.

modelu rodziny małodziejnej. Rodziny z jednym dzieckiem stanowiły 46,9%, z dwojgiem – 36,2%. Rodziny wielodziejne (mające troje i więcej dzieci) to 16,9%. Model rodziny małodziejnej jest dominującym zarówno wśród rodzin miejskich, jak i wiejskich, jednak odsetek rodzin wielodziejnych na wsi jest ponad dwukrotnie wyższy (25,3%) niż w miastach (11,8%).

Wśród 10 808 tys. dzieci do lat 24 na utrzymaniu najwięcej (8974,7 tys. tj. 83%) żyje w rodzinach tworzonych przez małżeństwa, a 99,1 tys. (1,6%) tworzonych przez związki partnerskie<sup>34</sup>.

### **Bibliografia:**

- BADORA, S., CZEREDRECKA, B., MARZEC, D.: *Rodzina i formy jej wspomagania*. Kraków, 2002.
- BALCERZAK-PARADOWSKA, B.: *Rodziny w Polsce. Ewolucja. Zróżnicowanie. Okres transformacji*. Warszawa, 2005.
- BAUDRILLARD, J.: *Spółczesność konsumpcyjna. Jego mity i struktury*. Warszawa, 2006.
- BRAUN-GAŁKOWSKA, M.: *Psychologia domowa*. Olsztyn, 1999.
- CUDAK, H.: *Szkice z badań nad rodziną*. Kielce, 2007.
- CZACKOWSKA, H.: *Cicha rewolucja*. Warszawa, 2008.
- CZAPIŃSKI, J., PANEK, T.: *Diagnoza społeczna 2009 – warunki i jakość życia Polaków*. Warszawa, 2009.
- FELDMAN, L.: *Łączenie terapii indywidualnej i rodzinnej*. Gdańsk, 1996.
- GIDDENS, A.: *Sociologia*. Warszawa, 2009.
- GOLINOWSKA, S.: *Od ubóstwa do wykluczenia społecznego*. Warszawa, 2008.
- JACKOWSKA, E.: *Środowisko rodzinne a przystosowanie społeczne dziecka w młodszym wieku szkolnym*. Warszawa, 2004.
- KARDIS, K.: *Otázka základných hodnôt a princípov v kontexte multikultúrneho dialógu*. In: *Disputationes quodlibetales*. Eds. P. Dancák, D. Hruška. Prešov, 2008, s. 69-88.
- KARDIS, K., KARDIS, M.: *Przemiany wartości społecznych w warunkach globalizacji kultury. Studium socjologii wartości*. In: *Roczniki teologiczne – pastoralne* 6. Ed. G. Pała. Limanowa, 2011, s. 51-67.
- KARDIS, K.: *Fenómén náboženstva v kontexte sociologických teórií*. In: *Náboženstvo ako sociokultúrny fenomén v kontexte sociálnej zmeny*. Prešov, 2012, s. 24-45.
- KAWULA, S., BRĄGIEL, J. A., JANKE, W.: *Pedagogika rodziny*. Toruń, 2006.
- KELM, A.: *Węzłowe problemy pedagogiki opiekuńczej*. Warszawa, 2002.
- KNOLL, J.: *Trendy i zagadnienia edukacji dorosłych w wymiarze europejskim*. „Edukacja Ustawiczna Dorosłych”, 2007, nr 2.
- KOTOWSKA, I. E.: *Polityka ludnościowa. Cele, rozwiązania, opinie*. Warszawa, 2003.
- LEWICKA-STRZAŁECKA, A.: *Konsumeryzm kontra konsumeryzm*, „Annales Salezjańska Wyższa Szkoła Ekonomii i Zarządzania” 2003, nr 6.

<sup>34</sup> Tamże, s. 23-24.

- MRÓZ, B.: *Consumo ergo sum?* Warszawa, 2009.
- PANEK, T.: *Statystyka Społeczna*. Warszawa, 2007.
- PILCH, T., LEPALCZYK, I.: *Pedagogika społeczna*. Warszawa, 2003.
- PRZETACZNIK-GIEROWSKA, M., WŁODARSKI, Z.: *Psychologia wychowawcza*. Warszawa, 2004, t. 2.
- REMBOWSKI, J.: *Więzi uczuciowe w rodzinie*. Warszawa, 1989.
- ROŻNOWSKA, A.: *Wybrane aspekty wychowania w rodzinie*. Słupsk, 2007.
- STELMASZCZUK, Z.: *Współczesne kierunki w opiece nad dzieckiem*. Warszawa, 1999.
- STRZELECKI, Z.: *Demograficzne czynniki zmian w modelu rodziny w Polsce*. In: *Polska a Europa. Problemy demograficzne u progu XXI wieku*. Ed. A. Organiściak, Krzykowska. Olsztyn, 2003.
- SZACKA, B.: *Wprowadzenie do socjologii*. Warszawa, 2008.
- SZCZEPAŃSKI, J.: *Elementarne pojęcia socjologii*. Warszawa, 2007.
- SZUKIEŁOJC-BIEŃKUŃSKA, A.: *Miary ubóstwa i wykluczenia społecznego w praktyce i propozycjach Eurostatu*. In: *Ubóstwo i wykluczenie społeczne. Badania. Metody. Wyniki*. Eds. S. Golinowska, E. Tarkowska i I. Topińska. Warszawa.
- TREMPAŁA, E., CICHOSZ, M.: *Pedagogika społeczna*. Olecko, 2006.
- TYSZKA, Z.: *Podstawowe pojęcia i zagadnienia socjologii rodziny*. Poznań, 2004.
- TYSZKA, Z.: *Rodzina we współczesnym świecie*. Poznań, 2007.
- WIŚNIEWSKA-ROSZKOWSKA, K.: *Zbudować małżeńskie szczęście*. Marki-Struga, 2005.
- Wykluczenie społeczne. Kampania społeczna „Warto być za!”*. Warszawa 2010.
- ZAŁEWSKA, D.: *Ubóstwo. Teorie i badania*. Wrocław, 1997.

## ***Przemiany kulturowe i religijne w kontekście procesów migracyjnych w Europie***

***Marek Petro – Krzysztof Czyrka***

**Abstract:** A postmodern man, affected by the crisis of the identity, is seeking for the new forms of the spiritual and religious life, which would better meet his actual needs. Since 1970s – 1980s, the revitalisation of the religion has been taken place, and so we can see in nowadays that many new religious movements, sects and denominations are being created. These new elements, in which the streams of the religious syncretism are to be found, coexist with the traditional Churches and do not need God anymore. Therefore, they offer a new form of the spirituality to a present-day man. *angelski*

**Key words:** Religiosity. Spirituality. Alternative spirituality. Secularisation. Desecularisation. Modern and postmodern society. Globalisation.

### **Wprowadzenie**

Coraz większa liczba muzułmanów przybywających z krajów islamskich do Europy powoduje, że przybywa tu również ich kultura. Zaczyna ona w wielu aspektach rywalizować z tą europejską. To powoduje jej dezintegrację. Dochodzi do wymieszania się niektórych wartości. Kultura europejska wchodzi w interakcje z tradycjami muzułmańskimi.

Europa, a przynajmniej wiele krajów do niej należących prezentuje politykę „otwartych granic” dla przedstawicieli innych kultur. Dotyczy to także muzułmanów. Przyjeżdżają oni do Europy i nie zawsze mogą bądź nie chcą dostosować się do panujących tu standardów. Wiele obyczajów typowych dla kultury arabskiej, jak na przykład segregacja płciowa, jest zupełnie przeciwna regułom panującym w Europie. Co najgorsze Arabowie nie widzą nic w tym złego, a niektóre państwa, ze względu na poprawność polityczną przyzymkają oko

na nie zawsze zgodne z zasadami demokratycznego państwa prawa działania.<sup>1</sup>

Celem takiego działania jest wtopienie muzułmanów do nowego społeczeństwa. Nie oni chcą jednak poddawać się tej integracji. Często skutkuje to konfliktami społecznymi. Takie sytuacje miały miejsce między innymi we Francji czy Szwecji. Niedostosowana do europejskich standardów muzułmańska młodzież nie potrafiła poradzić sobie w nowej sytuacji. Te niepokoje społeczne przekładały się również na zachowania indywidualne. Tożsamość społeczności muzułmańskiej, jak i poszczególnych Arabów według mnie w praktyce nie jest w stanie zmienić się dla potrzeb swojego nowego domu. Istnieje sytuacja całkowicie odmienna. To Europa, jej kultura jest rozwarstwiania przez przybylszy z krajów muzułmańskich.

### **Sekularyzacja społeczeństwa**

Zanim przejdzie się wyjaśnienia samego pojęcia „sekularyzacja”, w pierwszej kolejności można w tym miejscu zauważyć, że „stary kontynent” to miejsce silnie związane z wiarą chrześcijańską. Tu znajduje się Watykan – Stolica Apostolska. Od wieków również wszyscy królowie w Europie swoje panowanie wywodzili bezpośrednio z prawa boskiego. Związki pomiędzy religią a opisywanym kontynentem są bardzo wyraźne. Trzeba jednak zauważyć, że w mojej ocenie, po wiekach akceptacji takiego stanu rzeczy, coraz częściej w Europie słychać głosy mówiące o rozgraniczeniu życia religijnego od pozostałych sfer funkcjonowania społeczeństwa. Często postuluje się, by kwestie powiązane z wyznaniem stanowiły jedynie aspekt indywidualnego działania Europejczyków. W tym miejscu właśnie pojawia się zjawisko sekularyzacji społeczeństwa.

Sekularyzacja inaczej może być interpretowana jako ateizacja społeczeństwa. Dotyczy to maksymalnego ograniczania roli religii, jaką spełniać ona może w życiu publicznym. Dochodzi w tym przypadku do zeświecczenia, laicyzacji społeczeństwa i samego państwa. Oznaki religii mają zgodnie z powyższą koncepcją stanowić jedynie pry-

---

<sup>1</sup> PAUCZ, E.: *Melting pot – polityka tygla. Polonia w USA. Dziś i jutro*. Biblioteka „Nowe Drogi” nr 1, s. 21-22.

watny obszar każdego człowieka. Elementy religijne nie mogą się utożsamiać z instytucjami państwowymi.<sup>2</sup>

Wcześniej sekularyzacja społeczeństwa europejskiego w wielu wypadkach przebiegała zdecydowanie ostrzej aniżeli ma to miejsce w chwili obecnej. Kilka wieków temu w Europie siłą odbierano majątki kościelne i wykorzystywano je dla potrzeb państwa. Tak samo było między innymi w Polsce w okresie powojennym. Kościół szybko stał się instytucją uznawaną za jednego największych wrogów PRL. Nie tylko grabiono kościoły i majątki związków religijnych, lecz również w sposób nie do zaakceptowania odnoszono się z samymi księżmi. W wielu momentach po 1945 roku dokonywano na nich morderstw.

Obecny proces przemian na starym kontynencie nie polega już na zabieraniu kościołów przez państwo. Księża nadal mogą pracować, jednak inaczej aniżeli miało to miejsce wcześniej nie mogą aktywnie działać w życiu publicznym. Zmienia się także samo społeczeństwo europejskie. Coraz więcej jego członków deklaruje się jako zagorzali ateści. Najwięcej na starym kontynencie jest w ich w Republice Czeskiej oraz we wschodnich landach Republiki Federalnej Niemiec. Twierdzą oni wprost, że Boga nie ma i pragną maksymalnego ograniczenia kościoła (przede wszystkim katolickiego).

Sekularyzacja społeczeństwa, która dokonywana jest na terenie Europy, w kontekście tożsamości europejskiej może być analizowana w kilku aspektach. Mowa w tym miejscu o:

- Tożsamości społecznej;
- Tożsamości indywidualnej;
- Tożsamości kulturowej.

Wszystkie europejskie kraje, przynajmniej przez pewien krótki czas były silnie uzależnione od kwestii religijnych. Społeczeństwa znajdujące się tam traktowały chrześcijaństwo, jako jeden z najważniejszych elementów codziennego życia. Tożsamość narodowa w poszczególnych krajach uwzględniała religię jako istotny jej czynnik. W większości krajów traktowane były w bardzo podobny sposób. Z czasem jednak powstawać zaczęły pewne dysproporcje. Nie

<sup>2</sup> NORRIS, P. – INGLEHART, R.: *Sacrum i profanum. Religia i polityka na świecie*. Kraków, 2006, s. 15-17.



dotyczą one podzielenia społeczeństw na katolickie, protestanckie, czy prawosławne, lecz przede wszystkim podziału kontynentu na te państwa, gdzie religia istnieje w życiu publicznych, a także te gdzie zachodzi całkowicie odmienna sytuacja.

Jako przykład pierwszych można podać: Polskę; Włochy; Irlandię; Hiszpanię. Jeżeli chodzi z kolei o kraje europejskie, gdzie bardzo zaawansowany jest proces zeświecczania społeczeństwa i życia publicznego to ich przykładami są: Francja; Czechy. Te dwa ostatnie kraje w zdecydowany sposób sekularyzowały swoje społeczeństwa. W obu z nich były ściśle powiązania z religią. Stanowiła ona przez długi czas nierozwalny element życia i tożsamości narodowej. Przekształcenia, którym podlegała Europa, coraz wyraźniejsze podziały, a nawet wojny religijne pomiędzy katolikami i protestantami doprowadziły do tego, że wiara w części z nich została zmarginalizowana. Przekształcenia powyższe są jeszcze mocniej widoczne we współczesnej Europie. Dążenie do wiary albo wręcz przeciwnie – zmierzanie do ateizacji – stało się problemem całych społeczeństw. Z kontynentu, który kilka stuleci temu był mocno osadzony w chrześcijaństwie, w chwili obecnej znaczna część społeczeństw religię wyklucza jako jeden z czynników ich historycznego i kulturowego rozwoju. Przykładem są tu na przykład Czesi, dla których coraz bardziej bycie ateistą stanowi istotę tożsamości narodowej.<sup>3</sup>

Jednak religia, a raczej jej wykluczenie z życia publicznego nie stanowi jedynie kwestii tożsamości społecznej. Widać jej znaczenie także w odniesieniu do tożsamości indywidualnej. Szczególnie dziś, kiedy mieszkańcy znacznej części kontynentu mogą swobodnie podróżować pomiędzy różnymi krajami, tam mieszkać i pracować – wyciągają oni z nich określone wzorce. Dotyczy to przede wszystkim osób młodych. Wyjeżdżają one przykładowo z katolickiej Polski do państw zdecydowanie bardziej liberalnych (jak między innymi Holandia, czy Francja). Obserwując swoich rówieśników wyciągają pewne wnioski.<sup>4</sup>

---

3 KARDIS, M.: *Vybrané aspekty sociológie novej religiozity*. In: Zborník religionistických a sociologických štúdií 1/2012. Prešov, 2012 s. 60.

4 BOROWIK, I.: *Stosunek młodzieży do Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w perspektywie wywiadów biograficznych*. In: Socjologia religii. Uniwersytet Uniwersy-

W wielu przypadkach życie bez przestrzegania religijnych zasad, które wpajali im rodzice i dziadkowie wydaje się być znacznie łatwiejszym. Podejmując indywidualne decyzje rezygnują często, zatem z wiary i postulują o laickość także i swojego państwa. Zamiast tożsamości religijnej na terenie starego kontynentu powstaje tożsamość laickości.<sup>5</sup>

W tym miejscu wspomnieć również należy o tożsamości kulturowej. Sztuka i religia w Europie od wieków były ze sobą mocno związane. Jedne z najśłynniejszych obrazów posiadają silne konteksty religijne. Dzieła takie jak „Ostatnia wieczerza”, czy „Madonna z dzieciątkiem” stanowią jedne z najcenniejszych elementów europejskiej kultury. Przez długi czas różnych twórców i artystów utożsamiano z reprezentantami wiary. Kościoły natomiast stanowiły w zdecydowanej większości przypadków pierwsze miejsca, gdzie szersza publiczność mogła zobaczyć europejskie arcydzieła. Hierarchowie kościelni byli od lat jednymi z najistotniejszych w Europie opiekunów artystycznych.

Zmiany zachodzące jednak we współczesnej kulturze doprowadziły do tego, że podlega ona coraz większej komercjalizacji. Kościół ma w niej już zdecydowanie mniejsze znaczenie. Podobnie rzecz ma się z religią ogółem. W praktyce nie istnieją we współczesnej kulturze wątki religijne. Czasami jest wręcz przeciwnie. Osoby reprezentujące kulturę europejską wyrażają się w sposób całkowicie przeciwny regułom wyznaniowym.

Podsumowując powyższe kwestie można zauważyć, że tożsamość europejska w zakresie religii dynamicznie się zmieniła. Obecny „stary kontynent” to miejsce różnorodne pod względem zarówno samych wyzwań, jak i sekularyzacji. Ateizm i laicki charakter państwa współcześnie odgrywać zaczyna coraz mocniejszy wpływ na tożsamość europejską. Prowadzi do jej dezintegracji. Widoczne to jest we wszystkich wymiarach tej tożsamości (społecznym, indywidualnym, a także kulturowym).

---

tetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2005, tom III, s. 149-167.

<sup>5</sup> CASANOVA, J.: *Religia, europejskie tożsamości laickie, integracja*. Znak 2004, nr 12, s. 38.

## Rozwój konsumpcjonizmu

Kolejne przemiany, które są wyraźnie widoczne na obszarze współczesnej Europy to rozwój konsumpcjonizmu. Konsumpcjonizm definiowany jest jako przekonanie, iż możliwe będzie osiągnięcie szczęścia osobistego poprzez dokonywanie konsumpcji dóbr oraz podnoszenie statusu dzięki zakupom określonych produktów. Stanowi on sposób zaspokajania własnego ego przez człowieka. Innymi słowy po prostu jest materialnym egoizmem.

Jednak podobnie jak duża liczba innych rzeczy proces konsumpcjonizmu odgrywa także bardzo dużą rolę w całej gospodarce państw. To teorią mówiącą o dynamicznym zwiększaniu konsumpcji w okresach wzrostów ekonomicznych i jest oznaką poprawiania się warunków życia. Powszechnie także jest przekonanie, iż to konsumenci dyktują warunki funkcjonowania i działalności gospodarek.<sup>6</sup>

Konsumpcjonizm będący określoną koncepcją nie zaistniał jak uważa duża część autorów dopiero w latach sześćdziesiątych XX stulecia. Fenomen powyższy był bardzo mocno krytykowany już w czasie życia św. Franciszka z Asyżu, a najprawdopodobniej jeszcze nawet wcześniej.<sup>7</sup>

Mówiąc o konsumpcjonizmie, jako o zjawisku społecznym można powiedzieć, iż jest on stary jak same cywilizacje. Dotyczy to konsumpcji dokonywanej ponad to, czego człowiek aktualnie potrzebuje, a co jest wymagane do dobrego życia, którego interpretacja jest stosunkowo luźna. Ekonomicznie konsumpcjonizm polega na przewlekłym obowiązku kupowania produktów albo usług z małymi bądź żadnymi pozorami jakiegokolwiek wydajności oraz trwałości. Jednocześnie nie zwraca się jednak uwagi przykładowo na pochodzenie konkretnego towaru, a także jego duże wpływy na środowisko w czasie procesu produkcyjnego.<sup>8</sup>

Rozwój konsumpcjonizmu może być interpretowany w szczególności, jako jeden z czynników dezintegrujących tożsamość zarówno społeczną, jak i indywidualną. Mając na uwadze kwestie zakłócania

---

<sup>6</sup> KRAMERA, T. – ALTKORN, J.: *Leksykon marketingu*. Warszawa, 1998, s. 121-122.

<sup>7</sup> KRAMERA, T. – ALTKORN, J.: *Leksykon marketingu*. Warszawa, 1998, s. 121-122.

<sup>8</sup> BRZOZOWSKA, B.: *Gen X: Pokolenie konsumentów*. Kraków, 2005, s. 21n.

tożsamości narodowej poprzez konsumpcjonizm trzeba wskazać, że coraz częściej wartości typowe dla różnych tożsamości przenikają się. Wynika to po części z dużej swobody podróżowania po Unii Europejskiej. Osoby odwiedzające inne kraje przejmują z nich te zachowania i standardy, które wydają się im być najbardziej odpowiednimi. Wracając do kraju wprowadzają je w życie, zakłócając tym samym panującą w danym społeczeństwie do tej pory tożsamość.

Dodać w tym miejscu należy, iż rozwój konsumpcjonizmu nie jest zjawiskiem zupełnie jednolitym. Obok niego dochodzi do wielu innych procesów, które wspólnie potrafią skutecznie dezintegrować tożsamość społeczną w danym państwie. Mowa w tym miejscu między innymi o zjawisku globalizacji. Polega ono w głównej mierze na rozprzestrzenieniu się po różnych państwach rozmaitych form i sposobów postępowania, które w założeniu mają doprowadzać do ułatwień w życiu.

Tradycyjna forma tożsamości narodowej społeczeństwa w poszczególnych krajach musi rywalizować, w wielu przypadkach, z bardziej uniwersalną tożsamością europejską. Wartości cenione w jednym z krajów przenikają do pozostałych. Całe społeczeństwa stają się znacznie bardziej podobne do siebie. Historyczne uwarunkowania ich rozwoju, konflikty pomiędzy poszczególnymi krajami nie prowadzą do tak wyraźnych antagonizmów, które można było obserwować wcześniej. Tożsamość społeczna Polaków nie jest już tak wyraźnie przeciwna tożsamości społeczeństwa niemieckiego. Z kolei Niemcy i Anglicy nie są już tak przeciwni przykładowo Francuzom.

Jednak rozwijanie się konsumpcjonizmu i tak zwanej tożsamości europejskiej nie odnosi się tylko do niwelowania tradycyjnych tożsamości narodowych, lecz również tożsamości indywidualnych. Ludzie coraz częściej czują się w szczególności Europejczykami, a nie obywatelami poszczególnych krajów. Taki kosmopolita to przede wszystkim osoba młoda. Jest ona najbardziej mobilna. Zdecydowanie najczęściej podlega również zjawisku konsumpcjonizmu.

Zgodnie z przeprowadzonymi wcześniej teoretycznymi rozważaniami należy stwierdzić, że konsumpcjonizm jest wyrazem zaspokajania indywidualnego ego. Wyraźnie tu widać oddziaływanie tego zja-

wiska na tożsamość indywidualną. Zaspokajanie osobistych potrzeb często jest przedkładane nad tożsamość narodową.

Współcześnie w Europie konsumpcjonizm jest rozwijany za pośrednictwem takich zjawisk, jak<sup>9</sup>:

- Wirtualizacja, technologizacja, a także informatyzacja wszelkich stron życia społecznego;
- Semiotyzacja oraz symulakryzacja społecznego obrazu świata;
- Stereotypizacja (a wręcz standaryzacja) informacyjnych relacji zachodzących w społeczeństwach;
- Mediatyzacja relacji o charakterze międzyludzkim;
- Upowszednienie oraz homogenizacja informacji społecznej.

Wszystko doprowadza do tego, że społeczeństwo europejskie zastępowane jest w rzeczywistości społeczeństwem konsumpcyjnym. Kultura europejska może być w tym kontekście wyraźnie zagrożona. Konsumpcja, jej rozwój sprawia, że traci ona na swojej wartości. Tożsamość kultury europejskiej podlega oddziaływaniu (zgodnie z powyższym zestawieniem) wielu czynników. Jednym z nich jest standaryzacja. Chodzi w tym momencie o tworzenie społeczeństwa gdzie dominują czynniki o charakterze ilościowym nad tymi jakościowymi.

Zawarte są one w zachodzących w obrazie współczesnego i uprzedmiotowionego człowieka następujących procesach<sup>10</sup>:

*Stereotypizacji wartości* – charakteryzuje się dominacją ilości nad jakością. Fakt ten narusza bilanse tych dwóch zasadniczych czynników odpowiedzialnych za strukturyzację obrazu świata. Zaistnienie abstrahowania od jakościowych różnic w istotny sposób ujednolica semantyczną przestrzeń ludzkiego doświadczenia, upraszcza świat, czyni go zdecydowanie bardziej homogenicznym. Uznawane wcześniej przez ludzi wartości stają się masowymi. Postępowania charakterystyczne dla konkretnej tożsamości (czy to całych społeczeństw,

---

<sup>9</sup> GOLKA, M.: *Wchodzenie w cywilizację konsumpcyjną*. In: Nowe style zachowań. Ed. M. Golka. Wydawnictwo Fundacji Humaniora: Poznań, 2001, s. 56.

<sup>10</sup> GOLKA, M.: *Wchodzenie w cywilizację konsumpcyjną*. In: Nowe style zachowań. Ed. M. Golka. Wydawnictwo Fundacji Humaniora: Poznań, 2001, s. 56.

czy indywidualnej) nabywają cechy seryjności. Natomiast osobliwości do tej pory specyficzne otrzymują cechy poprzez pewne zwielokrotnienie i tym samym stają się powszechnymi wzorcami do naśladowania. Taka sytuacja w efekcie prowadzi do negacji jakiejkolwiek różnorodności, uniwersalizacji doświadczeń oraz standaryzacji społecznego życia Europejczyka.

*Synergetyzacji zachowania* – jest to druga strona tak zwanego „uilościowienia” ludzkich doświadczeń. To istotne osłabianie jakościowego selekcjonowania działań, a więc obniżanie stopnia uświadamiania sobie istoty swoich zachowań. Można w tych kwestiach uwzględnić także obniżanie stopnia uświadomienia sobie jakości podejmowanych działań co powoduje:

- Bierność postaw;
- Przystosowywanie się do świata artefaktów oraz semiofaktów;
- Proces szablonizacji zachowań oraz interakcji z otoczeniem;
- Pewnego rodzaju swoistą bezmyślność refleksyjną.

Chodzi, zatem w tym miejscu o świadomie prowadzony proces naśladownictwa albo konformizmu z wyboru, co w efekcie doprowadza do dogmatyzmów w myśleniu oraz licznych neomitologizmów w zachowaniu.<sup>11</sup>

Powyżej wskazano, że konsumpcja negatywnie oddziałuje na zjawisko tożsamości. Niszczy indywidualizm. Wartości i działania zarówno całych społeczeństw, jak i te o charakterze indywidualnym są dezintegrowane.<sup>12</sup>

Podsumowując, należy wspomnieć o negatywnym wpływie konsumpcjonizmu na kulturowy aspekt przemian tożsamości europejskiej. Kultura ta podlega standaryzacji. Cech, które wcześniej zachwycały widzów są powszechne. W konsekwencji często przybiera ona formę kiczu. Kultura o charakterze wysokim jest sprowadza-

<sup>11</sup> SZLENDAK, T. – PIETROWICZ, K.: *Na pokaz. O konsumeryzmie w kapitalizmie bez kapitału*. Toruń, 2004, s. 110n. SZLENDAK, T.: *Supermarketyzacja. Religia i obyczaje seksualne młodzieży w kulturze konsumpcyjnej*. Wrocław, 2004.

<sup>12</sup> KARDIS, M. – KARDIS, K.: *Przemiany wartości społecznych w warunkach globalizacji kultury. Studium socjologii wartości*. In: *Roczniki teologiczno-pastoralne* 6. Tarnów, 2012 s. 52.

na na niższy poziom. Konsumpcjonizm polega także na zaspokajaniu potrzeb kulturowych. Opisywany proces doprowadza do sytuacji, kiedy to kultura się upowszechnia i staje się bardziej dostępna dla ogółu. Bardzo często w wyniku tego traci swój indywidualny charakter. Nie chodzi w tym miejscu jedynie o kulturę rozumianą, jako wytwory pracy artystycznej, lecz również o inne elementy składające się na szeroko pojmowaną tożsamość kulturową, a mianowicie między innymi: Język; Zwyczaje; Tradycje historyczne. Przestają się one kojarzyć z jednym terenem i rozprzestrzeniają się po całym starym kontynencie, a także świecie.

Podsumowując, tożsamość kultury europejskiej nie jest zjawiskiem jednolitym i niezmiennym. Podlega ona wielu czynnikom, które skutkują jej „rozmyciem”. W wyniku ich oddziaływania traci na swojej niewątpliwej wartości. Czynnikiem dezintegracji tożsamości kultury europejskiej, które zostały poruszone w przedkładanym opracowaniu były: proces islamizacji Europy, rozwój konsumpcjonizmu, a także sekularyzacja społeczeństwa.

Jan Paweł II. 30. marca 2001 adresował do uczestników Zgromadzenia Komisji Episkopatu Unii Europejskiej następujące słowa: „...*związek państw UE nie może pozostać wyłącznie kontynentalną strukturą geograficzną oraz gospodarczą, lecz ma się stać przede wszystkim kulturowym i duchowym porozumieniem, wytworzonym na drodze owocnego połączenia rozmaitych oraz istotnych wartości i tradycji*”.<sup>13</sup>

Cytat ten wskazuje na istotne pytanie dotyczące przyszłego ukie-  
runkowania, w którym będzie podążać Europa oraz od odpowiedzi na to pytanie zależy jej istnienie. Z drugiej strony przypomina prawdę, iż Europa jest ukształtowana na chrześcijańskich korzeniach i podstawach. Odejście od nich przedstawia ogromne niebezpieczeństwo i groźbę nie tylko w stosunku do każdego człowieka, który jest coraz bardziej osamotniony oraz zagubiony, traci sens swojego

---

<sup>13</sup> JAN PAWEŁ II.: *Europa wymaga na nowo pracy misyjnej*. Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Komisji Episkopatów Unii Europejskiej. In: *L'Osservatore Romano* 22 (2001), nr 5, s. 29. Porov. KARDIS, M.: Społeczeństwo - moralność - konsumpcjonizm. In: *Zborník teologických štúdií*. No. 8. Ed. Gabriel Paľa, Marek Petro. Prešov, 2011. s. 63.



życia, ale również w stosunku do całego społeczeństwa, które traci swój aspekt duchowy. Na wspomniane procesy oraz groźby wskazywał papież Jan Paweł II. w swojej posynodalnej egzortacji apostołskiej *Kościół w Europie*, w której zwraca przede wszystkim uwagę na utratę pamięci chrześcijańskiej oraz zapominanie na dziedzictwo i chrześcijańskie korzenie. Procesowi temu towarzyszy często zjawisko praktycznego agnostycyzmu oraz obojętności religijnej. Współcześnie jest kształtowany obraz Europy oderwanej od swoich korzeni, od duszy chrześcijańskiej, obraz oparty wyłącznie na naukowo-technicznym światopoglądzie, podkreślający wyłącznie ekonomiczno-gospodarczy oraz materialny rozwój, postęp społeczeństw i narodów. W takiej Europie jest trudno żyć w zgodzie z wiarą w Jezusa Chrystusa oraz w duchu zasad ewangelii a jeszcze trudniej jest Go wyznawać i głosić w różnych dziedzinach życia publicznego, narodowego, politycznego oraz kulturalnego.<sup>14</sup>

Wspominane zjawiska nie pozostają bez konsekwencji. Przejawiają się w strachu przed przyszłością, w poczuciu beznadzieji, w wewnętrznej pustce, która dotyczy przede wszystkim młodych ludzi. Wydaje się, iż dzisiejsza Europa przeżywa również w ogromnej mierze kryzys małżeństwa i rodziny, powodowany między innymi niewłaściwym jej rozumieniem oraz redukowaniem wyłącznie do jej naturalnego oraz sekularnego wymiaru, ciągle narastanie oraz nowe wybuchy konfliktów na tle rasowym i etnicznym, ożywienie postojów rasistowskich, wzrost napięcia między religiami, egocentryzm, który zniewala oraz osacza jednostki i grupy, coraz bardziej rozszerzająca się obojętność etyczna oraz moralna, itd.<sup>15</sup> Do tego dochodzi kontekst globalizującego się świata, który przedstawia groźbę, iż zamiast coraz większej jedności nastanie tłumienie, ucisk najsłabszych oraz wzrost ubóstwa na świecie.

<sup>14</sup> JAN PAWEŁ II: *Cirkev v Európe*. In: <http://www.kbs.sk/print.php?cid=1117289696> (07.05.2018). KAPELLARI, E.: *Europa 2001. Nadzieje, doświadczenia, wyzwania*. In: *Moralny fundament Europy, czyli o cywilizacji życia*. Ed. T. Styczeń. Lublin, 2002, s. 157-158.

<sup>15</sup> JAN PAWEŁ II: *Cirkev v Európe*. In: <http://www.kbs.sk/print.php?cid=1117289696> (07.05.2018).



Niezbędnym jest postawienie pytania, na którą stronę przychyli się Europa, czy na stronę powstającej współczesnej nowej kultury bez wkładu chrześcijaństwa, ulegającej wpływowi masowo komunikacyjnym środkom, lekceważącej zasady Ewangelii oraz uniwersalnych zasad i wartości, czy Europa powróci do swoich korzeni i czy będzie nie tylko głosić, lecz rzeczywiście bronić oraz respektować moralne i etyczne zasady, których podstawą jest godność człowieka stworzonego na obraz i podobieństwo Boże. Według papieża do pierwszej z wymienionych stron, oznaczanej jako kultura śmierci, należy coraz więcej rozpowszechniany agnostycyzm religijny. Jest on związany z relatywizmem moralnym i prawnym, który swoje korzenie ma w utracie prawdy o człowieku jako podstawie niedotykalnych praw każdej jednostki.<sup>16</sup>

#### **Bibliografia:**

- BOROWIK, I.: *Stosunek młodzieży do Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce w perspektywie wywiadów biograficznych*. In: Socjologia religii. Uniwersytet Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2005, tom III, s. 149-167.
- BRZOZOWSKA, B.: *Gen X: Pokolenie konsumentów*. Kraków, 2005.
- CASANOVA, J.: *Religia, europejskie tożsamości laickie, integracja*. Znak 2004, nr 12.
- GOLKA, M.: *Wchodzenie w cywilizację konsumpcyjną*. In: Nowe style zachowań. Ed. M. Golka. Wydawnictwo Fundacji Humaniora: Poznań, 2001.
- JAN PAWEŁ II.: *Europa wymaga na nowo pracy misyjnej*. Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Komisji Episkopatów Unii Europejskiej. In: *L'Osservatore Romano* 22 (2001).
- JAN PAWEŁ II.: *Cirkev v Európe*. In: <http://www.kbs.sk/print.php?cid=1117289696>. 07.05.2017.
- KAPELLARI, E.: *Europa 2001. Nadzieje, doświadczenia, wyzwania*. In: Moralny fundament Europy, czyli o cywilizacji życia. Ed. T. Styczeń. Lublin, 2002.
- KARDIS, M. – KARDIS, K.: *Przemiany wartości społecznych w warunkach globalizacji kultury. Studium socjologii wartości*. In: Roczniki teologiczno-pastoralne 6. Tarnów, 2012 s. 51-67.
- KARDIS, M.: *Społeczeństwo - moralność – konsumpcjonizm*. In: Zborník teologických štúdií. No. 8. Ed. Gabriel Paľa, Marek Petro. Prešov, 2011. s. 53-64.
- KARDIS, M.: *Vybrané aspekty sociológie novej religiozity*. In: Zborník religionistických a sociologických štúdií 1/2012. Prešov, 2012 s. 49-61.
- KRAMERA, T. – ALTKORN, J.: *Leksykon marketingu*. Warszawa, 1998.
- NORRIS, P. – INGLEHART, R.: *Sacrum i profanum. Religia i polityka na świecie*. Kraków, 2006.

---

<sup>16</sup> JAN PAWEŁ II.: *Cirkev v Európe*. In: <http://www.kbs.sk/print.php?cid=1117289696> (07.05.2018).

- PAUCZ, E.: *Melting pot – polityka tygla. Polonia w USA. Dziś i jutro*. Biblioteka „Nowe Drogi” nr 1.
- SZLENDAK, T. – PIETROWICZ, K.: *Na pokaz. O konsumeryzmie w kapitalizmie bez kapitału*. Toruń, 2004.
- SZLENDAK, T.: *Supermarketyzacja. Religia i obyczaje seksualne młodzieży w kulturze konsumpcyjnej*. Wrocław, 2004.

## ***Sociálno-pedagogické východiská v prospech rozvoja človeka***

***Peter Tirpák***

**Abstract:** *To change the social environment we live in, we need to be aware of our own position in society and value we all have. It was already the Blessed Pope Paul VI, who in his encyclical Populorum progressio urged to work for the common good. The path of development of every man and all people is very challenging and to walk that path we must do so with all our hearts and minds. Not only is every man qualified to develop himself, but also a person entrusted to him. This development does not happen only on the institutional level, but also on the personal one. This paper presents specific socio-pedagogical bases that could offer answers to human development.*

**Key words:** *School and society. Personality formation. Church teaching. Education.*

### **Škola a spoločnosť**

Slovo „škola“ pochádza z gréckeho slova „scholé“, ktoré sa spája s významom „voľná chvíľa“ či „voľný čas“. R. Palous toto grécke slovo interpretuje ako „voľnosť, príležitosť, či možnosť“. <sup>1</sup> Význam „voľný čas“ bol neskôr časom, ktorý bol k dispozícii svadobným občanom antickej obce, ktorí neboli nútení neustále pracovať (na rozdiel od otrokov) a mohli sa venovať vlastnému vzdelávaniu. <sup>2</sup> „Scholé“ zároveň dávala možnosť úniku z každodenného života a zhonu do aktivít vyššieho rádu a predstavovala miesto, kde sa antickí občania starali o svojho ducha. Od vzniku pôvodu slova škola nás delia viac než dve tisícročia. Škola už nie je len výsadou vyvolených, a nie je iba priestorom na slobodné trávenie voľného času. Naopak, je určená všetkým, a to nie na báze dobrovoľnosti, ale povinnosti. Škola a vzdelávanie prešli dramatickým vývojom. Významným medzníkom bol prerod agrárnej a novo sa formujúcej meštianskej spoločnosti na priemyselnú spoloč-

---

<sup>1</sup> VANČÍKOVÁ, K.: *Škola a spoločnosť*. Banská Bystrica : PF UMB, 2011. s. 6.

<sup>2</sup> Porov. HAVLÍK, R. – KOŤA, J.: *Sociológia výchovy a školy*. Praha : Portál, 2007. s. 118.

nosť. Industrializácia bola podporená najmä rýchlo rastúcim vedec-  
kým poznáním a sprevádzaná novými požiadavkami na pracovnú silu.

Škola ako celok tvorí popri rodine najvýznamnejšiu a najdôleži-  
tejšiu časť sociálneho prostredia. Pre dieťa sa stáva najmä na začiatku  
školskej dochádzky akýmsi modelom fungovania spoločnosti, širšie-  
ho sociálneho prostredia a tiež jeho organizovaných skupín.<sup>3</sup> Škola  
ako spoločenská inštitúcia je zameraná predovšetkým na vzdeláva-  
nie, v holistickom pohľade však predstavuje aj významný zabezpe-  
čovací mechanizmus tradovania kultúrnych hodnôt spoločnosti.  
Odovzdávanie kultúrnych hodnôt patrí medzi dôležité úlohy, ktoré  
by mala nastávajúca generácia rozvíjať v jej ďalšom živote. Rovna-  
ko ako kultúra aj škola je produktom spoločnosti. Škola predstavuje  
implicitné sprostredkovanie vzorov činností typických pre inštitúciu.  
Zároveň je tiež polyfunkčným kultúrnym výtvarom, ktorý je schopný  
sebareprodukcie, t.j. okrem cieleného uchovávanía celospoločenskej  
kultúry má tendenciu zachovávať vlastnú kvalitu.<sup>4</sup>

Nezabudnuteľný pedagóg, žijúci v 16. storočí, Jan Amos Komen-  
ský, vo svojich početných dielach približuje úlohu i význam školy  
a výchovy. Podľa neho človek sa môže stať človekom len pomocou  
výchovy. Ba dokonca, nie je ničím, iba tým, čím ho výchova robí.  
Výchova je súčasťou vzdelania a odohráva sa v škole. Tá má byť pod-  
ľa Komenského „.....miesto príjemné, vábiace oči. Vnútri nech sú čisté  
priestory, ozdobené všade obrazmi, nech už sú to obrazy znamenitých  
mužov, alebo zemepisné mapy, alebo pamiatky historických udalos-  
tí, alebo nejaké emblémy. Vonku potom nech sú pri škole nielen voľné  
miesta k prechádzkam a spoločným hrám (nesmie sa ani to mládeži  
odopierať), ale aj nejaká záhrada, do ktorej by boli časom púšťané, aby  
sa mohli tešiť z pohľadu na stromy, kvety a byliny. Keď sa všetko takto  
zariadi, je pravdepodobné, že deti budú chodiť do škôl s aspoň takou  
chuťou, ako chodia na jarmok, kde dúfajú uvidieť a počuť stále niečo

3 Porov. ORANCOVÁ, J.: *Sociálna psychológia*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja  
Bela, 2004. s. 244.

4 Porov. CABANOVÁ, V.: *Kultúra a vyrovnávanie kultúrnych rozdielov v školskej edu-  
kácii (Inkluzivnosť a stratégie podporujúce školskú úspešnosť)*. Prešov : Metodicko-  
pedagogické centrum v Prešove, 2006. s. 27.

nového.<sup>5</sup> V predmetnom vyjadrení ide síce o vonkajší pohľad na školu, no práve ten je potrebný pre vnútorné precítenie toho, čo sa v škole ponúka a odovzdáva v didaktickom procese. Ide tu o vytvorenie špecifickej atmosféry, resp. prostredia, pôsobiaceho na kvalitu výchovno-vzdelávacieho procesu. Škola si zároveň zachováva určitú stabilitu, rovnováhu, ktorá jej umožňuje ovplyvňovať bio-psycho-socio-duchovný rozvoj jedinca. Deje sa tak najmä vďaka procesu výchovy, učenia sa a vychovávaní, ktoré človeku uľahčujú život v spoločnosti tzv. procesom socializácie. Škola na jednej strane poznamenáva socializáciu individua až ako druhá v poradí po rodine, no na druhej strane sa to pomocou profesionálov uskutočňuje na kvalitatívne vyššej úrovni. Každá škola je osobitnou ustanovizňou, pre ktorú sú typické určité jedinečné a neopakovateľné znaky. Na druhej strane sa škola vyznačuje tiež istými všeobecnými znakmi, ktorými sa odlišuje od iných významných inštitúcií či zariadení. Škola ako moderná inštitúcia nachádza v ohnisku dohadov množstvo nepodložených špekulácií, neoprávnených generalizácií a kritike dneška, ale jej vlastná situácia ničí nepriehľadnú a stále pociťovanú nutnosť vnútornej a vonkajšej premeny. Zmeny školskej inštitúcie čas od času vyžadujú tak žiaci, rodičia ako aj učitelia a teoretici výchovy.<sup>6</sup> V každodennom živote školy sa dieťa prakticky zoznamuje s normami skupinového správania a vystupovania. Dieťa je vždy oficiálnym kurikulumom vedené tak k rešpektu k mienke druhého, ale aj k návykom poslúchať. Škola pomáha človeku rozvíjať osobné povedomie.<sup>7</sup>

### **Ingerencia školy do sociálnej profilácie osobnosti a spoločnosti**

Škola je prvá verejná a striktné formálne organizovaná sociálna organizácia, do ktorej vstupuje dieťa a tak získava špeciálne postavenie, pretože sa stáva priestorom na zabezpečenie pripravenosti akcep-

---

<sup>5</sup> VANČÍKOVÁ, K.: *Škola a spoločnosť*. Banská Bystrica : PF UMB, 2011. s. 7.

<sup>6</sup> Porov. HAVLÍK, R. – KOŤA, J.: *Sociológia výchovy a školy*. Praha : Portál, 2007. s. 118.

<sup>7</sup> Porov. HAVLÍK, R. – KOŤA, J.: *Sociológia výchovy a školy*. Praha : Portál, 2007. s. 137-138.

tovať pôsobenie ďalších sociálnych organizácií a schopnosti v nich adekvátne pôsobiť. Stáva sa kľúčovou organizáciou v zabezpečovaní integrácie do sociálneho prostredia. Nerobí sa to formou poučenia, ale cestou žitia v danej organizácii a žitia jej pravidiel.<sup>8</sup> Z pohľadu sociológie je škola dôležitým pilierom spoločnosti a obrazom kultúry. Organizácia systému vzdelávania spoločne so systémom práva je naj-reprezentatívnejšia vizitka ducha a organizácie spoločnosti.<sup>9</sup>

Školská trieda zastupuje spoločnosť a pritom má potrebnú mieru intimity k tomu, aby uľahčovala prechod z rodiny do širšieho sociálneho prostredia. Zo sociálno-psychologického hľadiska prináša sociálne prostredie školy zásadné zmeny. Od intimity rodinných väzieb nastáva posun k expanzii do rozmanitosti sociálnych kontaktov. Od individuálnych rytmov a stereotypov ku spoločným rituálom, pravidlám a normám. Obdobie, kedy dieťa do značnej miery určovalo rytmus i dĺžku hry, či striedanie činnosti, je teraz nahradené reguláciou z vonka a dieťa začína byť hodnotené podľa toho, ako je schopné prispôbiť sa kolektívu a žiť s ostatnými. Osvojenie si roly žiaka prináša veľa zmien v sociálnom správaní a kladie tak zvýšené nároky na sociálne učenie. Dieťa sa učí vnímať a posudzovať samo seba i výsledky svojej činnosti. Dochádza tak k objektivizácii a sebahodnoteniu.

Škola má silný vplyv na socializačný proces. Je prostredím, kde si dieťa osvojuje celý rad sociálnych noriem a rolí, miestom, kde sa nachádzajú modelové vzory a vzorce najrozličnejšieho sociálneho správania. Je tomu tak samozrejme aj preto, že v škole strávi dieťa značnú časť svojho detstva a dospievania. V škole preto dochádza aj k sociálnemu učeniu, v ktorom sa vyskytujú nasledujúce formy:

- **Adaptácia:** Žiak sa prispôsobuje, či už vnútorne alebo účelovo daným formálnym aj neformálnym pravidlám platným v škole. Udržanie skupinového členstva ho vedie k preberaniu noriem, prispôbovaniu sa, nakoľko potrebuje počas

<sup>8</sup> KAŠČÁK, O.: *Moc školy – O formatívnej sile organizácie*. Bratislava : Veda, 2006. s. 51.

<sup>9</sup> PASTERÁKOVÁ, L.: *Súčasný pohľad učiteľov na dnešnú školu*. In: Technológia vzdelávania. Nitra: Slovnídac, č. 3, roč. 14, 2006.

dochádzky do školy v triede existovať, žiť, byť medzi inými úspešný, vyhýbať sa trestom atď.

- **Učenie podmieňovaním:** Takmer každý prejav žiaka v škole je posudzovaný, hodnotený, či už učiteľom alebo spolužiakmi. Každý prejav a správanie je posilňované odmenou alebo pokarhaním. V školskom prostredí je dôležité uplatňovať diferencovaný prístup v odmeňovaní a pokarhaní žiakov s ohľadom na možnosti potenciality žiaka. Žiadané je tiež sústrediť sa na odmeňovanie a trestanie konkrétnych prejavov žiaka alebo výsledkov jeho činností.
- **Napodobňovanie (imitácia) a stotožňovanie sa:** Modelom a vzorom správania v škole je tak správanie učiteľa ako aj žiakov navzájom. Osobitne v nižších ročníkoch predstavuje učiteľ pre žiaka významný model. Jeho správanie je pre neho vzorom, ktorý si osvojuje, opakuje a s ktorým sa identifikuje. Vo vyšších ročníkoch preberajú úlohu modelu skôr spolužiaci.<sup>10</sup>

Na fakt, ako vplýva škola na rozvoj osobnosti a teda i spoločnosti, reaguje aj Konferencia biskupov Slovenska, ktorá sa prostredníctvom oficiálneho vyhlásenia k vyučovaniu náboženstva a náboženskej výchovy vyjadrila nasledovne: *„Projekt humanizácie výchovy a vzdelávania nášho školstva zahŕňa aj program vyučovacieho predmetu náboženská výchova na základných aj stredných školách, ktorý poskytuje priestor nielen na spoznávanie základných náboženských práv, ale aj na rozvoj základných hodnôt:*

- *osobnej slobody a samostatnosti,*
- *osobnej zodpovednosti,*
- *tvorivosti a morálnej zrelosti,*
- *ľudskej spolupatričnosti a solidarity.*

*Z nášho pohľadu (píšu biskupi Slovenka) ide o hodnoty dôležité, nadčasové, základné a teda aktuálne aj v 21. storočí. Dôležitosť vyučovania náboženskej výchovy na prvom stupni základných škôl ako povinne voliteľného predmetu v alternatíve s etickou výchovou vidíme v tom, že v tomto vývinovom období dieťaťa sa vytvárajú základy správneho hod-*

---

<sup>10</sup> ORAVCOVÁ, J: *Sociálna psychológia*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v BB Fakulta humanitných vied, 2004. s. 244-245.

notového nasmerovania, základy ľudskej morálky a správnych náboženských postojov, aby sa mladý človek stal silnou, zrelou, integrálnou a komunikatívnou osobnosťou.“<sup>11</sup> Na tomto základe dokáže človek s ľahkosťou pretvárať svoj „vnútorný profil“, ktorý je nevyhnutný pre dobro celej spoločnosti. Na druhej strane, Boh určil človeka pre spoločenský život, čo odzrkadľuje i jeho prirodzenosť. V Božom pláne je spoločnosť prirodzeným prostriedkom, ktorý človeka môže a má využívať na to, aby dosiahol svoj cieľ, pretože ľudská spoločnosť je pre človeka a nie opačne. To sa ale nesmie chápať v zmysle liberalizmu, ktorý podriaďuje spoločnosť sebeckému prospechu jednotlivca. Ide tu o tvorbu symbiózy spolupráce človeka a spoločnosti, ktorej je členom.<sup>12</sup>

### **Socializácia a personalizácia ako výsledát edukácie a vzdelávania**

Socializácia, ktorá má byť jedným z výsledkov výchovy človeka, je vnímaná ako subproces. V ňom si každý jedinec osvojuje určitý spôsob spoločenského správania v živote, ktorý si ale vyžaduje neustálu kultiváciu.<sup>13</sup> Pôvod termínu *socializácia* je odvodený z latinského *socius*, čiže „spoločník“ alebo „priateľ“. Z toho vychádza aj premisa tohto termínu, nakoľko sa jedná o proces úspešného včleňovania každého jedného človeka do spoločenskej komunity, ktorá ho obklopuje a ktorá má špecifickú kultúru. Dá sa povedať, že je to proces nielen celospoločenský, ale je rovnako aj celoživotný, pretože každý jedinec si okrem iného osvojuje špecifické ľudské formy správania, vlastného konania, myslenia a cítenia, hodnotového systému, ale i jazyka a kultúry a to viac menej počas celého života.<sup>14</sup> A keďže socializácia

<sup>11</sup> KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: Vyhlásenie KBS k vyučovaniu predmetu náboženská výchova na školách. In: Dokumenty KBS: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-kbs/c/vyhlasenie-kbs-k-vyucovaniu-predmetu-nabozenska-vychova-na-skolach-50> (12.02.2017).

<sup>12</sup> Porov. PIUS XII.: *Divini redemptoris*. In: KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Sociálne encykliky*. Trnava : SSV, 1997, s. 157.

<sup>13</sup> MUCHOVÁ, L.: *Úvod do náboženskej pedagogiky*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1994, s. 54

<sup>14</sup> Porov. ŠULÁK, P.: *Rozvoj osobnosti a socializácia detí*. In: Zborník-nová evanjelizácia. Dobrá kniha : Prešov, 1994. s. 131.



je procesom, ktorý sa dialekticky spája s celoživotným vytváraním vlastnej osobnosti, hovoríme o *personalizácii*. Jej dôležitosť spočíva v rovnováhe pôsobenia spoločenského prostredia a zdravý vnútorný vývin každého človeka tak, aby si jeho autonómna osobnosť udržala vlastné a jedinečné ja. Rovnováha je neodmysliteľnou pre vytvorenie pozitívnych sociálnych vzťahov, na základe ktorých vzniká vyrovnaná osobnosť, neskĺzavajúca k podriadenosti či nadriadenosti. Vzťah s okolím je ukazovateľom toho, ako je človek schopný sa autoregulovať a až vďaka vzťahu s inými vníma svoju osobnosť reálnejšie.<sup>15</sup> Hlavnými črtami autoregulácie sú rozvinutosť vedomia a sebedomia, autonómnosť a sociálna zodpovednosť. Všetky tieto črty majú zásadný dopad na vytváranie „spoločenských pút“ a tie následne ovplyvňujú zdravý osobný a spoločenský vývin. Obdržálek a kol. zdôrazňujú problém individualizmu dnešnej doby a tvrdia, že: „*Individualizmus moderných spoločností pôsobí na „sociálne putá...“ erozívne*.<sup>16</sup> Teda societa sa rozvíja iba vtedy, ak si každý jej člen uvedomuje osobný prínos a hodnotu pre svoje okolie. Riešenie je možné hľadať práve v posilňovaní úloh socializácie každého jedinca a vyzdvihovaní významu vzdelávania a výchovy. Vzdelanie a výchovu, ktorej primárnym cieľom je socializácia, pomenúva súčasná pedagogika *výchovou k prosociálnosti*.

Výchova ako aj vzdelávanie sú z dlhodobého hľadiska pre človeka obdobím, v ktorom podlieha vonkajším vplyvom a s tým súvisiacimi vnútornými zmenami. V súvislosti s tým je potrebné hovoriť o tzv. *sociálnom zrení*. Jedná sa o zmeny vo vývoji osobnosti, zmeny v sociálnom správaní a vedomí a stále sa vyvíjajúcim postavením a začleňovaním človeka do spoločnosti. Sociálne zrenie prebieha v dvoch najzákladnejších etapách, a to v *primárnej* a *sekundárnej* socializácii.

1. **Primárna socializácia** je zasadená do prostredia rodiny, poprípade do prostredia, ktoré rodinu nahrádza (ústav, škôlka, atď.). Sociálne zrenie je v prvej etape podmienené prebe-

<sup>15</sup> KOPRIVŇÁKOVÁ, J.: *Formácia osobnosti kresťanskou výchovou*. Prešov : GTF PU, 2011, s. 73.

<sup>16</sup> OBDRŽÁLEK, Z., a kol., *Didaktika pre študentov učiteľstva základnej školy*, Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava. 2003. s. 30

raniu rolí a hodnôt či noriem s tým súvisiacimi. Sociálne role podliehajú určitej forme „zabúdania“, keď jedinec v určitom veku zabúda role, ktoré preň v danej etape jeho života strácajú funkčnosť.<sup>17</sup> Rodina teda zastáva v tejto fáze svoje najdôležitejšie postavenie a jednou zo základných úloh rodičov je naučiť adaptácii mladé generácie, tak aby im odovzdali „...inštrumentálne platné spôsoby myslenia, cítenia a konania.“<sup>18</sup> Keďže rodičia sa stávajú pre dieťa modelom správania, základ pre správne fungovanie a úspešnú sociálnu interakciu predstavujú komunikačné schopnosti. Dieťa si v tomto období postupne tvorí vlastnú identitu oddelenú od iných a približne v druhom roku života začína rozumieť korelácii „ja“ a „ty“.

2. **Sekundárna socializácia** patrí ku kľúčovým úlohám školy a všetkých výchovných a vzdelávacích inštitúcií, ktoré sa stávajú súčasťou života dieťaťa. Okrem socializácie, ktorá je súčasťou každého jedného kurikula, ktoré v dnešnej dobe je značne predimenzované.

K socializácii, ktorej výsledkom je osobná vyzretosť človeka, sa pripája aj Cirkev, ktorej základným poslaním je pomáhať ľuďom, aby znova našli odpoveď rozumu na základné otázky, ktoré si mnohí v napätí a rozporoch dnešnej doby kladú s novou nástojčivosťou. Cirkev sa tu dáva do služby človeka, jeho povznesenia, jeho rozvoja a pokroku i jeho práv a to podľa zákonov oslobodzujúcej antropológie, ktorá pramení z evanjelia.<sup>19</sup>

## Záver

Ak človek žije, mal by sa rozvíjať po každej stránke. Ktokoľvek vykročí mimo zákona všeobecného rozvoja, toho život vylúči z hry, odstavi na vedľajšiu koľaj a odsúdi na postupné zomieranie. Rozum človeka – nevyhnutná súčasť ľudského dozrievania – sa ustavičným

<sup>17</sup> Porov. KOPRIVŇÁKOVÁ, J., *Formácia osobnosti kresťanskou výchovou*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove. 2011. s. 73

<sup>18</sup> Porov. ŠULÁK, P., *Rozvoj osobnosti a socializácia detí*. In: Zborník-nová evanjelizácia. Dobrá kniha: Prešov, 1994. s.131

<sup>19</sup> Porov. SPIAZZI, R.: *Sociálny kódex Cirkvi*. Trnava : Dobrá kniha, 2000, s. 39.

úsilím snaží dosiahnuť takú dokonalosť, ktorá mu umožní získať pravdu o živote a o svete. Vôľa človeka stále dozrieva, prekonáva prekážky objavujúce sa na ceste a tak čoraz silnejšie oslobodzuje od slepých pudov. Takže ľudské pripútanie sa k radosti s vekom dozrieva: od záľuby v hračkách cez záľubu v úspechu až po zahĺbenie sa do Boha.<sup>20</sup> Všetky tieto prejavy dozrievania človeka majú svoj prameň tak v láske k sebe samému, ako aj v láske Boha k nám. On je totiž pôvodcom života, v ktorom sa dokážeme konfrontovať preto, aby sme dosahovali väčšiu dokonalosť (porov. Mt 5,48), do ktorej nás Boh denne pozýva.

### **Bibliografia:**

- CABANOVÁ, V.: *Kultúra a vyrovnávanie kultúrnych rozdielov v školskej edukácii (Inkluzivnosť a stratégie podporujúce školskú úspešnosť)*. Prešov : Metodicko-pedagogické centrum v Prešove, 2006.
- HAVLÍK, R. – KOŤA, J.: *Sociológia výchovy a školy*. Praha : Portál, 2007.
- KAŠČÁK, O.: *Moc školy – O formatívnej sile organizácie*. Bratislava : Veda, 2006.
- KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Vyhlasenie KBS k vyučovaniu predmetu náboženská výchova na školách*. In: Dokumenty KBS: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-kbs/c/vyhlasenie-kbs-k-vyucovaniu-predmetu-nabozenska-vychova-na-skolach-50> (12.02.2017).
- KOPRIVNÁKOVÁ, J.: *Formácia osobnosti kresťanskou výchovou*. Prešov : GTF PU, 2011.
- MUCHOVÁ, L.: *Úvod do náboženskej pedagogiky*. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o, 1994.
- OBDRŽÁLEK, Z., a kol., *Didaktika pre študentov učiteľstva základnej školy*, Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava. 2003.
- ORANCOVÁ, J.: *Sociálna psychológia*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2004.
- ORAVCOVÁ, J.: *Sociálna psychológia*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v BB Fakulta humanitných vied, 2004.
- PASTERNÁKOVÁ, L.: *Súčasný pohľad učiteľov na dnešnú školu*. In: Technológia vzdelávania. Nitra: Slovdidac, č. 3, roč. 14, 2006.
- PIUS XII.: *Divini redemptoris*. In: KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Sociálne encykliky*. Trnava : SSV, 1997.
- SPIAZZI, R.: *Sociálny kódex Cirkvi*. Trnava : Dobrá kniha, 2000.
- ŠULÁK, P.: *Rozvoj osobnosti a socializácia detí*. In: Zborník-nová evanjelizácia. Dobrá kniha : Prešov, 1994.
- TISCHNER, J.: *Ako žiť? Uvedenie do kresťanskej etiky*. Bratislava : Serafin, 2005.
- VANČÍKOVÁ, K.: *Škola a spoločnosť*. Banská Bystrica : PF UMB, 2011.

---

<sup>20</sup> Porov. TISCHNER, J.: *Ako žiť? Uvedenie do kresťanskej etiky*. Bratislava : Serafin, 2005, s. 69 – 70.

## ***Komunikacja a współczesne uwarunkowania pracy socjalnej***

***Gabriel Pala – Abraham Come***

**Abstract:** *Paper presents selected forms and guidelines for social work with the family, with particular regard to the importance of interpersonal communication as a basic tool that is used to support for needing. Communication process undoubtedly provides important tools of social work whose effects depend largely on the efficiency of the flow of information. This process determines the quality of family relationships, leading to the formation of interpersonal relationships, acceptance and the creation of security. The important question remains, however, the quality of communication and active participation in various communicative situations.*

**Key words:** *Communication. Family. Social assistance. Social work. Society.*

Współcześnie mnogość problemów oraz złożoność konfliktów otaczających jednostki, grupy, rodziny stawia prawdziwe wyzwania wobec pracowników socjalnych, ich umiejętności i kompetencji komunikacyjnych. U podstaw ich pracy leży pomoc potrzebującym, w tym pomoc rodzinom pogrążonym w kryzysie. Jednym z celów pracy socjalnej jest nie tylko pomoc w zakresie rozwiązywania różnorodnych problemów, ale także przywrócenie pewnej równowagi, która pozwoli jednostce lub grupom sprawnie i efektywnie funkcjonować w społeczeństwie. K. Klimek-Mirośław zauważa, iż „praca socjalna ze swej natury nastawiona jest na rozwiązywanie ludzkich problemów, na udzielanie pomocy jednostkom, grupom i społecznościom w przezwyciężaniu trudności.”<sup>1</sup>

Praca ta wymaga jednocześnie indywidualnego podejścia do potrzebujących pomocy oraz wysokich kompetencji komunika-

---

<sup>1</sup> KLIMEK-MIROŚŁAW, K. *Pedagogiczny wymiar aktywności pracowników socjalnych*. In *Praca socjalna. Kształcenie-działanie-konteksty*. Red. A. Kanios, M. Czechowska-Bieluga, Kraków : Wydawnictwo Impuls, 2010. s. 320.

cyjnych, umożliwiających z jednej strony prawidłowy przekaz informacji, dostarczenie wsparcia, udzielenie ważnych z punktu widzenia jednostki rad, a z drugiej strony dających możliwość prawidłowego odbioru chociażby poprzez aktywne słuchanie. Należy bowiem pamiętać, iż „w obliczu mnożących się problemów społecznych, złożonych patologii, bezradności jednostek, marginalizacji i wykluczenia, pracownik socjalny, stając się odpowiedzialny za los innych powinien być nie tylko dystrybutorem publicznych świadczeń, ale przede wszystkim pedagogiem i wychowawcą, personalistycznie i indywidualnie podchodząc do każdej sytuacji.”<sup>2</sup> Stanowi to prawdziwe wyzwanie w sferze pracy socjalnej, wymagające dodatkowych szkoleń, dotyczących także podwyższania kompetencji komunikacyjnych. Można bowiem śmiało zaryzykować stwierdzenie, iż umiejętności porozumiewania się stanowią podstawowy czynnik determinujący skuteczność pracowników socjalnych i dający możliwość odniesienia pożądanых rezultatów w pracy z osobami pogrążonymi w kryzysie, bezradnymi i potrzebującymi pomocy.

Warto także pamiętać, że praca socjalna dotyczy nie tylko opieki, czy pomocy w sferze rozwiązywania różnorodnych konfliktów, ale także jej celem jest aktywizacja jednostki, grup, tak by same nauczyły się pomagać sobie w przyszłości, tak by nauczyły się rozwiązywać narastające problemy i były do nich przygotowane. Dostarczanie wsparcia i siły w zmaganiu się ze złożoną rzeczywistością to kolejne wyzwania, które stoją przed pracownikiem socjalnym. Należy także zaznaczyć, iż każda z osób potrzebujących wsparcia i pomocy, każda z grup czy społeczności wymaga indywidualnego podejścia. Jak słusznie zauważa T. Bąk różne rodzaje udzielanej pomocy wymagają niejednakowych umiejętności, dlatego należy zrozumieć i zgłębić podstawowe cechy wzajemnych związków między doradcą i człowiekiem poszukującym pomocy.<sup>3</sup> Dlatego właśnie tak istotną kwestią w sferze pomocy potrzebującym, w tym rodzinie staje się zwrócenie

---

<sup>2</sup> Tamże, s. 320.

<sup>3</sup> BĄK, T. Teoretyczno-metodologiczne podstawy doradztwa. In Studium społeczne. Społeczeństwo Kultura Wartości, „Młodzież wobec wyzwań współczesności”, Warszawa, 2010. s. 19.

uwagi na kwestie wrażliwości komunikacyjnej, bowiem pozwala ona dostosować narzędzia komunikacyjne do konkretnych problemów, ludzi i sytuacji.

Zważywszy powyższe należy rozpatrzyć kwestie dotyczące metod pracy socjalnej. W literaturze przedmiotu wyróżnia się trzy metody pracy socjalnej, która definiowana jest jako „zawodowa *działalność, która promuje społeczne zmiany, rozwiązywanie problemów we wzajemnych ludzkich relacjach oraz wzmocnienie i wyzwolenie ludzi w celu osiągnięcia przez nich dobrostanu.*”<sup>4</sup> Według ustawy o pomocy społecznej praca socjalna to „działalność zawodowa, mająca na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi.”<sup>5</sup> A. Dunajska przedstawia także definicję pracy socjalnej w środowisku lokalnym, twierdząc, iż polega ona „na *zjednoczeniu i skoncentrowaniu wysiłków organizacji społecznych i publicznych na polepszeniu sytuacji społeczności lokalnej.*”<sup>6</sup> W tym miejscu warto również wyjaśnić pojęcie społeczności lokalnej, które to określenie pochodzi od angielskiego słowa „community”<sup>7</sup> i jest „siecią osobistych powiązań, kontaktów grupowych, tradycji i wzorców zachowania, które powstają na konkretnym obszarze i w określonej sytuacji społeczno-gospodarczej.”<sup>8</sup>

Praca socjalna ujmowana jest również jako pewien typ działania społecznego, uwzględnia wymiar społeczno-pedagogiczny, staje się obszarem działania społecznego, animacji, partycypacji, aktywnością ukierunkowaną na zmianę i przekształcenie, na ułatwianie jed-

4 DUNAJSKA, A. Pojęcie i metody pracy socjalnej. In *Praca socjalna w środowisku socjalnym*. Wydawnictwo Verlag Dashofer Sp. z o.o.: Warszawa, 2005. s. 7.

5 Ustawa z dnia 12 marca 2004 o pomocy społecznej, tj. Dz. U. 2009 Nr 175, poz. 1362, art. 6, p. 12.

6 DUNAJSKA, A. *Pojęcie i metody pracy*, s. 8.

7 Tamże.

8 SKRZYPCZAK, B. *Społeczności Lokalne – zmierzch czy renesans*. Roczn. nr 6 BORIS, Warszawa, 2001. s. 12; DUNAJSKA, A. Pojęcie i metody pracy socjalnej. In *Praca socjalna w środowisku socjalnym*. Wydawnictwo Verlag Dashofer Sp. z o.o.: Warszawa, 2005.

nostkom i grupom włączania się w relacje z samym sobą, z innymi i poprzez innych, jak również pomaganie klientowi, aby sam potrafił sobie pomóc, bądź społeczności, by uporała się ze swoimi trudnościami.<sup>9</sup> Istotną kwestią w wyborze metod pracy socjalnej, w wyborze metod wsparcia i pomocy, pozostaje rodzaj klientów, którym należy pomóc i doradzić. Ze względu na rodzaj klientów można wyróżnić trzy rodzaje metod pracy socjalnej. Są to:

- „metoda prowadzenia indywidualnego przypadku,
- metoda pracy grupowej,
- metoda środowiskowa – metoda organizowania społeczności lokalnej.”<sup>10</sup>

Pierwsza z wymienionych metod odnosi się do udzielenia wsparcia i pomocy jednostce znajdującej się w trudnej sytuacji życiowej. Tego typu sytuacja „wiąże się z prowadzeniem przez pracownika socjalnego działań dwutorowych: bezpośrednich, czyli ukierunkowanych na klienta i jego najbliższe otoczenie, oraz pośrednich, polegających na oddziaływaniu na klienta za pośrednictwem jego otoczenia, czyli środowiska lokalnego, w którym funkcjonuje.”<sup>11</sup> Metoda ta pozwala na koncentrowaniu uwagi na konkretnych problemach i sytuacji kryzysowej danej osoby. Warto również zwrócić uwagę na główne warunki stosowania tej metody. Można do nich zaliczyć sześć podstawowych warunków wymienionych poniżej. Są to:<sup>12</sup>

1. akceptacja jednostki i dostrzeganie możliwości wprowadzenia i zaistnienia zmian,
2. „wiara w klienta” czyli wiara w możliwości i zdolności osoby, której udzielana jest pomoc,
3. umiejętność tworzenia atmosfery budującej zaufanie i życzliwość – a więc atmosfery, która sprzyja otwartości jednostki, której dotyczy pomoc, pozwala jej się odsłonić - między

---

<sup>9</sup> KLIMEK-MIROŚLAW, K. *Pedagogiczny wymiar aktywności*, s. 320.

<sup>10</sup> DUNAJSKA, A. *Pojęcie i metody pracy socjalnej*, s. 7.

<sup>11</sup> Tamże, s. 8.

<sup>12</sup> KOTLARSKA-MICHALSKA, A. Zindywidualizowane formy pracy socjalnej. Doświadczenia i dylematy. In *Politologia. Polityka społeczna. Praca socjalna*. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2011. s. 53.

innymi dzięki sprawnej komunikacji interpersonalnej. W tym miejscu warto bowiem podkreślić, iż budowanie owej atmosfery możliwe staje się dzięki skutecznej, otwartej i efektywnej komunikacji interpersonalnej,

4. umiejętność wywołania w kliencie chęci do wprowadzania zmian w jego życiu i otoczeniu, co związane jest również z opracowaniem konkretnego planu poszczególnych działań podejmowanych przez jednostkę objętą pomocą,
5. udzielenie pomocy, jednakże bez gotowej recepty, nad której pracą powinna pochylić się osoba „obdarowana” wsparciem,
6. ciągłe doskonalenie własnej osobowości przez pracowników socjalnych, w tym również umiejętności komunikacyjnych odnoszących się do sfery porozumiewania się interpersonalnego.

Autorka tej metody Mary Richmond wyróżniła jej trzy etapy. Są to:<sup>13</sup>

- etap pierwszy - diagnoza społeczna i rozpoznanie problemu jego przyczyn oraz możliwości rozwiązania,
- etap drugi – dotyczy opracowania planu pracy z klientem i jego otoczeniem,
- etap trzeci – ostatni – dotyczy pracy z klientem przy wykorzystaniu zdobytych wcześniej i odpowiednio opracowanych informacji.

Druga z wymienionych metod odnosi się do wykorzystania grupy, dzięki czemu pracownik socjalny będzie mógł pomóc jednostce i grupie. A. Dunajska zaznacza, iż metoda ta „polega na spożytkowaniu grupy i stosunków wewnątrzgrupowych w celu rozwoju jednostki oraz dopomagania grupie w jej rozwoju.”<sup>14</sup> Skuteczność tej metody w dużej mierze uzależniona jest od kompetencji komunikacyjnych pracownika socjalnego i wrażliwości komunikacyjnej, pozwalającej na odpowiednie i właściwe wykorzystanie stosunków wewnątrzgru-

<sup>13</sup> K. Oleksiak, *Coaching w polskiej praktyce pracy socjalnej: możliwości i bariery*, w: Politologia. Polityka społeczna. Praca socjalna, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2011, s. 190.

<sup>14</sup> A. Dunajska, *Pojęcie i metody pracy socjalnej...*, dz. cyt., s.8.



powych do realizacji celów związanych z rozwojem grupy oraz poprawą jej sytuacji. Metoda ta odnosi się do mediacji, „a działanie terapeutyczne zmierza w kierunku wywołania zmiany.”<sup>15</sup> Omawiając metodę pracy grupowej można wymienić pięć znaczących stadiów rozwoju grupy, które mogą być pomocne w jej stosowaniu. Są to:<sup>16</sup>

- stadium orientacyjne – w tej fazie dochodzi do poznania i dyskusji,
- stadium autorytetu – w tej fazie dochodzi do rywalizacji o sprawowanie kontroli nad grupą,
- stadium trzecie – faza negocjacji, w której „grupa różnicuje się wewnętrznie i angażuje w rozwiązywanie konfliktów, a wówczas krystalizują się cele role i zadania oraz zwiększa się spójność grupy.”<sup>17</sup>
- stadium funkcjonalne – ta faza charakteryzuje się integracją grupy oraz akceptacją norm grupowych. Jeśli chodzi o proces komunikacji – zdecydowanie na tym etapie proces porozumiewania się ma charakter otwarty,
- stadium dezintegracji – w ostatnim stadium zmniejsza się zdecydowanie ilość interakcji, a wpływ grupy na poszczególnych jej członków maleje.

Metoda ta może być stosowana do pracy z rodziną, pozwalając na rozwiązywanie różnorodnych jej problemów. A. Kotlarska-Michalska zauważa iż „*metoda grupowa, wydaje się najbardziej wskazana w prowadzeniu pracy socjalnej z rodziną i dla rodziny, z powodzeniem może być stosowana do celów naprawczych i korekcyjnych oraz wychowawczych.*”<sup>18</sup>

Trzecia z metod związana jest z całościową i systematyczną rejestracją wszelkiego rodzaju zagrożeń i problemów dotyczących środowiska lokalnego. Rejestracja tego rodzaju niepożądanych zjawisk służy podejmowaniu pewnych cyklicznych akcji skierowanych do konkretnych odbiorców jakimi mogą być np. osoby starsze. A. Dunaj-

---

<sup>15</sup> KOTLARSKA – MICHALSKA, A. *Indywidualizowane formy pracy socjalnej*, s. 115.

<sup>16</sup> Tamże.

<sup>17</sup> Tamże.

<sup>18</sup> Tamże, s. 115-116.

ska podkreśla, iż w szerokim ujęciu metoda ta „oznacza całościowe rozumienie środowiska lokalnego, pełną rejestrację jego problemów, kompleksowy i komplementarny system działań, podejmowanie pracy z intencją stałego działania i trwałego usuwania zagrożeń i niepożądanych zjawisk.”<sup>19</sup>

A. Kotlarska-Michalska przedstawia również czwartą metodę jaką jest praca socjalna skoncentrowana na rozwiązaniach (PSSR) oraz terapia skoncentrowana na rozwiązaniach (TSR) i podejście skoncentrowane na rozwiązaniach (PSR). Autorka jednocześnie podkreśla, iż wykorzystanie pracy socjalnej skoncentrowanej na rozwiązaniach wiąże się z koniecznością rozwoju i szkoleń, którymi powinni zostać objęci pracownicy socjalni.<sup>20</sup> Ponadto warto zaznaczyć, iż w podejściu skoncentrowanym na rozwiązaniach należy zwrócić szczególną uwagę na kompetencje komunikacyjne pracownika, bowiem nie wystarczy jedynie przeszkolić pracowników socjalnych, należy także w tym ujęciu problematyki zwrócić uwagę na jakość i ilość czasu poświęcanego na rozmowy z osobami pogrążonymi w sytuacji kryzysu. Stworzenie odpowiedniej atmosfery – atmosfery zaufania i życzliwości pozwoli bowiem na otwarcie się i odsłonięcie osób wymagających pomocy i wsparcia, co jednocześnie daje większe szanse na porozumienie i znalezienie właściwych rozwiązań problemów.

Warto także podkreślić, iż metoda ta zakłada „że jednostka ma zdolność oraz motywację do zmiany swego życia, stąd niezbędna jest diagnoza w zakresie kompetencji i zasobów klienta.”<sup>21</sup> Niewątpliwą zaletą tej metody jest traktowanie każdego klienta, jako osobę niepowtarzalną i inną od pozostałych, co pozwala także na dostosowanie narzędzi komunikacji interpersonalnej do potrzeb danego człowieka. A. Kotlarska – Michalska zauważa, iż „w PSR w centrum uwagi są cele klienta, a praca socjalna jest dostosowana do indywidualnego podmiotu – co więcej klienta nie dopasowuje się do programu. Jest

<sup>19</sup> DUNAJSKA, A. *Pojęcie i metody pracy socjalnej*, s. 8.

<sup>20</sup> Por. A. Kotlarska – Michalska, *Zindywidualizowane formy pracy socjalnej...*, dz. cyt., s. 117-118.

<sup>21</sup> Tamże, s. 118.

to podejście jednak podobne do metody indywidualnego przypadku bowiem klient otrzymuje pomoc w wyborze i dalej radzi sobie samodzielnie.”<sup>22</sup> Metoda ta pozwala na przywrócenie klientowi wiary we własne siły i możliwości.

Ciekawą metodę pracy z klientem przedstawia K. Oleksiak uznając, iż pracownik socjalny przy spełnieniu kilku wymogów, może stać się dla klientów coachem. Coaching zdaniem autorki może być stosowany jako praktyczna metoda pracy z potrzebującymi pod warunkiem, że:<sup>23</sup>

- pracownik posiada cechy dobrego psychologa związane między innymi z wysokimi kompetencjami komunikacyjnymi takimi jak chociażby umiejętność aktywnego słuchania, spostrzegawczość, umiejętność nawiązania i podtrzymania kontaktu i rozmowy, cierpliwość, obiektywizm, znajomość tajników komunikacji niewerbalnej itd.
- relacje tworzące się między pracownikiem (coachem) a klientem powinny być równorzędne oraz partnerskie. Co więcej „klient nie powinien czuć, że pomoc w postaci zasiłku zależy od tego, co powie podczas sesji coachingu i tego czy w ogóle się mu podda.”<sup>24</sup>

K. Oleksiak podkreśla, iż między coachem a klientem nie powinna być tworzona relacja zależności, dobrze jest, gdy pracą socjalną (w czystej postaci) i przyznawaniem świadczeń zajmują się dwie różne osoby:<sup>25</sup>

- przestrzegana jest zasada dobrowolności – a więc klient dobrowolnie podejmuje się „współpracy” na zasadzie coachingu, a nie jest do niej zmuszany.
- pracownik wykazuje się zaangażowaniem oraz poświęca odpowiednią ilość czasu na wykonanie swojej pracy, w tym na spotkania z klientem i rozmowy z nim. Co więcej kończąc

---

<sup>22</sup> Tamże, s. 19.

<sup>23</sup> OLEKSIK, K.: *Coaching w polskiej praktyce...*, dz. cyt. s. 193.

<sup>24</sup> Tamże, s. 193-194.

<sup>25</sup> Tamże, s. 194.

spotkanie i rozmowę z klientem pracuje dalej analizując przebieg takiego spotkania i sposób komunikacji klienta.

Wydaje się, iż coaching to metoda, nad którą warto się zastanowić, choć niewątpliwie obok zalet, ma także swoje słabe strony. Niewątpliwą wadą tego podejścia są koszty, jakie należy ponieść na rzecz przeprowadzenia szkoleń pracowników socjalnych. Inną wadą jest czas, który należy poświęcić klientowi. Jak zauważa K. Oleksiak *„skuteczny coaching może być prowadzony tylko wówczas, kiedy coach dysponuje odpowiednią ilością czasu dla każdego klienta, a spotkania mogą być regularne i w miarę częste. Musi także pozostawać w kontakcie ze swoimi podopiecznymi.”*<sup>26</sup> Oznacza to konieczność zwiększenia liczebności takich pracowników socjalnych.

Zważywszy powyższe należy podkreślić, iż na wybór odpowiedniej metody i narzędzi pracy socjalnej wpływ ma wiele czynników, wynikających nie tylko ze złożoności omawianej problematyki, ale także związanych z cechami środowiska, w którym funkcjonują osoby pogrążone w sytuacji problemu.

### **Cechy, zadania i narzędzia pracownika socjalnego**

Pracownik socjalny jest osobą, która staje przed ważnym wyzwaniem, jakim jest pomoc potrzebującym, osobom słabszym, często bezradnym, a jej „zadaniem powinno być udzielenie pomocy osobom potrzebującym w sposób, który prowadzi do ich usamodzielnienia a w rezultacie do zaprzestania korzystania z pomocy państwa.”<sup>27</sup>

Nie każdy człowiek może podołać takim wyzwaniom, nie każdy posiada bowiem cechy potrzebne do realizacji postawionych przed pracownikami socjalnymi zadań. Pracownikiem socjalnym powinna być osoba, która nie tylko charakteryzuje się wysokimi kompetencjami komunikacyjnymi w zakresie komunikacji bezpośredniej, ale również osoba zaangażowana w swoją pracę, sumienna, umiejąca nawiązać i podtrzymać kontakt i rozmowę, uczciwa i szczerą. B. M. Nowak podkreśla, iż „od realizatorów działań pomocowo-wspierających wymagane jest wykazanie się taktem i kulturą osobistą. Cecho-

<sup>26</sup> Tamże, s. 196.

<sup>27</sup> Tamże, s. 193.

wać ich musi także wysoki stopień wrażliwości na sytuację życiową i potrzeby innych.”<sup>28</sup> Cechy te stają się pomocne przede wszystkim w zakresie indywidualnej pracy z osobą potrzebującą pomocy, czy rodziną. Warto przy tym zwrócić uwagę na zadania, które powinien realizować pracownik socjalny.

W zakresie pracy indywidualnej powinien on:<sup>29</sup>

- dokonywać analizy oraz oceny sytuacji i zjawisk powodujących wystąpienie zapotrzebowania na świadczenia z pomocy społecznej, a także kwalifikowanie do uzyskania owych świadczeń,
- udzielać pomocnych wskazówek, informacji i pomocy służących rozwiązywaniu problemów klientów. Powinna to być pomoc dzięki której osoby potrzebujące będą mogły same rozwiązać własne problemy. Rozważając owe zadania warto również zwrócić uwagę na skuteczne posługiwanie się przepisami prawa. Owa znajomość przepisów prawa staje się konieczna w pracy wykonywanej przez pracowników socjalnych.
- pomóc w uzyskaniu dla osób potrzebujących wsparcia, poradnictwa dotyczącego możliwości rozwiązywania trudnych problemów udzielenia pomocy przez odpowiednie instytucje państwowe, samorządowe oraz organizacje pozarządowe. Pracownik socjalny powinien wesprzeć klienta w uzyskaniu pomocy.

A. Dunajska wyróżnia również zadania pracownika socjalnego w zakresie pracy środowiskowej. Zadania te zdaniem autorki polegają przede wszystkim na:

- „pobudzaniu społecznej aktywności i inspirowaniu działań samopomocowych w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych osób, rodzin, grup i środowisk społecznych;
- współpracy i współdziałaniu z innymi specjalistami w celu przeciwdziałania i ograniczania patologii i skutków negatywnych zjawisk społecznych oraz łagodzeniu skutków ubóstwa;

---

<sup>28</sup> NOWAK, B.M. *Rodzina w kryzysie*. PWN : Warszawa 2011. s. 269.

<sup>29</sup> DUNAJSKA, A. *Pojęcie i metody pracy socjalnej*, s. 11.

- inicjowaniu nowych form pomocy osobom i rodzinom mającym trudną sytuację życiową oraz inspirowaniu powołania instytucji świadczących usługi służące poprawie sytuacji takich osób i rodzin;
- współuczestniczeniu w inspirowaniu, opracowaniu, wdrożeniu oraz rozwijaniu regionalnych i lokalnych programów pomocy społecznej ukierunkowanych na podniesienie jakości życia.<sup>30</sup>

Omawiając kwestie dotyczące pracy socjalnej i roli pracownika socjalnego warto obok metod zwrócić uwagę również na ich funkcje, do których można zaliczyć funkcję ochronną, kontestującą oraz mediacyjną.<sup>31</sup>

*„W ramach funkcji ochronnej podejmowane są działania mające na celu stabilizację i utrzymanie równowagi życia społecznego. Pracownik socjalny występuje między innymi w roli dystrybutora dóbr”<sup>32</sup>*, co bezpośrednio wiąże się z tym, iż może on przyznawać potrzebującym różnorodne dobra typu zasiłki, czy dofinansowanie obiadów.

Funkcja kontestująca wymaga zaś od pracownika socjalnego przyjęcia roli rzecznika osób, które zostały wyłączone z życia społecznego. Pracownik staje się reprezentantem interesów określonych kategorii ludzi<sup>33</sup>, co bezpośrednio wiąże się z tym, iż musi on poznać potrzeby, oczekiwania, wartości i normy tych, których reprezentuje. Pracownik musi zatem poznać środowisko w których potrzebujący funkcjonują, co pozwoli mu stać się obrońcą praw osób, które zostały wykluczone.<sup>34</sup>

Funkcja mediacyjna stawia przed pracownikiem socjalnym kolejne wyzwanie związane z wykorzystaniem umiejętności komunikacyjnych do celów mediacyjnych, bowiem pracownik staje się mediatorem, który stara się doprowadzić do porozumienia. *„Celem jego*

<sup>30</sup> Tamże s. 11-12.

<sup>31</sup> JARKIEWICZ, A. Film dokumentalny jako narzędzie pracy socjalnej. In *Praca socjalna. Kształcenie-działanie-konteksty*. Red. A. Kanios, M. Czechowska-Bieluga, Kraków : Impuls, 2010. s. 184.

<sup>32</sup> Tamże, s. 185.

<sup>33</sup> Tamże.

<sup>34</sup> Tamże.

*działania jest mediacja między osobami wykluczonymi a wykluczającymi, czyli komunikacja, która została zaburzona bądź zerwana.”<sup>35</sup>*

Istotną kwestią pozostają również narzędzia, jakie w swojej pracy powinien wykorzystać pracownik socjalny. Takimi narzędziami są formularz wywiadu środowiskowego oraz kontrakt socjalny, a ich wzory i opis można znaleźć w oddzielnych rozporządzeniach ministra.<sup>36</sup>

Formularz wywiadu rodzinnego to narzędzie, dzięki któremu pracownik socjalny może ocenić sytuację konkretnej osoby, czy rodziny potrzebującej pomocy i na tej podstawie określić kierunki działań pomocowych. Jak podkreśla K. Oleksiak „formularz rodzinnego wywiadu środowiskowego jest narzędziem stosowanym do celów diagnostycznych,”<sup>37</sup> co w konsekwencji pozwala pracownikom realizować ich zadania, do których należy chociażby zebranie i analiza niezbędnych wiadomości dotyczących klienta oraz jego rodziny oraz sporządzenie planu pomocy i działań.<sup>38</sup>

Drugim narzędziem stosowanym przez pracowników socjalnych jest kontrakt socjalny, który stanowi pisemną umowę zawartą z osobą ubiegającą się o pomoc, określającą uprawnienia i zobowiązania stron umowy w ramach wspólnie podejmowanych działań zmierzających do przezwyciężenia trudnej sytuacji życiowej osoby lub rodziny.<sup>39</sup> Kontrakt ten zobowiązuje obie strony do współpracy mającej na celu przezwyciężenie trudnej sytuacji życiowej klienta.<sup>40</sup>

Kolejnym narzędziem wykorzystywanym przez pracowników socjalnych jest zbiór narzędzi komunikacyjnych, których wybór świadczy między innymi o ich kompetencjach komunikacyjnych. K. Oleksiak tę grupę narzędzi traktuje szerzej – nie ograniczając jej wyłącznie do sfery komunikacyjnej. Autorka stwierdza, iż takim podstawowym narzędziem wykorzystywanym w pracy pracowni-

---

<sup>35</sup> Tamże.

<sup>36</sup> OLEKSIK, K. *Coaching w polskiej praktyce*, s. 191.

<sup>37</sup> Tamże.

<sup>38</sup> Tamże.

<sup>39</sup> *Ustawa o pomocy społecznej*, art. 6, p. 6.

<sup>40</sup> OLEKSIK, K. *Coaching w polskiej praktyce*, s. 192.

ków socjalnych są posiadane przez nich umiejętności, wartości i wiedza. Nie ulega wątpliwości, że nie każdy człowiek ma predyspozycje i odpowiednią wiedzę do wykonywania takiej właśnie pracy, związanej z niesieniem pomocy potrzebującym, pobudzaniem innych do działania i wiary we własne możliwości. Jednakże znacząca część owych umiejętności związanych z pracą socjalną odnosi się właśnie do posiadanych umiejętności komunikacyjnych – chodzi tu o umiejętność aktywnego słuchania, otwartości oraz umiejętnego nakłaniania do odstawiania się klientów, właściwego wykorzystywania i odczytywania komunikatów niewerbalnych.

Pamiętać jednakże należy, iż owe narzędzia komunikacyjne wykorzystywane w pracy socjalnej nie ograniczają się jedynie do tych stosowanych w ramach komunikacji interpersonalnej. Rozpatrując kwestie narzędzi komunikacyjnych należy przedstawić je w szerszym świetle, a więc należy wskazać całą gamę dostępnych narzędzi komunikacji społecznej, wśród których można wymienić chociażby film. A. Jarkiewicz stwierdza, iż *„film dokumentalny miałby za zadanie zmieniać świadomość społeczną dzięki dopuszczeniu do głosu mniejszościowych wyobrażeń świata społecznego, czyli wyobrażeń osób, których ogólny pogląd na świat różni się od tych, które są reprezentowane przez większość osób żyjących w danym społeczeństwie.”*<sup>41</sup> Odrębną kwestią do dyskusji pozostaje sposób przedstawiania konkretnych treści. Autor proponuje, aby obraz był przekazywany bez zewnętrznego komentarza,<sup>42</sup> bowiem komentarz jest zawsze czyjaś interpretacją. Stwarza zagrożenie „manipulacji” widzom i zmuszania go do przyjęcia perspektywy osoby komentującej, a chodzi o to, żeby to bohater miał szansę się wypowiedzieć.<sup>43</sup> Warto jednocześnie zaznaczyć, iż film jako narzędzie pracy socjalnej z jednej strony pozwala przybliżyć problemy ludzi potrzebujących i wzmocnić bądź nawiązać komunikację między grupami żyjącymi w różnych światach społecznych,<sup>44</sup> a z drugiej strony może stanowić narzędzie tworzenia

<sup>41</sup> JARKIEWICZ, A. *Film dokumentalny*, s. 188.

<sup>42</sup> Tamże.

<sup>43</sup> Tamże.

<sup>44</sup> Tamże, s. 187.



wizerunku pracowników socjalnych, wskazując na charakter ich pracy, odpowiedzialność i cel.

### **Bibliografia:**

- BĄK, T. Teoretyczno-metodologiczne podstawy doradztwa. In *Studium społeczne. Społeczeństwo Kultura Wartości, „Młodzież wobec wyzwań współczesności”*, Warszawa, 2010.
- DUNAJSKA, A.: Pojęcie i metody pracy socjalnej. In *Praca socjalna w środowisku socjalnym*. Wydawnictwo Verlag Dashofer Sp. z o.o.: Warszawa, 2005.
- JARKIEWICZ, A. Film dokumentalny jako narzędzie pracy socjalnej. In *Praca socjalna. Kształcenie-działanie-konteksty*. Red. A. Kanios, M. Czechowska-Bieluga, Kraków : Impuls, 2010.
- OLEKSIĄK, K.: *Coaching w polskiej praktyce pracy socjalnej: możliwości i bariery*, w: *Politologia. Polityka społeczna. Praca socjalna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2011.
- KLIMEK-MIROŚŁAW, K.: *Pedagogiczny wymiar aktywności pracowników socjalnych*. In *Praca socjalna. Kształcenie-działanie-konteksty*. Red. A. Kanios, M. Czechowska-Bieluga, Kraków : Wydawnictwo Impuls.
- KOTLARSKA-MICHALSKA, A. Zindywidualizowane formy pracy socjalnej. Doświadczenia i dylematy. In *Politologia. Polityka społeczna. Praca socjalna*. Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2011.
- NOWAK, B.M. *Rodzina w kryzysie*. PWN : Warszawa 2011.
- SKRZYPCZAK, B. *Społeczności Lokalne – zmierzch czy renesans*. Roczn. nr 6 BORIS, Warszawa, 2001.
- DUNAJSKA, A. Pojęcie i metody pracy socjalnej. In *Praca socjalna w środowisku socjalnym*. Wydawnictwo Verlag Dashofer Sp. z o.o.: Warszawa, 2005.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 o pomocy społecznej, tj. Dz. U. 2009 Nr 175, poz. 1362, art. 6, p. 12.

## ***Vízia rozvoja človeka ako protiklad sociálnej degradácie v sociálnych encyklikách***

***Peter Vansač***

**Abstract:** *The aim of this contribution is to analyse the vision of the development of man in the social encyclicals. According to the blessed Paul VI, every man is called to develop because life is a vocation and it helps to become more human. St. John Paul II elaborates the idea that wealthy people have got the mistaken scale of value and that they are unable to develop the human vocation. The moving force of the true development in Pope Benedict XVI is love in truth. Pope Francis writes that human development has got the moral character and through the consumism it loses its richness and beauty. Literacy is the first factor of the personal enrichment, development and progress in the vision of the social teaching of the Church. Pope Francis can see the deterioration of the quality of human life in the ambits of the environment, of the influence of technologies over the employment that cause the social discrimination and of the culture of wastage. The mankind of today faces such challenges as the relationships, the understanding of the pluralism and the globalization.*

**Keywords:** *Literacy. Quality of life. Development of a man. Social degradation. Vision.*

### **Úvod**

V sociálnej náuke Cirkvi sa stretávame s myšlienkou, že rozvoj človeka sa týka celej osobnosti. Každý človek túži vymaniť sa z biedy, mať živobytie, zdravie, stále zamestnanie, ale zároveň byť bez útlaku, byť vzdelanejší a slobodný. Správne chápaný rozvoj človeka úzko súvisí s morálkou. Už bl. pápež Pavol VI. vyslovil myšlienku, že kritériom rozvoja človeka je „byť viac človekom“ ako „mať viac majetku“. Byť viac človekom znamená uznávať morálne zásady vo svojom živote, uvedomovať si svoju zodpovednosť voči sebe, rodine a spoločnosti. Sociálna náuka cirkvi poukazuje na nesprávne riešenia rozvoja a upriamuje jednotlivcov spoločnosti a medzinárodné spoločenstvo na to, aby korigovali svoje predošlé rozhodnutia a robili také rozhodnutia, ktoré budú v prospech integrálneho rozvoja človeka a celej spoločnosti.

## Vízia rozvoja človeka v dielach bl. Pavla VI., sv. Jána Pavla II., Benedikta XVI., a Františka

Encyklika **bl. Pavla VI.** *Populorum progressio* o rozvoji národov je napísaná zo zorného uhla integrálneho rozvoja človeka. V nej autor poukazuje na antropologickú, politickú a ekonomickú stránku súčasných problémov.<sup>1</sup>

V tomto dokumente pápež rozvrhuje súradnice integrálneho rozvoja človeka a solidárneho rozvoja spoločnosti. Na týchto dvoch témach spočíva štruktúra encykliky.<sup>2</sup> Čo sa týka rozvoja osobnosti, pápež píše, že: „Každý človek je povolaný rozvíjať sa, lebo každý život je povolaním“. Človek od narodenia dostal súhrn schopností a vlastností, aby raz prinášal ovocie. Úsilím svojho rozumu a svojej vôle má každý človek vzrastať v ľudskosti. Rozvojom má smerovať k transcendentnému humanizmu,<sup>3</sup> ktorý mu dáva najväčšiu plnosť.<sup>4</sup> Prvým a hlavným strojcom „úspechu či neúspechu“ v osobnom rozvoji je každý človek sám pre seba. Je totiž obdarený rozumom a slobodnou vôľou a tie so sebou nesú aj zodpovednosť za vlastný rast. Hlavným kritériom pre kvalitu rozvoja nie je mať viac majetkov, ale byť viac človekom (zveľaďovanie ľudských hodnôt, ktorých súčasťou je aj hmotné zabezpečenie, no nie jedinou, ani rozhodujúcou). Z tohto konštatovania vyplýva definícia rozvoja, „ktorý je pre každého a pre všetkých prechodom z menej ľudských podmienok k ľudskejším podmienkam“.<sup>5</sup>

---

<sup>1</sup> KOŠČ, S.: *Katolícka sociálna náuka*, Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta Ružomberok 2008, s. 57.

<sup>2</sup> PÁPEŽSKÁ RADA PRE SPRÁVODLIVOSŤ A POKOJ.: *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, Spolok sv. Vojtecha, Trnava 2008, čl. 98.

<sup>3</sup> Pápež Pavol VI. hovorí o pestovaní úplného humanizmu v ľudskej spoločnosti, pretože uzavretý humanizmus, ktorý nemá zmysel pre duchovné hodnoty a pre Boha, je namierený proti človeku. O pravom humanizme možno hovoriť len vtedy, ak sa neuzatvára pred absolútnom, uznávajúc povolanie, ktoré umožňuje správne chápanie ľudského života. Porov. PAVOL VI.: *Populorum progressio*, In: KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Sociálne encykliky*. Spolok sv. Vojtecha Trnava, 1997, čl. 42.

<sup>4</sup> PAVOL VI.: *Populorum progressio*, In: KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Sociálne encykliky*. Spolok sv. Vojtecha Trnava, 1997, čl. 15, 16.

<sup>5</sup> KOŠČ, S.: *Katolícka sociálna náuka*. Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta, 2008, s. 58.

Každý človek je aj členom spoločnosti. Na rozvoj sú povolaní všetci ľudia. Civilizácie sa rodia, rastú a zomierajú. Sme dedičmi predchádzajúcich pokolení a máme účasť na dobrodieniach práce našich súčasníkov, a tak máme povinnosti voči všetkým a nemôžeme sa nestarať o tých, čo prídu po nás rozšíriť kruh ľudskej rodiny. Mať viac nie je posledným cieľom ani pre národy, ani pre jednotlivcov. Lakomstvo je najzjavnejšou formou zakrpatenosti tak pre jednotlivcov, ako aj pre národy.<sup>6</sup>

**Sv. Ján Pavol II.** dáva do súvisu integrálny rozvoj človeka s majetkom. Podľa neho, jednou z najväčších nespravodlivostí moderného sveta je práve v tom, že je pomerne málo tých, čo vlastnia veľa majetku, ale veľmi veľa je tých, čo nemajú skoro nič. Táto nespravodlivosť pochádza zo zlého rozdelenia majetkov. Tí, ktorí vlastnia mnoho, nemôžu dospieť k opravdivému „bytiu“ a „rozvoju“ a to z tohto dôvodu, že majú pomýlený stupnicu hodnôt a bráni im v tom kult „majetku“. Na druhej strane je veľa tých, ktorí vlastnia málo alebo celkom nič – a tí sú tiež neschopní rozvinúť svoje základné ľudské povolanie, pretože sú pozbavení nevyhnutných prostriedkov. Týmto sa dokazuje, že rozvoj má nevyhnutný hospodársky rozmer, pretože musí umožňovať čo najväčšiemu počtu svetového obyvateľstva prístup k majetkom nevyhnutným pre ľudské „bytie“.<sup>7</sup>

Podľa pápeža **Benedikta XVI.** láska v pravde je hybnou silou opravdivého rozvoja každého človeka a celého ľudstva. Láska je mimoriadna sila, ktorá podnecuje ľudí, aby sa odvážne a veľkodušne angažovali na poli spravodlivosti a pokoja.<sup>8</sup>

Rozvoj, sociálny blahobyť, primerané riešenie závažných ekonomických a sociálnych problémov, ktoré trápia ľudstvo, potrebujú pravdu. No ešte viac potrebujú, aby bola táto pravda milovaná a dokazovaná skutkami. Bez pravdy, bez dôvery a lásky k pravde niet sociálneho svedomia a sociálnej zodpovednosti. Sociálna činnosť je pohl-

<sup>6</sup> PAVOL VI.: *Populorum progressio*, In: KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Sociálne encykliky*. Spolok sv. Vojtecha Trnava, 1997, čl. 17-19.

<sup>7</sup> JÁN PAVOL II.: *Sollicitudo rei socialis*, In: KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Sociálne encykliky*. Spolok sv. Vojtecha Trnava, 1997, čl. 27-28.

<sup>8</sup> BENEDIKT XVI.: *Caritas in veritate*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha 2009, čl. 1

tená súkromnými záujmami a logikou moci s ničivými dôsledkami na spoločnosť smerujúcu ku globalizácii v ťažkých okolnostiach, ako sa to deje práve v súčasnosti.<sup>9</sup>

Obraz rozvoja je dnes polycentrický. Príčiny zaostalosti ako aj rozvoja sú mnohoraké:

1. Hranica deliaca chudobné a bohaté krajiny nie je taká jasná ako za čias encykliky *Populorum progressio*. V absolútnom význame rastie svetové bohatstvo, no narastá aj nerovnosť.
2. V bohatých krajinách chudobnejú nové spoločenské skupiny a rodia sa nové formy chudoby.
3. V najchudobnejších oblastiach si niektoré skupiny márne tratia a konzumisticky užívajú istý druh superluxusu, ktorý neprijateľným spôsobom kontrastuje so situáciami neľudskej biedy.
4. Korupcia a nezákonnosť sú žiaľ prítomné v správaní sa ekonomických a politických subjektov v bohatých, ako aj v chudobných krajinách.
5. Medzi tými, čo nerešpektujú ľudské práva robotníkov sú neraz veľké nadnárodné podniky, ale aj skupiny s miestnou produkciou.
6. Medzinárodná pomoc často míňa svoj cieľ pre nezodpovednosť, ktorá sa zahniezďuje tak v reťazci darcov, ako aj medzi prijímateľmi pomoci.
7. V niektorých chudobných krajinách pretrvávajú kultúrne modely a sociálne normy správania, ktoré spomaľujú proces rozvoja.<sup>10</sup>

**Pápež František** v encyklike *Laudato si'* píše, že ľudský rozvoj má morálny charakter a predpokladá plné rešpektovanie človeka, pričom musí venovať pozornosť aj prirodzenému svetu a brať ohľad na prirodzenosť každej bytosti.<sup>11</sup>

---

<sup>9</sup> BENEDIKT XVI.: *Caritas in veritate*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha 2009, čl. 5.

<sup>10</sup> BENEDIKT XVI.: *Caritas in veritate*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 2009, čl. 22.

<sup>11</sup> FRANTIŠEK: *Laudato si' (O starostlivosti o náš spoločný domov)*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 2015, čl. 5.

Podľa pápeža neho rozvoj v súčasnej dobe je plný paradoxov:

1. Na jednej strane úsilie vedcov a technikov, ktorí sa snažia riešiť problémy vytvorené človekom, je chvályhodné a často obdivuhodné. Keď však pozorujeme svet, vidíme, že úroveň ľudského zásahu nezriedka slúži financiám a konzumizmu a v skutočnosti spôsobuje, že Zem, na ktorej žijeme, stráca bohatstvo a krásu, stáva sa obmedzenejšou a nevýraznou, zatiaľ čo rozvoj technológií a konzumných ponúk napreduje bez obmedzenia. Nahovárame si, že môžeme nahradiť neopakovateľnú a nenapodobiteľnú krásu inou, ktorú si sami stvoríme.<sup>12</sup>
2. Komunikačné prostriedky majú prispieť k novému kultúrnemu rozvoju ľudstva a neničiť jeho najhlbšie bohatstvo. Pravú múdrosť, ovocie uvažovania, dialógu a veľkodušného stretnutia medzi ľuďmi nemožno dosiahnuť zhromažďovaním dát, ktoré napokon človeka zahltia a popletú, ako je to v prípade mentálneho znečistenia. Skutočné vzťahy s druhými, ako aj všetky výzvy, ktoré z nich vyplývajú, majú zároveň tendenciu byť nahradzované typom komunikácie sprostredkovanej internetom. To umožňuje selektovať a eliminovať vzťahy podľa našej ľubovôle, čím sa neraz vytvára nový typ umelých emócií, ktoré sa viažu skôr na zariadenia a obrazovky, než na ľudí a prírodu. Súčasné prostriedky umožňujú, aby sme navzájom komunikovali a vymieňali si poznatky a pocity. Niekedy nám však aj bránia nadviazať priamy kontakt s úzkosťou, chvením, radosťou toho druhého a so zložitosťou jeho osobnej skúsenosti.<sup>13</sup>
3. Dnes však nemôžeme neuznať, že skutočný ekologický prístup sa vždy stáva sociálnym prístupom, ktorý musí v diskusiách o životnom prostredí integrovať spravodlivosť, aby bolo vypočuté volanie Zeme, ale aj volanie chudobných. Namiesto riešenia problémov chudobných a premýšľania o odlišnom

<sup>12</sup> FRANTIŠEK: *Laudato si' (O starostlivosti o náš spoločný domov)*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 2015, čl. 34.

<sup>13</sup> FRANTIŠEK: *Laudato si' (O starostlivosti o náš spoločný domov)*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 2015, čl. 47.

svete niektorí navrhujú redukciu pôrodnosti. Nechýba medzi-národný tlak na rozvojové krajiny, ktorý podmieňuje ekonomickú pomoc politikou „reprodukčného zdravia“. Avšak „*ak je pravda, že nerovné rozdelenie obyvateľstva a dostupných zdrojov prekáža rozvoju a udržateľnému využívaniu životného prostredia, treba uznať, že demografický rast je celkom zlučiteľný s integrálnym a solidárnym rozvojom.*“ Obviňovať demografický rast, a nie extrémny a selektívny konzumizmus niektorých ľudí, je spôsob, ktorý problémy nerieši.

4. Otepľovanie spôsobené enormnou spotrebou niektorých bohatých krajín sa odráža na tých najchudobnejších miestach Zeme, predovšetkým v Afrike, kde zvyšovanie teploty spojené so suchom má katastrofálny vplyv na úrodu. K tomu sa pridávajú škody spôsobené pevným a tekutým toxickým odpadom, ktorý sa vyváža do rozvojových krajín a kontaminujúcou činnosťou podnikov, ktoré v menej rozvinutých krajinách robia to, čo nemôžu robiť v krajinách, kde zhromažďujú svoj kapitál : „*Pozorujeme, že podniky, ktoré pracujú týmto spôsobom, sú nadnárodné korporácie, ktoré robia to, čo im nie je dovolené v rozvinutých krajinách alebo v takzvanom prvom svete. Vo všeobecnosti platí, že keď ukončia svoju činnosť a odídu, zanechajú obrovské škody na ľudskom zdraví a životnom prostredí, ako je nezamestnanosť, dediny bez života, vyčerpanie niektorých prírodných rezerv, odlesnenie, ochudobnenie miestnej poľnohospodárskej a živočíšnej výroby, krátery, zdevastované svahy, znečistené rieky a niektoré sociálne diela, ktoré po ich odchode už nemožno udržať.*“<sup>14</sup>

### **Gramotnosť ako primárny faktor spoločenskej integrácie**

Druhý vatikánsky koncil v pastorálnej konštitúcii *Gaudium et spes* poukazuje na bohatstvo a hospodársky potenciál jednotlivých krajín, a na druhej strane je to bieda, hlad a stým súvisiaca aj negramotnosť. Negramotnosť dáva do súvisu s formou psychického a sociálne-

---

<sup>14</sup> FRANTIŠEK: *Laudato si' (O starostlivosti o náš spoločný domov)*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 2015, čl. 51.

ho zotročovania.<sup>15</sup> Na druhej strane sloboda sa prejavuje v tvorivej činnosti človeka. Prostredníctvom tvorivého činu človek vyjadruje sám seba a tak naplňa svoju slobodu. Podľa Tischnera, človeka vyjadruje metafora: „Človek je ako v čase plynúca pieseň. Kto hra túto pieseň. Sám človek je inštrumentom aj umelcom.“<sup>16</sup>

Z tohto dôvodu v konštitúcii *Gaudium et spes* je výzva pre všetkých kresťanov, aby húževnato pracovali na zabezpečení základnej ľudskej kultúry, predovšetkým sprístupniť základné vzdelanie.<sup>17</sup> Taktiež koncil vyzýva kresťanov, aby vynaložili všetko úsilie, aby tí ktorí majú potrebné nadanie, sa mohli dostať na vyššie štúdiá, a aby im boli zverené funkcie, úrady a služby zodpovedajúce ich vlohám a nadobudnutým vedomostiam. Takýmto spôsobom každý človek a spoločenské vrstvy každého národa budú môcť dosiahnuť plný rozvoj kultúrneho života, v zhode so svojimi talentami.<sup>18</sup>

<sup>15</sup> DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: *Gaudium et spes*. In: Dokumenty druhého vatikánskeho koncilu I. Bratislava : SSV, 1989, čl. 4.

<sup>16</sup> DANCÁK, P.: Personalizmus a paidea spoločné východiska a ciele, In: DANCÁK, P., (ed.) *Personalizmus v procese ľudskej spoločnosti*. Prešov : GTF PU, 2014, s. 55-56.

<sup>17</sup> Primárne vzdelávanie na Slovensku zodpovedá medzinárodnej klasifikácii ISCED1. Je ucelenou a jasne definovanou fázou, ontogeneticky (z hľadiska vývoja človeka) významným stupňom vzdelávania. Zahŕňa obdobie u nás od 6 do 10 rokov, v niektorých krajinách od 5 do 10, resp. od 6 do 12 rokov veku dieťaťa. Je ponímané ako otvorený systém, ako proces kladenia základov pre celoživotné učenie, osvojovanie gramotnosti, sprostredkovanie základných kultúrnych zručností, vytvárania prvotného náhľadu dieťaťa na svet, poznávania základných vzťahov a súvislostí, ktoré umožnia dieťaťu – žiakovi – orientovať sa v okolitom svete. Vytvára predpoklady pre procesy rozvíjania jazykového vzdelávania ako dôležitého nástroja pre úspešné zvládnutie ďalších etáp vzdelávania. Primárnym vzdelávaním sa dieťa uvádza do národnej kultúry, čo podmieňuje utváranie národného (národnostného) povedomia, vedomie príslušnosti k národu a celkovú kultiváciu detskej osobnosti. Máme tým na mysli utváranie postojov, hodnotovej orientácie, záujmov a pod. Primárne vzdelávanie otvára vývojové a individuálne potenciály každého jednotlivca.. Podľa viacerých významných psychológov je predškolský a mladší školský vek rozhodujúci pre intelektuálny vývoj dieťaťa. Podľa Bloomovho modelu sa 80% intelektového potenciálu rozvinie do ôsmeho roku života človeka. Kľúčový je tiež pre rozvoj jazyka a utváranie niektorých postojov a hodnôt. Porov. DRAVECKÝ, J.: *Teória a prax primárneho vzdelávania* 2. Levoča, 2011, s. 3-4.

<sup>18</sup> DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: *Gaudium et spes*. In: Dokumenty druhého vatikánskeho koncilu I. Bratislava : SSV, 1989, čl. 60.



Nezastupiteľnú úlohu v rozvoji človeka majú rodičia, ktorí môže zmeniť svet tým, že z ich rodinného hniezda vyjdú deti, ktoré sa budú usilovať o dobré medziľudské vzťahy, o ideály lásky, priateľstva, skromného života, hľadať dobré vzdelania a pripravovať sa na svoje povolanie.<sup>19</sup>

Pápež Pavol VI. v encyklike *Populorum progressio* gramotnosť chápe ako duchovnú výživu človeka. Podľa neho „vedieť čítať a písať, získať si odborné vzdelanie znamená nadobudnúť sebadôveru a zistiť, že možno napredovať spolu s ostatnými. Gramotnosť je pre človeka prvotným faktorom spoločenskej integrácie a zároveň osobného obohatenia, kým pre spoločnosť je privilegovaným prostriedkom hospodárskeho pokroku a rozvoja.“<sup>20</sup>

Americká biskupská konferencia podporuje toto tvrdenie pápeža Pavla VI. a apeluje, aby celá spoločnosť sa aktívne podieľala na vzdelávaní a odbornom výcviku chudobných. Akékoľvek dlhodobé riešenie problému chudoby musí venovať zvýšenú pozornosť vzdelávaniu verejnému a súkromnému. Nedostatok primeraného vzdelávania bráni veľa chudobným najmä v mestských častiach aby sa vymanili zo svojho osudu.<sup>21</sup>

Pápež Benedikt XVI. gramotnosť – vzdelanie nechápe len ako výučbu alebo zaučenie sa do práce, ale chápe vzdelanie ako komplexnú formáciu osoby. Benedikt XV. vyslovuje názor, že najnúdznejšie populácie nepotrebujú len ekonomické a technické prostriedky, ale aj pedagogické, ktoré by ľuďom pomáhali v ich plnej realizácii a integrácii.<sup>22</sup>

Preto na Slovensku vo vzťahu k rómskym žiakom zo sociálne znevýhodneného prostredia je potrebné vziať do úvahy interkultúrnú citlivosť školského vzdelávania, myslieť v prvom rade potrebu poznať,

---

<sup>19</sup> TIRPÁK, P.: Katechéza detí a mládeže vo farskom a rodinnom spoločenstve, In: TIRPÁK, P. - PALA, G. (eds.): *Farská a školská katechéza ako forma novej evanjelizácie*. Prešov : GTF PU, 2012, s. 82.

<sup>20</sup> PAVOL VI.: *Populorum progressio*, In: Sociálne encykliky, Konferencia biskupov Slovenska 1997, Spolok sv. Vojtecha Trnava 1997, čl. 35.

<sup>21</sup> PESCHKE, K.: *Kresťanská etika*. Praha : Nakladateľstvo Vyšehrad, 2004, s. 635.

<sup>22</sup> BENEDIKT XVI.: *Caritas in veritate*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 2009, čl. 61.

rešpektovať a vychádzať v ich rozvoji (v procese školskej výchovy a vzdelávania) z ich rodinného habitu a odlišného jazykového kódu.<sup>23</sup>

### **Ľudský rozvoj v našich časoch**

Pápež František v encyklike *Laudato si'* píše, že ľudský rozvoj má morálny charakter a predpokladá plné rešpektovanie človeka, pričom musí venovať pozornosť aj prirodzenému svetu a brať ohľad na prirodzenosť každej bytosti.<sup>24</sup>

Benedikt XVI. v encyklike *Caritas in veritate* píše, že problém rozvoja je úzko spojený s chápaním ľudskej duše. Rozvoj musí zahŕňať aj duchovný aj mentálny rast, pretože ľudská osoba je „jednotou duše a tela“ zrodená Božou stvoriteľskou láskou a určená pre večný život. Ľudská bytosť sa rozvíja, ak rastie v duchu. Človek vzdialený od Boha, je nepokojný a chorý. Pred nami je výzva žiť na vyššom stupni, nie však s menšou intenzitou. Život sa posilňuje darovaním a oslabuje izoláciou a pohodlnosťou.<sup>25</sup> Sociálne a psychologické odcudzenie a mnohé neurózy, charakterizujúce blahobytné spoločnosti, poukazujú aj na príčiny duchovnej povahy. Pýtame sa, ako bude reagovať slabší človek, zvyknutý na blahobyť, keď bude musieť zrazu zakúšať obmedzenia a obety, plynúce z krízy. Blahobytná, materiálne rozvinutá spoločnosť, utláčajúca dušu, nie je sama osebe zameraná na autentický rozvoj. Nové formy drogového otroctva a zúfalstva, do ktorého upadá toľko ľudí nenachádzajú len sociologické a psychologické vysvetlenie, ale podstatne duchovné. Utrpenie spôsobuje prázdnota, v ktorej sa duše cítia opustené aj napriek všetkým telesným a psychickým terapiám. Neexistuje plný rozvoj a univerzálne spoločné dobro

<sup>23</sup> VANSÁČ, P. - JURAŠEK, M. - IVANČO, J.: Princípy efektívnej komunikácie učiteľa so žiakmi nultých ročníkov, In: ADAM, G. - VANSÁČ, P. - ADAMOVÁ, I. - KOLÁŘOVÁ, Ž. (eds.): *Sociálny rozvoj s akcentom na komunikáciu ako nástroj pre zvyšovanie kvality života v štátoch Európy*. Košice : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n.o. v Bratislave, Detašované pracovisko Košice - bl. Z. G. Mallu, 2015, s. 178.

<sup>24</sup> FRANTIŠEK: *Laudato si' (O starostlivosti o náš spoločný domov)*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 2015, čl. 5.

<sup>25</sup> TIRPÁK, P.: Kvalita života – cieľ každej katechézy. In: PALA, G. – TIRPÁK, P. a kol.: *Vízie a perspektívy kvality života*. Prešov : GTF PU, 2014, s. 126.

bez duchovného a morálneho dobra ľudí, chápaných v celistvosti ich duše a tela.<sup>26</sup>

Stredobodom pravého rozvoja je podľa Benedikta XVI. je úcta k životu. Práve cez rozvíjanie otvorenosti voči životu môžu bohatšie krajiny pochopiť potreby chudobných. Túto skutočnosť zdôvodňuje takto: „*keď sa spoločnosť zameria na popieranie a potláčanie života, skončí tak, že nebude nachádzať motiváciu a energiu potrebnú na to, aby sa vložila do služieb opravdivého dobra človeka.*“<sup>27</sup> Preto Benedikt XVI. zdôrazňuje: „*že prvým kapitálom, ktorý treba chrániť a ceníť si, je človek, ľudská osoba vo svojej integrite: Lebo tvorcom, stredobodom a cieľom hospodársko-spoločenského života je človek.*“<sup>25</sup> Pápež dokonca dáva do súvisu aktuálny spôsob života človeka, teda ako zaobchádza so sebou samým, tak zaobchádza aj so životným prostredím, ktoré ho obklopuje.<sup>28</sup>

Pápež František súčasnú svetovú krízu vo všetkých aspektoch života človeka a životného prostredia navrhuje riešiť integrálnou ekológiou. Podľa Františka nejestvujú dve oddelené krízy, teda kríza životného prostredia a spoločenská kríza, ale je len jedna komplexná spoločensko-environmentálna kríza.

Smery riešenia si vyžadujú:

- Integrálny prístup v boji proti chudobe, v navrátení dôstojnosti vylúčeným osobám v starostlivosti o prírodu,
- Dať vedúcu úlohu výskumníkom a uľahčiť ich interakciu širokou akademickou slobodou. (výskum by mal umožniť spoznanie spôsobu, ako rozličné tvory v prírode vstupujú do vzťahov, keď formujú väčšie útvary – ekosystémy).
- Analyzovať problémy životného prostredia, ktoré dnes nemožno oddeľovať od analýzy ľudských rodinných, pracovných a mestských kontextov a od vzťahu každého človeka k sebe samému.

---

<sup>26</sup> BENEDIKT XVI.: *Caritas in veritate*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 2009, čl. 76.

<sup>27</sup> BENEDIKT XVI.: *Caritas in veritate*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 2009, čl. 1, 3, 28.

<sup>28</sup> BENEDIKT XVI.: *Caritas in veritate*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 2009, čl. 51.

- Chápať, že zdravotný stav spoločenských inštitúcií má vplyv na životné prostredie a nekvalitu ľudského života. Každé porušenie solidarity a priateľstva medzi občanmi škodí životnému prostrediu). Sociálna ekológia zahŕňa rozličné dimenzie, ktoré siahajú od rodiny cez miestne spoločenstvo a národ až k medzinárodnému životu. V rámci spoločenskej úrovne a medzi navzájom sa rozvíjajú inštitúcie, ktoré regulujú ľudské vzťahy. Všetko, čo tieto inštitúcie poškodzuje, má škodlivé dôsledky ako je strata slobody, nespravodlivosť a násilie.
- Zabrániť nezákonnému správaniu v správe štátu a v rozličných prejavoch občianskej spoločnosti zákony môžu byť napísané správnym spôsobom, ale často zostávajú mŕtvou literou. Napríklad užívanie drog v bohatých spoločnostiach vyvoláva konštantný alebo rastúci dopyt po produktoch, ktoré pochádzajú z chudobných oblastí, kde sa korumpuje správanie, ničia životy a poškodzuje životné prostredie).<sup>29</sup>

### **Zhoršovanie kvality ľudského života a sociálna degradácia**

Podľa pápeža Františka aj človek je jedným zo stvorení tohto sveta a má právo žiť a byť šťastným. Pápež vidí sociálnu degradáciu a zhoršenie kvality ľudského života v troch oblastiach:

1. Zhoršovanie životného prostredia:
  - neprimeraný a neusporiadaný rast miest, kde nastáva mestský chaos, dopravné problémy, vizuálne a akustické znečistenie, nedostatok zelene.
  - privatizácia priestorov v niektorých vidieckych a mestských miestach sťažila prístup do oblasti zelených plôch.
2. Súčasný model rozvoja sprevádza:
  - vplyv niektorých technologických inovácií na zamestnanosť, sociálne vylúčenie, nerovnosť v dostupnosti a spotrebe energie a iných služieb.
  - dynamika médií a digitálneho sveta – súčasné prostriedky umožňujú, aby sme navzájom komunikovali a vymieňali

<sup>29</sup> FRANTIŠEK: *Laudato si' (O starostlivosti o náš spoločný domov)*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 2015, čl. 5 n.

si poznatky a pocity. Niekedy nám však aj bránia nadviazať priamy kontakt s úzkosťou, chvením, radosťou toho druhého a so zložitosťou jeho osobnej skúsenosti. Preto by nás nemala prekvapiť skutočnosť, že zároveň s gniaviacou ponukou týchto produktov rastie aj hlboká a melancholická nespokojnosť v medziľudských vzťahoch alebo škodlivá izolovanosť.

- nová forma sociálnej agresivity - sociálnu fragmentáciu, nárast násilia a vznik nových foriem sociálnej agresivity, obchod s narkotikami a rastúcu spotrebu drog medzi tými najmladšími, na stratu identity.
- 3. Kultúra vyhadzovania:
  - približne jedna tretina vyprodukovaných potravín sa vyplytvá a „potraviny, ktoré vyhadzujeme, akoby sme kradli zo stola chudobných.“
  - Kultúra vyhadzovania dolieha na vylúčených ľudí, ako aj na veci, ktoré sa rýchlo menia na odpady.<sup>27</sup>

Pápež František v encyklike *Laudato si'* a pomenováva príčiny sociálnej degradácie človeka:

1. Svetové spoločenstvo vo svetovej agende nevenuje dostatočný priestor súčasnej nerovnováhe ľudstva a konfliktom plynúcich z chýbajúcich zdrojov.
2. Chýba povedomie o problémoch ktoré doliehajú na vylúčených – sú to miliardy ľudí. Odborníci, komentátori, komunikačné prostriedky sú ďaleko od vylúčených, bez priameho kontaktu s ich problémami. tento nedostatok kontaktu vedie k otupovaniu svedomia a ignorovania reality.
3. Nesprávne riešenia – namiesto riešenia problémov chudobných niektorí navrhujú redukciu pôrodnosti. Obviňovať demografický rast, a nie extrémny a selektívny konzumizmus niektorých ľudí je spôsob, ktorý problémy nerieši. Tak sa niektorí pokúšajú legitimizovať súčasný model rozdeľovania, v ktorom si menšina prisudzuje právo takej miery spot-

reby, ktorú by nebolo možné zovšeobecniť, pretože planéta by nedokázala pojať odpadky pochádzajúce z tejto spotreby.<sup>30</sup> Súčasné ľudstvo stojí pred niekoľkými výzvami a to:

1. Skúmať, aká je samotná pravda o bytí človeka - to znamená aké sú hranice a vzťahy medzi prírodou, technikou a morálkou v spôsobe správania, kým človek je, čo môže robiť a čím musí byť.
2. Rozumieť tomu, ako je potrebné chápať pluralizmus a odlišnosti vo všetkých rovinách: v rovine myšlienky, morálnej voľby, kultúry, náboženskej spolupatričnosti, filozofie ľudského a sociálneho rozvoja.
3. V konečnom dôsledku vnímať správne globalizáciu, ktorá má širší a hlbší zmysel ako len ekonomicky - otvorila sa nová doba, ktorá sa dotýka osudu ľudstva.<sup>31</sup>

#### Bibliografia:

- BENEDIKT XVI.: *Caritas in veritate*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha 2009, ISBN 978-80-7162-786-9
- DANCÁK, P.: Personalizmus a paidea spoločné východiska a ciele, In: DANCÁK, P. (ed.): *Personalizmus v procese ľudskej spoločnosti*. Prešov : GTF PU, 2014, s. 55. ISBN 978-80-555-1035-4.
- DRAVECKÝ, J.: *Teória a prax primárneho vzdelávania 2*, (študijné texty). Ružomberok : PF KU, Inštitút Juraja Páleša v Levoči, 2011, 54 s.
- DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Gaudium et spes*, pastorálna konštitúcia, In: Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I., Bratislava: SSV, 1989.
- FRANTIŠEK: *Laudato si' (O starostlivosti o náš spoločný domov)*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 2015, 147 s. ISBN 978-808161-180-3.
- JÁN PAVOL II.: *Sollicitudo rei socialis*, In: KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Sociálne encykliky*. Trnava : 1997. ISBN 80-7162-203-6
- KOŠČ, S.: *Katolícka sociálna náuka*. Ružomberok : PF KU, 2007, 123 s. ISBN 978-80-8084-151-5.
- PÁPEŽSKÁ RADA PRE SPRAVODLIVOSŤ A POKOJ.: *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2008, ISBN 978-80-7162-725-8.
- PAVOL VI.: *Populorum progressio*. In: KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA: *Sociálne encykliky*. Trnava : 1997. ISBN 80-7162-203-6

<sup>30</sup> FRANTIŠEK, 2015. *Laudato si' o starostlivosti o náš spoločný domov*, Spolok Svätého Vojtecha Trnava 2015, čl. 48-50.

<sup>31</sup> PÁPEŽSKÁ RADA PRE SPRAVODLIVOSŤ A POKOJ. 2008. *Kompendium sociálnej náuky Cirkvi*, 1. vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2008, čl. 16.

- PESCHKE, K.: *Kresťanská etika*. Praha : Nakladateľstvo Vyšehrad, 2004. 696 s. ISBN 80-7021-718-9.
- Sväté písmo Starého i Nového zákona*, 1998. Spolok svätého Vojtecha Trnava 1998, 2623 s. ISBN 80-7162-236-2.
- TIRPÁK, P.: Katechéza detí a mládeže vo farskom a rodinnom spoločenstve, In: TIRPÁK, P. - PALA, G. (eds.): *Farská a školská katechéza ako forma novej evanjelizácie*. Prešov : GTF PU, 2012, 162 s. ISBN 978-80-555-0520-6.
- TIRPÁK, P.: Kvalita života – cieľ každej katechézy. In: PALA, G. – TIRPÁK, P. a kol.: *Vízie a perspektívy kvality života*. Prešov : GTF PU, 2014, 257 s. ISBN 978-80-555-1147-4.
- VANSAČ, P. - JURAŠEK, M. - IVANČO, J.: Princípy efektívnej komunikácie učiteľa so žiakmi nultých ročníkov, In: ADAM, G. - VANSÁČ, P. - ADAMOVÁ, I. - KOLLÁROVÁ, Ž. (eds.): *Sociálny rozvoj s akcentom na komunikáciu ako nástroj pre zvyšovanie kvality života v štátoch Európy*. Košice : Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n.o. v Bratislave, Detašované pracovisko bl. Z G. Mallu Košice, 2015, ISBN 978-808132-135-1.

## ***Teacher and contemporary society***

***Lenka Pasternáková***

**Abstract:** *The present social reality of Slovakia requires access to education and qualifications problems, with the understanding of not only national, but also cultural and social realities of the whole of Europe. A new category characterizing social development, a quality of life, is emerging. Therefore, the value of education and qualifications is an important part of the society's value system that forms the basis of quality of life. The education system that affects the teachers themselves should be lifelong. We address this issue in the post.*

**Key words:** *education, education, school, teacher.*

In the management of the educational process, teachers' creativity and innovative ability should be demonstrated as much as possible, which should be a guarantee of new content and methods. The teacher's personality, and thus the style of his / her teaching and access to pupils or colleagues, is constantly shaped by a number of factors including the length of practice, age, but also the pupil itself or the nature of the school and the environment where it works (Halagova, Paľa, 2013).

Professional development is one of the key activities the teacher performs in the pedagogical profession. Improving the quality of education and improving the social status of pedagogical staff conceptually solved in the Czech Republic after November 1989 several program documents (eg Millennium, State Educational Inspectorates on state and level of education and training in schools and school facilities, program statements of the Ministry of Education of the Slovak Republic, etc.) . One of them was the Millennium National Education and Training Program (2001) which pointed to the need to develop pedagogical staff profiles and standards for assessing the quality of their competencies in practice, career paths and creating motivational conditions for increasing the quality and effectiveness of pedagogy-



ical work. Subsequently, in 2008, the new School Act was adopted as a strategic legislative document on the reform of education, Act no. 245/2008 Coll. on Education and Learning (Tirpak, 2010).

At present, the interest of both the professional and the lay public in the reform of the school focuses mainly on content, but also the modernization and improvement of teaching in terms of applied teaching methods. In school practice, teaching methods do not emerge as a separate element that choice and use is only made by the teacher himself, but they are always in a certain relation to the other elements of the teaching process. Teaching method is therefore complex educational phenomenon, which is determined by diverse educational and training objectives, contents to be mediated, educational variable conditions employed organizational forms and means, and not least the method affects the interaction between teacher and student. Teaching methods form a core area of interest in the theory of teaching and are an integral part of the teaching process in the school. The quality and efficiency of pedagogical work, which is reflected in pupils' learning outcomes, depend on their choice and the way they are applied in the learning process. The teacher must consider the suitability of the method before using it. Teachers' choice of an adequate teaching method determines successive achievement of the set educational goals. The overall effectiveness, but also the assessment of the teaching methods, should also be seen in other, no less important aspects. The teacher must respect the teaching strategy used, the pupils' learning style and their own teaching style, the level of activity and pupils' autonomy, their interests and needs, etc. In any case, when the teaching methods will correspond to the teacher's own style of teaching, the class will have a natural and optimal course. The teaching method acquires a distinct course and characteristic of the teacher's contribution to its realization. The performance of the teacher's personality during the application of the teaching method is ensured by the educational and formatting aspect contained in the particular method. The teacher's relationship with the teacher is also positively contributing to the effectiveness of the teaching method (Hupková, Petlák, 2004).

An act on pedagogical and professional staff and its adoption into effect in 2009 were set out the requirements for professional competence through professional standards and created a career system that allows the individual choice of professional development with the new model of evaluation and remuneration of teaching staff following the career system and a continuous education system. However, the current National Education and Training Development Program Teaching Slovakia (2016) suggests possible changes in the future. One of his is also the teacher's professional development. According to him, the career standards for each career stage will be the result of expert discussion and agreement on the relevance of the established requirements. The personality of the teacher is formed during the teaching practice he gains over time. Fundamentals are given to him during his / her studies when he / she is preparing for a teaching profession.

In the context of specific personality characteristics, the teacher is a unique personality, and even in the practice of his profession, his activity is unchangeable with others. This is natural and comes from diversity and individuality among people.

A positive attitude towards the teaching profession, as a sign of personal commitment to his performance, considered by some authors to be equally important factor as other personalities intellectual assumptions, and technical and professional competence of candidates of teachers Kominareca (2006) is a professional attitude part of the ethos of the teaching profession, which corresponds with the postulates humanistic education. This, in front of a teacher, a dedicated expert and a proficient methodist, prefers a teacher, a humanist with a positive relationship to life, to children. He is an educator who cultivates not only the intellect but the whole personality of the pupil, respecting his authenticity and freedom.

In the context of creating a position on the teaching profession, it is important, as perceived, assessed and experienced, in particular: a) the content of the teacher's activities (education, teaching, self-education, organizational and administrative activity); b) the socio-relationship context of the teacher's activities (contact and work with

children, youth, pupils' parents, other teachers). Based on the above, we can speak of a positive attitude to the teaching profession if its holder expresses favorable assessment views on this profession if the circumstances associated with the profession give him pleasant emotions and at the same time is prepared to actively perform, support or defend (Pavlov, 2002 ).

In the small profession, the personality characteristics of the adept play an important role, as is the case with the teacher. Most often personal factors of this type are divided into three areas: a) motivation to occupation (voluntary assumptions); (b) professional vocation (personality assumptions); c) cognitive assumptions. Motivation for the vocation of a teacher is a significant determinant of the origin of teacher professionalism, which acts as an internalized personality factor in shaping teacher professionalism (Veteška, 2016). This means that some events or the action of some personalities played an important role in the individual's individual history, in the form of an internalized theme, in choosing a teacher's profession. According to Kasakova (2017), it is possible to generalize that the teaching profession is perhaps the only one with whom everybody has met their daily lives, since every child attended school. Their experience over a relatively long time, while pupils and students had a strong experience. Many of them have a positive and negative impact on their experience (so they never choose the profession). Researchers are mostly surveyed by the population of teachers who, in ex post facto research, identify the factors that contributed to their decision to become teachers. For example, less is the reason for those students who would not choose a teacher profession in any case.

We surveyed our survey on the issue of motivation for the profession. The intention was to identify the motivation of the respondents - students of the teacher's study programs to the teacher's vocation. Based on the responses of 288 respondents, the occurrence of career choices is in order: the desire to become a teacher / teacher (58, 2%); Teacher's influence (18.7%); parental impact (9.4%); secondary education (6.7%); non-admission to another college (5.6%); the influence of the educator advisor (1.4%).

According to most of respondents, the study of teachers met their expectations (72.6%). 12% of the respondents said that their expectations were not met in relation to the study. Up to 92% said that they would definitely want to do their job after finishing their studies.

Respondents, if they had the option of re-election, would choose a teacher's profession for their study (64.3%). 21, 9% did not raise the issue and 12.2% answered the question: „rather than yes“. Students also undergo a pedagogical practice in the course of their studies. In this context, we were interested in their views and experiences. By analyzing their opinions and experience from the pedagogical practice, we find that the respondents are aware of the responsibility and the demandingness of the teaching profession (92.7%).

Teacher's pedagogical thinking is not yet a terminologically settled term (Halagová, Paľa, 2013). According to experts, this term can be characterized by a complex of professional ideas, attitudes, expectations, desires and prejudices, which create a cognitive basis for the teacher's behavior, his perception and the realization of educational processes. Teacher's pedagogical thinking is a teacher's teaching concept. Teacher's pedagogical thinking also determines and influences his / her non-teaching orientation and attitudes, relationships with superiors of school authorities, parents, self-evaluation of self-success, access to pupils and others. Teacher's personality is the key to success in his practice. Whether or not it has the authority or whether it is popular or hated among pupils depends on the teacher himself. It is related to whether they have big or little or no effect on pupils in the educational process.

### Bibliography:

- HALAGOVÁ, M. - PAĽA, G. 2013. Qualifying reality and expertise of mediator proponization. Kvalifikačné reality a expertízna proponácia mediátorov. In *Kultura popularna a religia i wartosci społeczne*. Tarnów : Eikon Plus, 2013. - ISBN 978-60391-32-7. - S. 19-45.
- HUPKOVÁ, M. - PETLÁK, E. 2004. *Self-reflection and competence in teacher's work. Sebareflexia a kompetencie v práci učiteľa*. Bratislava : Iris, 2004. ISBN 80-89018-05-X.
- KASÁČOVÁ, B. 2017. Teacher profession and its dimensions. Učiteľská profesia a jej dimenzie. In *Studia scientifica facultatis paedagogicae*. Ružomberok : Universiras catholica
- Ružomberok, 2017. roč. 16, č. 1, s. 88 – 97. ISBN 978-80248-1730-9.
- KOMINAREC, I. 2006. Current issues of education in cultural interaction. Aktuálne problémy výchovy v kultúrnej interakcii. In *Socialia 2006: sborník příspěvků*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006. s. 539 - 547. ISBN 80-969513-9-4.
- PAVLOV, I. 2002. *Professional development of the pedagogical college of the school. Profesijný rozvoj pedagogického zboru školy*. Prešov : Metodicko-pedagogické centrum, 2002. ISBN 80-8045-285-7.
- SLÁVIKOVÁ, G. 2015. Teach in the lifelong learning process. In *Slovianskyj svit: vyklyky sučasnosti*. Užhorod : PRAT Vydavnyctvo Zakarpattá, 2015. s. 462 - 469. ISBN 978-80-555-1719-3.
- TIRPÁK, P. 2010. Family Education: (selection of chapters). Rodinná výchova : (výber kapitol). Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2010. - 146 s. - ISBN 978-80-555-0142-0.
- VETEŠKA, J. 2016. *Overview of Andragogy. Přehled andragogiky*. Praha : Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1026-9.

## ***Introdukcia kresťana do personálnej jednoty vo svätej liturgii***

*Martin Tkáč*

**Abstract:** This paper analyzed eucharistic liturgic communion from its personal dimension. The first point was the thought that man becomes the Christ's component part and enters to the church by christening. This is the start for the life of christian. He needs to improve this unity. Christian has to come to eucharistic communion. This essay pointed on the importance of personal and social dimension of St. John Chrysostom's liturgy.

**Key words:** Communion. Liturgy. Praise and Giving Thanks. Penitent. Profession of Faith.

### **Úvod**

Prijatím iniciálnych tajomstiev sa človek naštepil na Krista ako na osobu ale zároveň aj do jeho mystického tela, ktorým je Cirkev. Naštepnenie na Krista v krste znamená aj to isté ako vstúpiť do Cirkvi.<sup>1</sup> Stáva sa novým stvorením ako to opisuje svätý apoštol Pavol vo svojich listoch porov. napr. Rim 8,21; 2Kor 5,17; Gal 6,15; Ef 2,15; 4, 24; Kol 3,10. Toto nové stvorenie žije v cirkevnom spoločenstve, v ktorom sa zároveň uskutočňuje i prežíva spoločenstvo s Kristom<sup>2</sup> ako osobným Pánom, ale aj jeho mystickým telom. Toto dvojaké a predsa jedno spoločenstvo môžeme označiť za jednotu. Túto jednotu kresťan žije najmä v liturgickom spoločenstve. To má viacero rozmerov. V tejto štúdii sme sa zamerali práve na tento aspekt zjednocovania sa s Kristom v intrapersonálnom rozmere v liturgii sv. Jána Zlatoústeho. Najprv si však pripomeňme iniciáciu, konkrétne krst a myropomazanie, pri ktorých zaznieva táto stať zo Svätého písma. *Malý trebník I.* pri udeľovaní spomenutých iniciálnych tajomstiev uvádza:

<sup>1</sup> Porov. PALOČKO, Š.: *Katolícka cirkev ako prostriedok záchrany ľudí*. Prešov : Petra, n. o., 2007. s. 47.

<sup>2</sup> Porov. KUNETKA, F.: *Eucharistie v kresťanské antice*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. 68.

*„Bratia, ktorí sme pokrstení v Krista Ježiša, v jeho smrť sme pokrstení. Krstom sme teda s ním boli pochovaní v smrť, aby sme tak, ako Kristus vstal z mŕtvych Otcovou slávou, aj my žili novým životom. Ak sme sa mu totiž stali podobnými v jeho smrti, budeme mu podobní aj v zmŕtvychvstaní. Veď vieme, že náš starý človek bol s ním ukrižovaný, aby bolo hriešne telo zničené, aby sme už neotročili hriechu. Lebo kto zomrel, je ospravedlnený od hriechu. Ak sme zomreli s Kristom, veríme, že s ním budeme aj žiť. Veď vieme, že Kristus, ktorý vstal z mŕtvych, už neumiera, smrť nad ním už nepanuje. Veď keď zomrel, zomrel raz navždy hriechu, ale keď žije, žije Bohu. Tak zmýšľajte o sebe aj vy: že ste mŕtvi hriechu a žijete Bohu v Kristovi Ježišovi, našom Pánovi“ (Rim 6,3-11).*

Text apoštola spolu s evanjeliom od svätého Matúša 28,16-20, ktorý rozpráva o posledných slovách Krista pred nanebovstúpením (o príkaze krstu, zachovávaní jeho prikázania a prítomnosti Krista medzi kresťanmi až do konca sveta) špecifikuje tri oblasti cieľa Eucharistie. Prvou je personálna jednota nového života (nového stvorenia = kresťana) s Kristom a v Kristovi. Tá sa nedá oddeliť od jednoty cirkevnej ako aj jednoty života v Kristovi, v ktorom už niet smrti, teda eschatologickej jednoty. Ak sa kresťan zapojil do tajomného Kristovho tela a aj ho prijal na začiatku svojho nového života, musí sa ním aj naďalej živiť. Život bez zdroja sa totiž rýchlo končí a mení v umieranie.

### **Personálna jednota kresťana v Kristovi vyjadrená v Liturgii svätého Jána Zlatoústeho**

Napojenie na Krista spôsobuje, že kresťan z neho čerpá život. Eucharistia je tak osobné prilnutie ku Kristovi, ktorý dáva život. Očakávať však život a silu z neho, bez pokorného otvorenia sa Kristovi ukazuje na prirodzené náboženstvo a nepochopenie Krista. Eucharistiu a každé sväté tajomstvo, keďže ním prijímame Krista, musíme prežívať osobne, nedajú sa prežívať za niekoho iného. Sväté tajomstvá však nenahrádzajú našu osobnú snahu o úprimný duchovný život.<sup>3</sup> Účasť na eucharistickom communii je vždy osobným procesom.

---

<sup>3</sup> Porov. KOREC, J. CH.: *O Eucharistii*. Bratislava : Lúč, 1997. s. 67-68.

Nikdy nie je akýmsi spoločenským rituálom, ktorý sa dá jednoducho vybaviť tak ako iné spoločenské záležitosti. Pri Eucharistii kresťan vstupuje do Krista, ktorý s ním osobne komunikuje. Preto všetky sväté tajomstvá sú vždy tajomstvami duchovného communia.<sup>4</sup> V prípade prijímateľa svätých tajomstiev, čím s väčšou vierou a oddanosťou ich niekto prijíma, tým plnšie v ňom môžu pôsobiť. Miera osobného otvorenia sa pre Božie pôsobenie je mierou účinku pôsobenia Božej milosti. Personálny rozmer tu je rozhodujúcim aj pre samotného Boha, ktorý nekoná proti vôli človeka.<sup>5</sup>

Liturgia v sebe zahŕňa osobnú i spoločenskú rovinu, ktoré medzi sebou prechádzajú ako liturgické „my“ a „ja“. Zdôrazňuje tak, že eucharistické spoločenstvo nie je kolektívom, v ktorom by spoločenstvo vznikalo na základe najmenšieho spoločného menovateľa. Skutočným spoločenstvom sa stáva až tým, že každý je celkom sám sebou. Toto spoločenstvo nevzniká kolektivizáciou, ale tým, že sa sám s celým svojím „ja“ skutočne otvára a vstupuje do tohto nového spoločenstva s Pánom. Tak nevznikne kolektivizácia, ale skutočná vzájomnosť.<sup>6</sup>

Najlepší spôsob, ako vystihnúť túto vzájomnosť a živého ducha cirkvi, je práve cez jej liturgiu. *„To osobitne platí pre Východ, kde dôverná jednota obradu, náboženskej kultúry a ľudskej zbožnosti chránila prvopočiatočnú sústredenosť na liturgiu v náboženskom živote kresťanského spoločenstva. Súčasné húževnaté úsilie na Západe, znova a znova smerujúce k utvoreniu spojnice medzi zbožnosťou a modlitbou v cirkvi osvetľuje ľahkosť, s akou kresťan Východu orientuje svoj duchovný život v rámci svojej liturgickej modlitby. Pre neho liturgia neznamena len jednu z rozličných duchovných povinností. Je to ústredný jav kresťanského spoločenstva, akýsi zvrchovaný výraz jeho života v Bohu. Cieľom zjavenia Božej spásy je predstaviť člove-*

4 Porov. RATZINGER, J.: *Vrchol a pramen. Texty o eucharistii*. Kostelní Vydří : Karmelitánske nakladateľstvá, 2009. s. 71.

5 Porov. HOSPODÁR, M.: *Pastorálna teológia*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2013. s. 18-19.

6 Porov. RATZINGER, J.: *Vrchol a pramen. Texty o eucharistii*. Kostelní Vydří : Karmelitánske nakladateľstvá, 2009. s. 71.



ka schopného žiť v Bohu a liturgia predstavuje privilegované zázemie na túto činnosť. Je to miesto pre zbožnosť, na ktorom je človek vovedený do Božieho života účasťou na tajomstve spásy.“<sup>7</sup>

Jozef Ratzinger, ešte ako kardinál vysvetľuje, že keď „Duch Svätý naštepuje človeka do Krista, spája ho zároveň so sebou, to znamená s vlastnou communio-existenciou. Dávajúc mu účasť v sebe, nielen rozširuje božsko-ludské communio v Kristovi, ktoré sprítomňuje, ale tiež sprostredkuje účasť človeka v Božskom communii, ktoré Kristus zosobňuje. Navyše, mocou vnútorného dynamizmu svojho bytia na spôsob communia umožňuje i sprostredkuje komunikáciu i communio medzi veriacimi. Žiť v ňom nie je možné mimo dialógu, mimo communia. Zotrvávanie v ňom vylučuje akékoľvek bytie len pre seba. Krátko povediac, mať s ním účasť znamená byť communiom, ktorého on je uskutočnením.“<sup>8</sup>

Človek prijímaním účasti na božskom spoločenstve vytvára jednotu aj s inými ľuďmi, ktorí tiež žijú túto jednotu s Bohom. No netreba zabúdať, že táto jednotu pochádza od Boha, ktorý existuje v jednote. Ak J. Ratzinger hovorí, že táto jednotu nie je možná mimo dialóg, myslí tým neustáli proces komunikácie. Teda nie je možné hovoriť o jednote s Bohom, ak nedokážem žiť s ľuďmi, ktorí s ním tvoria communio. Preto je na mieste otázka: Kde sa tento dialogický a zároveň osobný rozmer communia dá najlepšie nájsť? Odpoveďou sú samozrejme sväté tajomstvá (sviatosti). Pár excellence sv. liturgia.

Personálny rozmer kresťana sme preto analyzovali na základe dvojakeho vzťahu k Eucharistii v komparácii s Liturgiou svätého Jána Zlatoústeho. V každom prípade ho môžeme označiť za dialogický rozmer, ktorý je vyjadrený napríklad aj v poslednej prosbe prositeľnej ekténii: „Vyprosiac si jednotu vo viere a spoločenstvo Svätého Ducha, sami seba, druh druhu i celý náš život Kristu Bohu oddajme.“

---

7 ILKO, M.: *Duch východných obradov*. <[http://www.zoe.sk/?lit\\_duch\\_vych\\_obradov](http://www.zoe.sk/?lit_duch_vych_obradov)>. (10.03.2014).

8 Porov. STROMČEK, L.: *Cirkev ako communio. Náčrt ekleziológie Josepha Ratzingera*. Žilina : Inštitút Communio, 2010, s. 123.

Na túto prosbu ľud odpovedá: „*Tebe, Pane.*“<sup>9</sup> Kresťan pred Bohom je tak postavený pred intrapersonálny i interpersonálny rozmer svojej existencie. Uvedomuje si, že pred Bohom, ale aj pred sebou, ak chce žiť v šťastí, musí byť „*vysporiadaný*“ sám zo sebou, čo bez odovzdania sa do Božích rúk nie je možné. Stretávajú sa tu dve osoby. Osoba veriaceho kresťana, ktorý si uvedomuje seba samého a osoba Ježiša Krista Božieho Syna, ktorý je podľa záverov Chalcedonského koncilu (451) a viery Katolíckej cirkvi úplne dokonalý Boh a súčasne úplne celý človek. Je teda nositeľom úplnej ľudskej a aj božskej prirodzenosti a je jednou a tou istou osobou.<sup>10</sup>

Osoba je v psychologických príručkách definovaná ako človek (jedinec), ktorý je živý, mysliaci, cítiaci a konajúci.<sup>11</sup> Vtelením Ježiša Krista sa spojili dve osobné spoločenstvá, ktoré sú nesmierne rozdielne, Svätá Trojica Božských Osôb a neprehľadné množstvo osôb ľudí. Toto osobné spojenie vytvoril Kristus s ľuďmi a ustanovil rodinné vzťahy medzi Trojicou a ľuďmi. Uskutočňuje to v liturgii, keď vovádza Božiu svätosť medzi ľudí. Ľudí vovádza do hĺbok Božej svätosti a zjednocuje ich do jednej Božej rodiny.<sup>12</sup>

Prežívanie osobného spoločenstva v liturgii je mnohokrát dnes podkopávané tézou *Boh áno – Cirkev nie*. Akoby Kristus nebol v zhode s Cirkvou. Táto vnímaná nejednota sa prejavuje vo vonkajšej forme aj v podobe poloprázdnych chrámov. Samozrejme, že plné chrámy automaticky neznamenajú veriace spoločenstvo. Najnovšia štúdia výskumu Sociologického ústavu SAV „*Demokratickosť a občania na Slovensku (DOS 2014)*“ pojednáva o tom, že pravidelne, teda aspoň raz mesačne a častejšie chodí do kostola 40,5% opýtaných. Štvrtina populácie Slovenska do kostola nechodí nikdy. Najvyššie zastúpenie tých, ktorí do chrámu chodia mali gréckokatolíci a síce 44,6% opýtaných, potom nasledujú rímskokatolícki veriaci s 39,7%. Tento výskum

<sup>9</sup> Svätá Božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoústeho. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998. s. 61.

<sup>10</sup> Porov. PALOČKO, Š.: *Katolícka cirkev ako prostriedok záchrany ľudí*. Prešov : Petra, n. o., 2007. s. 29.

<sup>11</sup> Porov. RUISEL, I. a kol.: *Úvahy o inteligencii a osobnosti*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2006. s. 20.

<sup>12</sup> Porov. KOREC, J. CH.: *O Eucharistii*. Bratislava : Lúč, 1997. s. 151-152.

potvrdil trend, že viera v Boha je najrozšírenejšou vierou. Na otázku do akej miery veríte v Boha sa za určite áno a skôr áno vyjadrilo 66% opýtaných.<sup>13</sup> Problematika ľahostajnosti voči cirkevnému spoločenstvu však nepatrí k novinkám doby, ale mohli by sme ju prirovnať k akejsi turbulencii jednotlivých etáp dejín Cirkvi. Svätý Ján Zlatoústý na výhovorku niektorých členov cirkevného spoločenstva, že modliť sa predsa môžu aj doma odpovedá, že tieto ospravedlnenia sú zbytočné. A každý kto toto tvrdí, klame sám seba. Potvrdzuje, že modliť sa síce človek môže aj doma, ale nemôže to robiť tak ako v chráme, kde je množstvo osôb a kde hlas modlitby jednomyselne vystupuje k Bohu. Dodáva, že modlitba samotného človeka nebude vypočítaná rovnakým spôsobom, ako keď sa modlia spolu všetci bratia. V chráme je totiž jednotnosť, zhoda, zväzok lásky a modlitby presbyterov. Takto môžu slabšie modlitby zhromaždenia byť pripojené k modlitbám presbyterov a vystúpiť do neba.<sup>14</sup> Vidíme tak, že spomenutá téza, ktorá podrývala jednotu spoločenstva svojej doby trápila aj tohto svätca. Za jednotu cirkevných obradov sa vyjadril aj Chomjakov, ktorý tvrdí, že si ju musí vážiť každý kresťan, lebo sa v nej viditeľne prejavuje aj pre neveriaceho jednota ducha a učenia Cirkvi.<sup>15</sup>

### **Jednota človeka - intrapersonálny rozmer vo vzťahu k Eucharistii**

Intrapersonálny rozmer človeka zahŕňa v sebe jedného celého človeka, ktorý vystupuje ako jednotlivec bez rozdielu pohlavia. Zahŕňa

---

<sup>13</sup> Výskum konaný 29. 05 - 08. 06. 2014, na vzorke 1215 dospelých obyvateľov Slovenska. Terénne spracovanie výskumu zabezpečila agentúra FOCUS. Porov. *Podklady k tlačovej besede Sociologického ústavu SAV k vybraných výsledkoch výskumu „Demokratickosť a občania na Slovensku (DOS 2014)“*. <[http://www.lifenews.sk/sites/default/files/Religiozita%20-%20oprieskum\\_2014.pdf](http://www.lifenews.sk/sites/default/files/Religiozita%20-%20oprieskum_2014.pdf)>. (21.03. 2015).

<sup>14</sup> Porov. SVÄTÝ JÁN ZLATOÚSTÝ: O nepochopiteľnosti Boha. Proti Anomejom. In: *Logos. Revue gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku*. Prešov : Anton Mesároš – Logos, 2005, roč. 6, č. 1, s. 12.

<sup>15</sup> Porov. KOMOROVSKÝ, J.: Jednota cirkvi vo vnímaní Alexeja Stepanoviča Chomjakova. In: *Logos. Revue gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku*. Prešov : Anton Mesároš – Logos, 2003, roč. 4, č. 4, s. 13.

tak človeka so svojimi duševnými a fyzickými vlastnosťami.<sup>16</sup> Takáto klasická definícia človeka je dobre známa a traduje sa už od nástupu psychológie (koniec 19. storočia) ako vednej disciplíny. Nové vymedzenie, jedného celého človeka je však širšieho charakteru a objavuje sa až po takmer celom storočí. Človek je tak definovaný ako bio-psycho-socio-kultúro-spirituálne bytie.<sup>17</sup> Prvá definícia človeka pri najmenšom teoreticky vymedzila zo spoločenstva, nová prihliada na jeho celistvosť aj z pohľadu kultúry, sociálnych a duchovných vzťahov. Musíme priznať, že táto definícia je bližšia kresťanskému chápaniu človeka už len na základe vyššie spomenutých psychologických skutočností, pretože úplného jedinca ako takého v Cirkvi nenachádzame. Pre porovnanie uvádzame tvrdenie K. Rahnera, ktorý definuje osobu v teologickom zmysle ako seba vlastnenie subjektu ako takého vo vedomom a slobodnom vzťahu ku skutočnosti ako celku a k jej nekonečnému základu, k Bohu.<sup>18</sup> Celistvosť človeka je preto vyjadrená vo všetkých aspektoch fyzického, duševného i duchovného rozmeru vo vzťahu k iným osobám. Známe tvrdenie, ktoré pripomenul Svätý Otec František na Twitteri, že „nikto sa sám nespasí“<sup>19</sup> ukazuje na túto pravdu.

Pre plnší pohľad na človeka ako jedinca si pomôžeme aj biblickým rozmerom. Človeka tvorí telo spolu s dušou a duchom. Tak je často človek vnímaný v trichotómii, ale v biblickej reči Nového zákona, reči Ježiša a apoštola Pavla, znamená telo celého človeka, ktorý žije svoj život v tele, a to v telesnom či smrteľnom stave.<sup>20</sup> Človek „je telo“, a nie „má telo“, alebo „je duša“ a nie „má dušu“. Človek „je z mäsa“ a nie „má

<sup>16</sup> Porov. Význam slova osoba. <<http://slovník.azet.sk/pravopis/slovník-sj/?q=osoba>>. (10.03.2014).

<sup>17</sup> Porov. RUISEL, I. a kol.: *Úvahy o inteligencii a osobnosti*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2006. s. 27. Táto definícia nechce podkopávať kresťanské učenie o človeku. Práve naopak, potvrdzuje jedinečnosť človeka ako bytosti, ktorú dokázal utvoriť len osobný Boh. (pozn. autora).

<sup>18</sup> Porov. RAHNER, K. – VORGRIMLER, H.: *Teologický slovník*. Praha : Zvon, 1996. s. 225.

<sup>19</sup> *Odkaz Svätého Otca Františka na Twitteri z 31. 01. 2014: Nikto sa nespasí sám!* <<http://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20140131029>>. (10. 04. 2014).

<sup>20</sup> Porov. CANTALAMESSA, R.: *Tajomstvo poslednej večere*. Bratislava : Serafin, 2002. s. 30.

mäso.<sup>21</sup> Preto nie je možné vo Svätom písme človeka striktné rozdeľovať na jednotlivé tri elementy, ktoré sú od seba nezávislé.<sup>22</sup>

Každá liturgia obsahuje dve roviny vzťahu osoby: vzťah medzi človekom a Bohom (to platí aj opačne) a medzi osobami ako blíždymi. Byzantský obrad intrapersonálny rozmer človeka vo vzťahu k Eucharistii najlepšie rozumie práve v jej slávení. Veď samotná účasť veriaceho človeka na jej slávení už predpokladá, že vzťah medzi ním a Kristom je vybudovaný. Toto poznanie sa môže nachádzať na rôznej úrovni ale predsa veriaci už má poznanie Krista.<sup>23</sup> O tom svedčí aj otázka kňaza pri krste. Konkrétne pred vyznaním viery sa kňaz pýta: „A veríš mu?“ (Kristovi, pozn. autora). Vyvolený na krst odpovedá: „Verím mu, lebo je Kráľ a Boh.“ a hovorí Nicejsko-carihradské vyznanie viery. Tento krátky dialóg tak potvrdzuje, že nikto bez poznania Krista nemohol byť pokrstený a následne ani nemohol prijať Eucharistiu.<sup>24</sup> Z toho vyplynula potreba poznávania Krista. Mohli by sme povedať učenie sa o ňom na racionálnej úrovni ako aj životnej skúsenosti a to počas obdobia katechumenátu. Emeritný Svätý Otec Benedikt XVI. vo svojej posynodálnej apoštolskej exhortácii o Eucharistii *Sacramentum caritatis* dodáva, že prijímaním tela a krvi Krista sa kresťan zúčastňuje na Božom živote čoraz dospelším a uvedomelejším spôsobom<sup>25</sup>, lebo nie eucharistický pokrm sa premieňa v človeku, ale človek je ním tajomne premenený. Kristus ho tak živí a tým ho spája so sebou.<sup>26</sup>

<sup>21</sup> Porov. PITTA, A.: *Synopsa Listov sv. Pavla*. Kapušany : Vydavateľstvo Ing. Štefánia Beňová – Bens, 2001. s. 189.

<sup>22</sup> Tu možno dodať, že takýto postoj k človeku bol aj v patristickej dobe. Napr. Hermasov pastier uvádza v Podobenstve V. (o pravom pôste a čistote), že telo a duch sú tak spojené, že nie je možné poškrvniť jedno a nepoškrvniť druhé. Porov. *Hermův pastýř (Pastor Hermae)*. <[http://fatym.com/taf/knihy/patrol/\\_herpas.htm](http://fatym.com/taf/knihy/patrol/_herpas.htm)>. (12. 04. 2014).

<sup>23</sup> Porov. KOREC, J.CH.: *O Eucharistii*. Bratislava : Lúč, 1997. s. 60.

<sup>24</sup> Porov. *Malý trebník*. Prešov : Petra, n.o., 2006. s. 29.

<sup>25</sup> Toto tvrdenie o stále uvedomelejšom a dospeljšom spôsobe prijímania sa zhoduje s Východnou praxou udeľovania Eucharistie deťom neofytom až do prvej spovede. Porov. KONGREGÁCIA PRE VÝCHODNÉ CIRKVI: *Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných cirkví*. Citta del Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 1998. s. 42-43.

<sup>26</sup> Porov. BENEDIKT XVI.: *Sacramentum caritatis*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2007. s. 86.

## Namiesto záveru

Svätá liturgia, v ktorej sa slávi Eucharistia, je naozaj prameňom a vrcholom života kresťana. Je rozmerom, ktorý nedokážeme zmerať. Na záver si preto pomôžeme dvoma obrazmi:

Významný liturgista R. Taft vo svojej knihe *Život z liturgie* sám tvrdí, že je z jeho strany až veľmi odvážne, vziať na seba úlohu špecifikovať to, čo sa z teologického hľadiska vlastne deje pri našich liturgických sláveniach. Ale túto úlohu prijíma len z dôvodu toho, že dostal titul „teológ“. Sám Taft si preto pomáha metaforou z roku 1513, kedy Michelangelo Buonarroti dokončoval fresky, ktoré zdobia Sixtínsku kaplnku. Vo veľkolepej scéne stvorenia sa natáhuje Boží prst, ktorý daroval život a to až tak ďaleko, že sa takmer dotýka prsta skláňajúceho sa Adama. Medzi týmito dvoma prstami je priestor. Práve v ňom vidí R. Taft liturgiu. Božia ruka je ruka, ktorá tvorí, ktorá dáva život, zachraňuje a vyslobodzuje a pritom je neustále natiahnutá smerom k nám. Naše ruky sú počas dejín spásy otočené na bezhraničnú chválu, vďaka za tento dar alebo sa odmietajú pozdvihnúť k Bohu.<sup>27</sup>

Iný obraz podáva sv. Ján Zlatoústý vo svojom poučení, ktoré zostavil na základe Evanjelia v duchu Kristovej lásky k človeku, keď Kristovi do úst kladie tieto slová: Ja som Kristus, brat, ženích, som aj dom, pokrm a odev; som koreň i základ, som všetko čo by si si mohol priať. On nikoho nič nežiadaj, lebo ja budem pracovať. Veď som prišiel, aby som ti slúžil, nie aby som bol obsluhovaný. Som tvoj priateľ, tvoje ruky i nohy, hlava, brat i sestra, matka, všetko som ja. Chcem iba, aby si bol mojim priateľom a miloval ma. Stal som sa chudobným kvôli tebe, tulákom som kvôli tebe, na kríži visím kvôli tebe i v hrobe som pre teba. Za teba prosím Boha Otca. Lebo On ma poslal dole, aby som sa za teba prihovárал. Ty si pre mňa všetkým, si mi bratom, spoludedičom, priateľom, si časťou môjho tela.<sup>28</sup>

My naozaj nevieme, úplne definovať, čo sa deje na liturgii. Vieme však aj na základe týchto obrazov, že liturgia v širšom kontexte ako ju

<sup>27</sup> Porov. TAFT, R. F.: *Život z liturgie*. Olomouc : Refugium Velehrad-Roma s. r. o., 2008.s. 260-261.

<sup>28</sup> Porov. *Poučení svatého otce našeho Jana Zlatoústého*. <<http://download.pravoslavi.cz/>>. (10.03.2014).

opísal Taft je darom spásy, v ktorom človek a Boh vstupujú do communia. Vstupujú do spoločenstva personálnej jednoty, v ktorej sa človeku môže dostať požehnanie natoľko, nakoľko otvára ruky k jeho prijímaniu. A čo alebo kto je tým požehnaním? Je ním Kristus, ktorý sa stal všetkým, aby mohol s človekom a v človeku konať dokonalú liturgiu. Práve toto môžeme vidieť aj v modlitbe kňaza počas Cherubínskej piesne, v ktorej kňaz najprv oslavuje stvoriteľské a spásonosne dielo Boha, ktorý zveril v Kristovi konať liturgiu vďaka človeku. Kňaz však postupne uznáva svoju nehodnosť a prosí Boha, aby ho uschoptil na túto úlohu. V úprimnosti tak slúžiaci prichádza až k poznaniu: „*Veď prichádzam k tebe skláňajúc sa s prosbou: neodvracaj odo mňa svoju tvár a nevylučuj ma z počtu svojich synov, a prijmi, že ja hriešny a neužitočný sluha prinášam ti tieto dary. Veď to ty, Kriste Bože náš, ich prinášaš a si prinášaný, ty ich prijímaš a si rozdávaný, a tebe vzdávame slávu, i tvojmu Otcovi, ktorý nemá počiatku, s tvojím presväтым, dobrým a životodarným Duchom teraz i vždycky i na veky vekov. Amen.*“<sup>29</sup>

### **Bibliografia:**

- BENEDIKT XVI.: *Sacramentum caritatis*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2007. 126 s. ISBN 978-80-7162-659-6.
- CANTALAMESSA, R.: *Tajomstvo poslednej večere*. Bratislava : Serafin, 2002. 126 s. ISBN 80-88944-48-1.
- Hermův pastýř: <[http://fatym.com/taf/knihy/patrol/p\\_herpas.htm#p6](http://fatym.com/taf/knihy/patrol/p_herpas.htm#p6)>. (14. 04. 2015).
- HOSPODÁR, M.: *Pastorálna teológia*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Gréckokatolícka teologická fakulta, 2013. 87 s. ISBN 978-80-555-0874-0.
- ILKO, M.: *Duch východných obradov*. <[http://www.zoe.sk/?lit\\_duch\\_vych\\_obradov](http://www.zoe.sk/?lit_duch_vych_obradov)>. (10.03.2014).
- Kódex kánonov východných cirkví. Promulgovaný pápežom Jánom Pavlom II. Lublin : Prešovská univerzita v Prešove Gréckokatolícka teologická fakulta v spolupráci s Fakultou práva, kánonického práva a administratívy Katolíckej univerzity Jána Pavla II. v Lubline. Vydavateľstvo Gaudium, 2012. 882 s. ISBN 978-83-7548-090-0.
- KOMOROVSKÝ, J.: Jednota cirkvi vo vnímaní Alexeja Stepanoviča Chomjakova. In: *Logos. Revue gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku*. Prešov : Anton Mesároš – Logos, 2003, roč. 4, č. 4, 24 s.

---

<sup>29</sup> *Svätá božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoústeho*. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998. s. 17.

- KONGREGÁCIA PRE VÝCHODNÉ CIRKVI: *Inštrukcia na aplikáciu bohoslužobných predpisov Kódexu kánonov východných cirkví*. Citta del Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 1998. 91 s.
- KOREC, J.CH.: *O Eucharistii*. Bratislava : Lúč, 1997. 247 s. ISBN 80-7114-201-8.
- KUNETKA, F.: *Eucharistie v kresťanske antice*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. 231 s. ISBN 80-244-0920-8.
- Malý trebník*. Prešov : Petra, n.o., 2006. 120 s. ISBN 80-89007-73-2.
- PALOČKO, Š.: *Katolícka cirkev ako prostriedok záchrany ľudí*. Prešov : Petra, n. o., 2007. 247 s. ISBN 978-80-8099-011-4.
- PITTA, A.: *Synopsa Listov sv. Pavla*. Kapušany : Vydavateľstvo Ing. Štefánia Beňová – Bens, 2001. 313 s. ISBN 80-88998-20-4.
- Podklady k tlačovej besede Sociologického ústavu SAV k vybraných výsledkoch výskumu „Demokratickosť a občania na Slovensku (DOS 2014)“*. <[http://www.lifenews.sk/sites/default/files/Religiozita%20-%20oprieskum\\_2014.pdf](http://www.lifenews.sk/sites/default/files/Religiozita%20-%20oprieskum_2014.pdf)>. (21.03. 2015).
- Poučení svätého otca nášeho Jána Zlatoústého*. <<http://download.pravoslavi.cz/>>. (10.03.2014).
- RAHNER, K. – VORGRIMLER, H.: *Teologický slovník*. Praha : Zvon, 1996. 426 s. ISBN 80-7113-088-5.
- RATZINGER, J.: *Vrchol a pramen. Texty o eucharistii*. Kostelní Vydří : Karmelitánske nakladateľstvi, 2009. 151 s. ISBN 978-80-7195-327-2.
- RUISEL, I. a kol.: *Úvahy o inteligencii a osobnosti*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2006. 200 s. ISBN 80-88910-20-X.
- STROMČEK, L.: *Cirkev ako communio. Náčrt ekleziológie Josepha Ratzingera*. Žilina : Inštitút Communio, 2010. 282 s. ISBN 978-80970523-2-4.
- Svätá božská liturgia nášho otca svätého Jána Zlatoústého*. Prešov : Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča, 1998. 87 s. ISBN 80-88902-03-7.
- Sväté písmo. Starého i Nového zákona*. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1998. 2623 s. ISBN 80-7162-236-2.
- SVÄTÝ JÁN ZLATOÚSTY: *O nepochopiteľnosti Boha. Proti Anomejom*. In: *Logos. Revue gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku*. Prešov : Anton Mesároš – Logos, 2005, roč. 6, č. 1, 86 s.
- TAFT, R. F.: *Život z liturgie*. Olomouc : Refugium Velehrad-Roma s. r. o., 2008. 431 s. ISBN 978-80-86715-95-7.
- Význam slova osoba*. <<http://slovník.azet.sk/pravopis/slovník-sj/?q=osoba>>. (10.03.2014).



## ***Proces dezorganizacji życia rodzinnego w warunkach późnej nowoczesności***

**Kamil Kardis – Monika Podkowińska**

**Abstract:** Europe of today has been experiencing considerable turbulence extending to all aspects of social life. Regardless of the political situation dominated by political elite exercising rather vulgar and despotic form of democracy, we are predominantly interested in processes within the cultural and religious subsystems of the society. We consider these subsystems to be pillars of stability and integrity of the whole society, therefore every attack to weaken the cultural and religious capital leads directly to the disintegration of the whole system.

**Key words:** Social life. Family. Life style.

Dysfunkcjonalność rodziny ma swoje odzwierciedlenie w którejś z patologicznych sfer, a czasami nawet w dwóch lub trzech. W przypadku uzależnienia alkoholowego lub narkotycznego jednego z członków rodziny, zaburzeniu ulegają wszystkie sfery zdrowia rodziny, a tym samym staje się ona ogólnie chora. Dom rodzinny powinien zaspokajać podstawowe potrzeby emocjonalne człowieka: miłości, akceptacji, zrozumienia, uznania i bezpieczeństwa. Powinien zaspokajać także potrzeby pierwotne, które stanowią podstawę, powstawania potrzeb wyższych. Rodzina zajmuje jedno z najważniejszych miejsc w hierarchii wartości oraz jest sferą chronioną. Jednak nie zawsze ta specyficzna grupa funkcjonuje prawidłowo. Dość często to proces socjalizacji i wychowania dzieci i młodzieży w rodzinie jest zdeformowany między innymi przez takie zjawiska, jak: alkoholizm, ubóstwo, nieporadność życiowa rodziców.<sup>1</sup> Zjawiska te mogą stanowić podstawę przyczyny powstawania dysfunkcji i patologii rodziny<sup>2</sup>.

---

<sup>1</sup> KARDIS, K.: *Otázka základných hodnôt a princípov v kontexte multikultúrneho dialógu*. In: *Disputationes quodlibetales*. Eds. P. Dancák, D. Hruška. Prešov, 2008, s. 71.

<sup>2</sup> TYSZKA, Z.: *Rodzina...*, s. 122.

Rodziny z problemem alkoholowym są zwykle dysfunkcjonalne nie tylko pod względem ekonomicznym, ale także socjalizacyjnym, psychohigienicznym i opiekuńczym. Do podstawowych problemów alkoholowych należą: samozniszczenie osób uzależnionych i nadmiernie pijących, dezintegracja rodziny i szkody występujące u członków rodzin alkoholików, takie jak zaburzenia zdrowia zaburzenia wzajemnych relacji, chroniczny stres, ubóstwo. Rodzina boryka się z problemami bytowymi i zaspokajaniem potrzeb biologicznych. Przeżywany i utrzymujący się stres członków rodziny wywołany niedożywieniem, niewyspaniem, hałasem związanymi z rodzinnymi awanturami może spowodować rozregulowanie funkcji fizjologicznych organizmu i obniżać zdolności obronne. Rodzina taka wytwarza swoiste mechanizmy obronne. Dzieci wychowywane w ciągłym napięciu, bez oparcia w dorosłych pozbawione są poczucia bezpieczeństwa, kontaktów społecznych opartych na zaufaniu, wzorów i sposobów konstruktywnego radzenia sobie z problemami emocjonalnymi. Uczą się natomiast, że nie wolno ufać dorosłym - w tej sytuacji szukają oparcia albo w świecie własnych przeżyć u dorosłych spoza rodziny, albo w grupach rówieśniczych preferujących często negatywne wzory zachowań. Na skutek tego, dzieci często powielają wyniesione z domu wzorce zachowań. Alkoholizm jest również przyczyną rozpadu rodziny, czego skutkiem bywa rozwód, a to z kolei prowadzi do sieroctwa społecznego dzieci z tych rodzin. Dzieci z rodzin niepełnych w większości przejawiają zaawansowane objawy nerwicowe lub symptomy zaburzenia osobowości<sup>3</sup>.

Innym czynnikiem sprzyjającym trudnościom w realizacji funkcji wychowawczej i ekspresyjno emocjonalnej, a także przejawem patologii w rodzinie jest nieporadność życiowa rodziców. Łączy się ona często z niskim poziomem wykształcenia rodziców. Nieporadność życiowa zwykle matki wiąże się często z niemożnością sprostania kłopotom materialnym rodziny, z alkoholizmem współmałżonka czy niepełnosprawnością dziecka. Tymi problemami najbardziej zagrożone są rodziny wielodzietne oraz rodziny niepełne, czy rodziny osób

<sup>3</sup> SZYMAŃSKA, B.: *Dzieci alkoholików w szkole*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2004, nr 4, s. 51-52.

bezrobotnych, gdzie na skutek niskiego poziomu dochodów rośnie ubóstwo. Złe warunki materialne negatywnie wpływają na poczucie bezpieczeństwa wśród dzieci i młodzieży, jej stosunków z rodzicami i ocenę atmosfery panującej w domu. Są także źródłem trudności szkolnych dzieci, ich nadpobudliwości i popadaniu w konflikty z rówieśnikami.<sup>4</sup> Sytuacja dziecka, które wywodzi się ze środowiska biedy jest bardzo niekorzystna dla jego rozwoju osobistego, oraz społecznego, duży ma na to wpływ poczucie inności, przeżywanie wstydu związanego z sytuacją ekonomiczną swej rodziny, a także poczucie bezradności wobec problemów dnia codziennego.

W wielu rodzinach dysfunkcyjnych występuje także nienależyte wykonywanie obowiązków rodziców względem dzieci, które czasami mogą przybierać formę nadużyć, takich jak: maltretowanie dziecka czy dawanie złego przykładu swoim postępowaniem i nałogami. Takie zachowania rodziców jak alkoholizm, rozwiązłość, kradzieże, rozboje, prowadzą niejednokrotnie do zachowań aspołecznych ich dzieci, a także do konfliktów z prawem<sup>5</sup>.

Dość często w rodzinach takich może również występować psychiczne i fizyczne znęcanie się rodziców nad dziećmi, a także znęcanie się jednego małżonka nad drugim. Do przyczyn takiego zjawiska na pewno trudno jest dotrzeć, nie można dokładnie określić motywów agresji i przemocy wewnątrz rodziny, jednak można z całą pewnością stwierdzić że najczęściej sprawcami tej przemocy są mężczyźni, zwłaszcza ci nadużywający alkoholu. Ofiarami tej przemocy są zazwyczaj żony i matki oraz dzieci. Picie jednego lub obojga rodziców powoduje często kumulację problemów, a to pogłębia sytuację rodziny. W rodzinach takich w najtrudniejszej sytuacji znajdują się dzieci, które nie mają oparcia wśród bliskich, narażone są na niebezpieczeństwo, na nieprzewidywalność reakcji pijanego rodzica, a to

---

<sup>4</sup> KARDIS, K.: *Kríza postmodernity a jej prejavy v kontexte súčasnej spoločnosti I*. In: Zborník teologických štúdií. No. 8. Ed. G. Paľa, M. Petro Ed. G. Paľa. Prešov, 2011, s. 28.

<sup>5</sup> KAWULA, S.: *Człowiek w relacjach...*, s. 90.

często może powodować ucieczki z domu, sięganie po narkotyki czy zaburzenia psychiczne i myśli samobójcze<sup>6</sup>.

Współcześnie pojawił się w Polsce problem „euro-sierot”. Każdy przypadek rozłączenia rodziny jest dla dziecka niekorzystny, nawet gdy wyjeżdża tylko jedno z rodziców. W zależności od wybranego kryterium można wyróżnić różne typy rodzin<sup>7</sup>.

Rodzina migracyjna jest: najczęściej matrocentryczna – całość kształt życia rodzinnego skupia się wokół matki; w pewien sposób zdeorganizowana – zmiany w strukturze rodziny implikują zmiany w realizacji funkcji rodziny. Dzieci źle znoszą rozłąkę i choć mają rodziców, czują się sierotami. Nieobecność rodzica powoduje zakłócenia w realizacji podstawowych funkcji rodziny, odbija się na procesie wychowawczym, prowadząc w wielu przypadkach do powstawania w psychice dziecka nieodwracalnych spustoszeń, czego negatywne skutki przejawiać się mogą w późniejszym dorosłym życiu.

Rodzina stanowi grupę o specyficznej sile oddziaływania. Dziecku dla prawidłowego rozwoju potrzebne są nie tylko odpowiednie warunki bytowe, ale przede wszystkim czynna, życzliwa obecność obojga rodziców. Każde z nich wnosi bowiem do procesu wychowawczego właściwe sobie elementy. Na ich przykładzie dziecko uczy się co to znaczy żyć razem, zależeć od siebie, być blisko. Gdy żyje tylko z jednym z rodziców uczy się samodzielności, ale nie uczy się relacji partnerskiej, uczy się radzić sobie samemu, ale też jest nadmiernie obciążone odpowiedzialnością nieadekwatną do jego wieku. Rozłąka może być przyczyną depresji, braku poczucia bezpieczeństwa, zaburzeń zachowania, które z czasem się pogłębiają<sup>8</sup>.

Sytuacja wychowawcza omawianej kategorii rodzin uzależniona jest od wielu czynników. Są to: nieobecność rodzica (ojca, matki, obojga rodziców), czas trwania migracji, rodzaj migracji (stały, okre-

<sup>6</sup> MROZEK, K.: *Młodzież...*, s. 24.

<sup>7</sup> POLAK, B.: *Praca z rodziną biologiczną w kierunku powrotu dziecka umieszczonego w placówce opiekuńczo-wychowawczej do domu rodzinnego. Materiały dla pracowników: placówek opiekuńczo-wychowawczych, powiatowych centrów pomocy rodzinie, ośrodków pomocy rodzinie, ośrodków adopcyjno-opiekuńczych*. Koszalin, 2008, s. 21.

<sup>8</sup> Tamże, s. 24-25.

sowy). Biorąc pod uwagę nieobecność ojca warto odnieść się do teorii psychologicznych, które kładą szczególny nacisk na rolę ojca w procesie kształtowania osobowości dziecka. „rola ojca w wychowaniu jest gwarantem właściwego rozwoju psychospołecznego dziecka. Jest to rola wręcz niemożliwa do zastąpienia przez kobiety, a w poglądach niektórych autorów jest ona ważniejsza niż rola matki”<sup>9</sup>.

Niestety „większość z nich decyduje się jednak na zaspokojenie przede wszystkim potrzeb materialnych, kosztem obecności w rodzinie i kontaktów z dzieckiem”<sup>10</sup>. Matka, chcąc kompensować nieobecność ojca, skupia się zbyt kurczowo na dzieciach, ogranicza ich aktywność<sup>11</sup>. Prowadzi to do niekorzystnych efektów w procesie socjalizacji dziecka, takich jak opóźnienia, a nawet zaburzenia w osiąganiu dojrzałości społecznej i emocjonalnej. W sytuacji, kiedy poza granicami kraju przebywa obydwój rodziców warunki opiekuńczo-wychowawcze jeszcze bardziej się pogarszają. Choć dzieci najczęściej mają zapewnioną opiekę kogoś dorosłego, to zdarza się, że są pozostawione z osobami, które nie sprawują jej korzystnie: starsze rodzeństwo, dziadkowie w starszym wieku, opłacani opiekunowie. Czas pobytu rodziców za granicą jest kolejnym czynnikiem różnicującym sytuację rodzin. Wraz z wydłużającą się rozłąką rośnie liczba rodzin niezadowolonych z sytuacji życiowej; następuje osłabienie więzi małżeńskich i rodzinnych. Wielomiesięczna nieobecność powoduje wiele trudności i problemów, zarówno natury psychicznej, jak i moralnej, kończących się niejednokrotnie rozpadem małżeństwa.

Rodzice, rozłączający się przez emigrację, często nie zdają sobie sprawy z rzeczywistych skutków swych oddziaływań socjalizacyjnych. Realizowany przez nich proces wychowania nie zawsze jest racjonalny, to znaczy podporządkowany jakimś ideałom wychowawczym opartym o pedagogiczną refleksję i wiedzę o współzależności

---

<sup>9</sup> POSPISZYL, K.: *Podobieństwo do ojca jako czynnik dziedziczenia społecznego*, „Problemy Rodziny”, 1998, nr 3, s. 7.

<sup>10</sup> KAŻMIERCZAK, Ł.: *Wirgiliusz na marginesie*. „Przewodnik Katolicki” 2006, nr 12, s. 18.

<sup>11</sup> DANILEWICZ, W.: *Zagrożenia realizacji funkcji współczesnej rodziny. Wybrane problemy*. In: *Pomoc dziecku i rodzinie w środowisku lokalnym*. Ed. W. Danilewicz, J. Izdebska, B. Krzesińska. Białystok, 1995, s. 67.

zjawisk. Często nie jest to proces planowy i metodyczny. Konieczne jest, by rodzice dobierali właściwe formy opieki nad dzieckiem, kontrolowali metody swych oddziaływań socjalizacyjnych, a przede wszystkim potwierdzali te oddziaływania własnym przykładem<sup>12</sup>.

Każdy przypadek niepełności rodziny powoduje określone, negatywne skutki w procesie wychowawczym, wpływając na dzieci w dwójaki sposób – pośredni i bezpośredni. Wpływ bezpośredni związany jest z nieobecnością jednego z rodziców, co powoduje brak pewnych wzorców osobowych, jak i wzorców zachowań.<sup>13</sup> Dzieci wywodzące się z rodzin rozłączonych, częściej niż inne będą realizować swe role w sposób niepełnowartościowy, będą posiadały gorszą orientację w rolach społecznych<sup>14</sup>. „Wstydlwym efektem ubocznym fali emigracyjnej jest osamotnienie dziesiątek tysięcy dzieci, które nie mieszczą się w planach rodziców i zostają w kraju. Ale i te wywiezione przechodzą dramat wykorzenia. Emigracja rozrywa rodzinę. Zwłaszcza taką, która wcześniej była krucha”<sup>15</sup>. Nieobecność wpływa dezintegrująco na więzi rodzinne, powoduje brak wzajemnego zrozumienia i bezpośredniego oddziaływania własnym przykładem. Nieznajomość spraw i problemów przerywa możliwość dialogu po powrocie z emigracji. Skutkiem emigracji jest rosnąca liczba rozwodów, sieroctwo społeczne, problemy edukacyjno-wychowawcze oraz zachowania patologiczne. Dlatego konieczne jest przeciwdziałanie tym negatywnym zjawiskom, które swoje źródło czerpią w niedostatecznej opiece rodzicielskiej związanej z wyjazdami zarobkowymi. Wczesne zdiagnozowanie zagrożonego środowiska jest warunkiem efektywnych działań na rzecz dobra dziecka oraz zagwarantowania mu warunków prawidłowego rozwoju<sup>16</sup>.

<sup>12</sup> SKRECKO, A.: *Emigracja zarobkowa i jej wpływ na wychowanie w rodzinie*. In: *Pomoc rodzinie*. Ed. G. Olszewska-Baka, L. Pytko. Białystok, 1999, s. 247.

<sup>13</sup> KARDIS, K.: *Fenoméń náboženstva v kontexte sociologických teórií*. In: *Náboženstvo ako sociokultúrny fenomén v kontexte sociálnej zmeny*. Prešov, 2012, s. 44-45.

<sup>14</sup> ZIĘBA, B.: *Wybrane aspekty funkcji socjalizacyjno-wychowawczej wielkomiejskich rodzin niepełnych*. In: *Analiza wybranych funkcji rodzin wielkomiejskich*. Ed. Z. Tyska. Poznań, 2000, s. 105.

<sup>15</sup> WINNICKA, E.: *Eurosieroty – raport*, „Polityka” 2007, nr 46, s. 27.

<sup>16</sup> KORCZYŃSKA, J.: *Sezonowe...*, s. 183.

## **Dziecko w rodzinie dysfunkcyjnej**

Zwykle pierwszym sygnałem tego, że coś niewłaściwego dzieje się z rodziną są kłopoty, które sprawia dziecko lub jedno z dzieci. Rodzice wzywani do szkoły dowiadują się, że ich dziecko zachowuje się agresywnie albo uciekło z lekcji. Najczęściej rodzice nie dostrzegają najmniejszego związku między własnym zachowaniem a zachowaniem dziecka. Badania dowodzą jednak, że trudności wychowawcze sprawiane przez dzieci z tak zwanych „normalnych” rodzin stanowią objaw tych samych zaburzeń, które są typowe dla rodzin dysfunkcyjnych. Wynikają one z nieprawidłowej komunikacji pomiędzy poszczególnymi członkami rodziny oraz z niezaspokajania ich istotnych potrzeb. Wczesna i trwała separacja dziecka od rodziny, a głównie od matki, jest poważnym zagrożeniem dla jego prawidłowego rozwoju i może prowadzić do nieodwracalnych zmian w strukturze osobowości<sup>17</sup>. Sieroctwo w najogólniejszym tego słowa znaczeniu można rozumieć za A. Szymborską - jako sytuację życiową dziecka, w której zostało ono pozbawione opieki rodzicielskiej<sup>18</sup>.

Problematyka sieroctwa skupia podstawowe zadania instytucjonalnej opieki nad dzieckiem. Sieroctwo stwarza bowiem znaczne zagrożenie losów dziecka i wymaga przejęcia całkowitej odpowiedzialności za jego wychowanie i rozwój.

Jak już zostało stwierdzone wcześniej, jedynie rodzina naturalna jest optymalnym środowiskiem przygotowującym do życia w społeczeństwie. „W związku z tym można przyjąć za pewnik - pisze S. Kawula - że pozbawienie dziecka tego środowiska powoduje w jego rozwoju i wychowaniu nieuniknione zaburzenia”. Powstają więc przede wszystkim problemy pedagogiczne, które w konsekwencji rodzą problemy społeczne. Dzieci osierocone odczuwają i przeżywają swoją sytuację boleśnie, co może je odsunąć na margines życia społecznego i koleżeńkiego, odebrać zaufanie do ludzi i wiarę we własne siły<sup>19</sup>.

---

<sup>17</sup> RACZKOWSKA, J.: *Kiedy rodzina zawiedzie*. Warszawa, 2003, s. 76

<sup>18</sup> SZYMBORSKA, A.: *Sieroctwo społeczne*. Warszawa, 1990, s. 123-124.

<sup>19</sup> Kawula, S.: *Studia...*, s. 144.



Dziecko pozbawione kontaktów z rodzicami zagrożone jest chorobą sierocą, która obejmuje sferę emocjonalną, powoduje trudności współżycia z ludźmi. Szczególnie niebezpieczne jest przebywanie dziecka poza rodziną od niemowlęstwa. Powstają bowiem liczne niekorzystne zmiany fizjologiczne, morfologiczne, obniżenie zdolności refleksyjnego i abstrakcyjnego myślenia, apatyczność, niedojrzałość uczuciowa, słabe przygotowanie do świadomego działania<sup>20</sup>.

Problemy pedagogiczne, a więc niedorozwój osobowości, nieprzystosowanie społeczne dziecka, wywołują reperkusje w postaci problemów społecznych. Społeczeństwo bowiem jako organizacja odczuwa wszelkie patologiczne zachowania jednostek w postaci zakłóceń normalnego jego funkcjonowania. Dzieci takie bardzo często, dorastając, tworzą margines społeczny, popadają w alkoholizm, rozpoczynają życie odchylone od powszechnie uznanych norm społecznych<sup>21</sup>.

W rodzinach dysfunkcyjnych rodzice nie reagują właściwie na pięć wrodzonych cech dziecka. Zamiast dziecku pomagać, wspierać, chronić, ignorują je, albo atakują za to, że jest właśnie takie. W efekcie tych działań dzieci rozwijają w sobie dysfunkcjonalne cechy samozachowawcze, wierzą w to, że rodzice zawsze mają rację. Gdy dorosną, stają się same dysfunkcjonalnymi rodzicami.

W rodzinie dysfunkcyjnej poczucie wartości nie jest dziecku uświadamiane, jest ono często atakowane komunikatami podkreślającymi jego mniejszą wartość niż innych członków rodziny. Czasami poczucie swej małej wartości ujawniają w złym zachowaniu. W efekcie tych działań dysfunkcyjnych: ignorowanie, wyśmiewanie, wartość dziecka podlega obniżeniu i rodzą się w nim postawy samozachowawcze. Dziecko czuje się gorsze od innych, a w dorosłym życiu ma trudności z poczuciem własnej wartości.

Bezbronność dziecka w rodzinie dysfunkcyjnej jest również nadużywana. Rodzice nie chronią dziecka i nie uczą go, jak unikać wykorzystywania i poniżania przez innych, ponieważ sami nie mają właściwego ukształtowanego systemu obrony granic własnego „ja”.

<sup>20</sup> RACZKOWSKA, J.: *Kiedy rodzina zawiedzie...*, s. 76.

<sup>21</sup> WROCZYŃSKI, R.: *Pedagogika społeczna*. Warszawa 1995, s. 45-46.



W efekcie dzieci te są bezbronne, narażone na zranienia, wykorzystywanie i poniżanie. Jako osoby dorosłe nadal będą czuły się bezbronni, nie będą czuć się bezpiecznie w stosunku z innymi ludźmi, nie będą też w stanie powstrzymać się od ataków w stosunku do innych.

Niedoskonałość dziecka w rodzinie dysfunkcjonalnej nie jest uznawana, ani szanowana. Dzieci są atakowane za swą niedoskonałość i wierzą, że niedoskonałość jest czymś normalnym. Ich reakcją może być staranie się o spełnienie żądań, oczekiwań swoich rodziców, a nawet bunt przeciw niemożliwym do zrealizowania oczekiwaniom. Może być również tak, że dzieci będą lekceważone i nigdy się nie dowiedzą, że popełniają błędy. Nikt ich nie uczy jak zachowywać się poprawnie. Rodzice podchodzący w niewłaściwy sposób do niedoskonałości swych dzieci często nie potrafią również uznać swojej niedoskonałości. Dzieci atakowane przez rodziców za swoje błędy często stają się w wieku dorosłym, albo perfekcjonistami, przesadnie wymagającymi wobec siebie i swoich bliskich, albo osobami zbuntowanymi, nie zwracającymi uwagi na swoje zachowania.

Do zależności dziecka w rodzinie dysfunkcjonalnej rodzice podchodzą inaczej niż w rodzinach funkcyjnych. Zamiast stopniowo wdrażać swoje dziecko do samodzielności rodzice albo nieustannie troszczą się o wszystko, nie pozwalając dziecku na samodzielność, albo atakują dzieci za posiadanie i wyrażanie swoich pragnień, lub też ignorują te pragnienia. Gdy dzieci z tych rodzin dorosną, mają trudności w rozpoznawaniu i zaspakajaniu swoich potrzeb.

Niedojrzałość dziecka w rodzinie dysfunkcjonalnej nie jest traktowana zwyczajnie. Rodzice domagają się od dzieci zachowań bardziej dojrzałych albo pozwalają dzieciom zachowywać się mniej dojrzałe niż na ich wiek przystaje. Dzieci z tych rodzin w swym życiu dorosłym stają się nadmiernie dojrzałe bądź ciągle niedojrzałe. W efekcie dysfunkcyjny dom rodzinny staje się źródłem przykrości, podłożem napięć, frustracji zarówno dla jej dorosłych członków jak i dla dzieci<sup>22</sup>.

---

<sup>22</sup> BRADSHAW, J.: *Zrozumieć...*, s. 77-79.

Współczesne badania socjologiczne wskazują na wielorakie przeobrażenia rodziny, zarówno w roli podstawowej grupy odniesienia, jak i w pełnionych przez nią funkcjach, szczególnie funkcji opiekuńczo-wychowawczej. Rodzina w swej kondycji socjalnej, kulturalnej i moralnej odzwierciedla pewien kryzys kultury społeczeństwa. Nie znaczy to jednak, że rodzina ostatecznie utraciła swoje uprzywilejowane miejsce w społeczności i że nie jest w stanie przeciwdziałać destrukcji ładu społecznokulturowego i czynnie uczestniczyć w kształtowaniu życia publicznego. Małżeństwo i rodzina to wciąż silne instytucje, chociaż doświadczają różnorodnych kryzysów oraz a coraz częściej poddane są procesowi dezintegracji. Ujemne skutki dezintegracji rodziny dla wychowania dzieci; cka ma brak organizacji życia rodzinnego, spowodowany najczęściej niedoborem czasu do zajmowania się domem, gdy rodzice są bardzo aktywni zawodowo i społecznie. Zmęczeni pracą nie potrafią zdobyć się na cierpliwe i wnikliwe zajmowanie się problemami swoich dzieci. Na dezintegrację rodziny wpływa także bardzo często emigracja zarobkowa, z którą wielu Polaków zetknęło się pośrednio lub bezpośrednio. Do najważniejszych z nich można zaliczyć pozostawianie przez emigrujących Polaków swojego potomstwa w kraju. Dzieci pozbawione kontaktu z rodzicami zasilają szeregi tzw. „euro-sierot”. Kolejnym bardzo negatywnym współczesnym zjawiskiem jest wykluczenie społeczne, także wpływające na proces dezintegracji rodziny. Występowanie wyłączenia społecznego w relacjach społecznych może również odzwierciedlać się słabo rozwiniętą więzią, co prowadzi osoby wyłączone do izolacji oraz ograniczenia relacji z innymi. Osoby wyłączone bardzo rzadko odczuwają więź wsparcia, dzięki której mogliby zacząć wychodzić z trudnej sytuacji życiowej lub odczuwać motywację w kontynuowaniu wychodzenia. Zjawisko wykluczenia społecznego jest często dziedziczone, ponieważ ograniczenia, które spotykają rodziców, wpływają negatywnie również na ich dzieci. Sprawia to, że dzieci wchodzą w dorosłe życie z negatywnym bagażem i są więc wykluczone już na starcie. Tak jest z dziedziczeniem postaw i zachowań rodziców, które są determinowane przez ich pozycję zawodową oraz związanych z ich społecznym statusem, w tym przypadku

także wzrasta prawdopodobieństwo znacznych trudności z wyjściem z takiego obszaru. Rodzice, którzy mają krytyczną ocenę potrzeby edukacji i aspiracji edukacyjnych częściej wpływają negatywnie na szanse życiowe młodzieży, a tym samym zwiększają prawdopodobieństwo tego, że dzieci zajmą te same pozycje w strukturze społecznej.

Jeśli rodzice nie wypełniają wszystkich funkcji, a szczególnie tych związanych z psychicznym i emocjonalnym rozwojem dziecka, wówczas ich miejsce zajmują rówieśnicy bądź środki masowego przekazu. Rozwój masmediów (telewizja, wideo, gry komputerowe itp.) coraz bardziej prowadzi do powszechności obrazów agresji przed oczami dzieci i młodzieży, obrazy te bowiem są w tym okresie rozwoju szczególnie atrakcyjne. Szczególnie niebezpieczne dla kształtowania prawidłowych reakcji emocjonalnych, zachowań pozytywnych i negatywnych w rodzinie jest „wyręczanie” przez telewizję rodziców w pełnieniu wielu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Dochodzi zatem do dezorganizacji rodziny.

### **Bibliografia:**

- BADORA, S.: *Rodzina i formy jej wspomagania*. Kraków, 2001.
- BRADSHAW, J.: *Zrozumieć rodzinę*. Warszawa, 1998.
- BRZEZIŃSKA, A.: *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*. Gdańsk 2006.
- DANILEWICZ, W.: *Zagrożenia realizacji funkcji współczesnej rodziny. Wybrane problemy*. In: *Pomoc dziecku i rodzinie w środowisku lokalnym*. Ed. W. Danilewicz, J. Izdebska, B. Krzesińska. Białystok, 1995.
- IZDEBSKA, J.: *Dziecko w rodzinie u progu XXI wieku*. Białystok, 2000.
- KARDIS, K.: *Otázka základných hodnôt a princípov v kontexte multikultúrneho dialógu*. In: *Disputationes quodlibetales*. Eds. P. Dancák, D. Hruška. Prešov, 2008, s. 69-88.
- KARDIS, K.: *Kríza postmodernity a jej prejavy v kontexte súčasnej spoločnosti I*. In: *Zborník teologických štúdií*. No. 8. Ed. G. Paľa, M. Petro Ed. G. Paľa. Prešov, 2011, s. 25-38.
- KARDIS, K.: *Fenoméń náboženstva v kontexte sociologických teórií*. In: *Náboženstvo ako sociokultúrny fenomén v kontexte sociálnej zmeny*. Prešov, 2012, s. 24-45.
- KAWULA, S.: *Świadomość wychowawcza rodziców. Stan aktualny, niektóre uwarunkowania i skutki oraz perspektywy*. Toruń, 1995.
- KAŻMIERCZAK, Ł.: *Virgiliusz na marginesie*. „Przewodnik Katolicki” 2006, nr 12.
- KOPALIŃSKI, W.: *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*. Warszawa, 2007.
- ŁOPATKOWA, M.: *Jak pracować z dzieckiem i rodziną zagrożoną*. Warszawa, 1996.
- POSPISZYL, K.: *Podobieństwo do ojca jako czynnik dziedziczenia społecznego*, „Problemy Rodziny”, 1998, nr 3.

- RACZKOWSKA, J.: *Kiedy rodzina zawiedzie*. Warszawa, 2003.
- SCHAFFER, R.: *Psychologia dziecka*. Warszawa, 2005.
- SKRECZKO, A.: *Emigracja zarobkowa i jej wpływ na wychowanie w rodzinie*. In: *Pomoc rodzinie*. Ed. G. Olszewska-Baka, L. Pytko. Białystok, 1999.
- SZYMAŃSKA, B.: *Dzieci alkoholików w szkole*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2004, nr 4.
- SZYMBORSKA, A.: *Sieroctwo społeczne*. Warszawa, 1990.
- WINNICKA, E.: *Eurosieroty – raport*, „Polityka” 2007, nr 46.
- ZIĘBA, B.: *Wybrane aspekty funkcji socjalizacyjno-wychowawczej wielkomiejskich rodzin niepełnych*. In: *Analiza wybranych funkcji rodzin wielkomiejskich*. Ed. Z. Tyszka. Poznań, 2000.

## ***Realizácia komunistickej ideológie v Československu vo vzťahu k cirkvi, od nástupu k moci až po 60-té roky***

**Vladimír Saloky**

**Abstract:** Communist ideology that gain power to apply their intention to destroy the church. A brief overview of the coming to power, the ways and means used to achieve the objective. Contribution gives an overview of what happened in Czechoslovakia during the years of the totalitarian regime in relation to the Church and especially to its representatives. Briefly describes the fate of some church leaders, but especially those of its institutes which have been hardest hit. In the end, briefly describes the development of the ,60s, working towards the release.

**Key words:** State power. The Church. Persecution. Bishops. Priests. Religious order. Institution.

### **Nástup k moci**

Komunistická strana v Československu pred 2. svetovou vojnou bola zvláštna v tom, že bola stranou, ktorá fungovala v parlamentnej demokracii a popritom parlamentný systém neustále napádala.<sup>1</sup> Ďalšou zvláštnosťou pre KSČ bol vznik Slovenského štátu, pretože podľa leninských ideológií vznik Slovenského štátu bol zavíšením sebaurčovacieho práva, ale na druhej strane boli komunisti v pomykove, ako prejavíť svoj vzťah k Hlinkovej Slovenskej ľudovej strane. Nakoniec po sporoch začali komunisti na Slovensku prijímať inštrukcie priamo z Moskvy.<sup>2</sup> Počas vojny sa na Slovensku rozvinul odboj proti fašizmu, do ktorého sa zapojili aj komunisti s prvotným cieľom sovietskeho Slovenska, od ktorého časom upustili. V decembri 1943 bola podpísa-

---

<sup>1</sup> Porov. ŠUCHOVÁ, X.: Úvodné slovo na záver projektu o radikálnom socializme a komunizme na Slovensku in.: ŠMIGEL, M. a kol.: *Radikálny komunizmus a socializmus na Slovensku (1918-1989) Spoločnosť medzi demokraciou a totalitou*. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB, 2007. s.9.

<sup>2</sup> Porov. MEŠKO, Z.G.: *Po stopách komunizmu a mílniky slovenskej krútňavy*. Bratislava : SAP, 2009. s. 258-259.

ná Česko-slovensko – sovietska spojenecká zmluva, ktorá sa po vojne stala nástrojom na zvyšovanie vplyvu Sovietskeho zväzu v Československu. Už počas povstania sa Sovietsky zväz prostredníctvom partizánov snažil posilňovať svoj vplyv.<sup>3</sup>

V čase, keď sa konala konferencia veľkej trojky v Teheráne, kde sa rozdeľovali záujmové sféry mocností, priletel do Moskvy Beneš a pomohol začleniť ČSR do sféry vplyvu Sovietskeho zväzu. V rozhovoroch s členmi ÚV KSČ, strany, ktorá mala podporu voličstva len asi 10%, komunisti dosiahli, aby bola vojnová vláda menovaná v Moskve, kde si komunisti zabezpečili dôležité posty. Komunisti taktiež dosiahli, konštituovanie Národného frontu na čele s Klementom Gottwaldom a revolučných národných výborov, podľa vzoru bolševických sovietsk. Po týchto rozhovoroch získali komunisti postavenie najsilnejšej strany a mohli takto diktovať požiadavky zrušenia niektorých kolaborantných strán, dohodu o retribúcii občanov nemeckej a maďarskej národnosti.<sup>4</sup> Keď sa v roku 1946 konali voľby, tzv. aprílová dohoda medzi DS a politickými predstaviteľmi katolíkov, mala zabezpečiť, aby hlasy katolíkov, ktorí boli vo väčšine, neprepadli.<sup>5</sup>

V májových voľbách v roku 1946 získali komunisti v Čechách 40,2% hlasov a na Slovensku Demokratická strana 62%, komunisti 30,3% hlasov. Celostátne tak komunisti získali iba 38% hlasov. Víťazstvo DS na Slovensku však bolo jej posledné, pretože od toho času KSČ začala na DS útočiť. Politické napätie stúpalo a vrcholilo začiatkom roka 1948. 13. februára 1948 došlo k odvolaniu ôsmich veliteľov národnej bezpečnosti ministrom vnútra za KSČ a nahradeniu členmi KSČ. Na protest proti tomu časť ministrov podala demisiu, dúfajúc, že komunistickí ministri ostanú osamelí a prezident Beneš vyhlási nové voľby. 21. februára bola v Prahe na Staromestskom námestí zor-

<sup>3</sup> Porov. KOVÁČ, D.: *Dejiny Slovenska*. Praha : Lidové noviny, 2001. s. 233,235.

<sup>4</sup> Porov. MEŠKO, Z.G.: *Po stopách komunizmu a milníky slovenskej krútnavy*. Bratislava : SAP, 2009. s. 274,275.

<sup>5</sup> Porov. FREMAL, K.: *KSČ vo svetle výsledkov parlamentných volieb v rokoch 1925, 1929, 1935 a 1946 na strednom Slovensku*. In: Šmigel, M. a kol: *Radikálny socializmus a komunizmus na Slovensku (1918-1989) Spoločnosť medzi demokraciou a totalitou*. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB, 2007. s. 85.

ganizovaná 100 000-ová demonštrácia, 24. februára „Rudé právo“ zorganizovalo jednodňový generálny štrajk, za účasti 120 000 členov ľudových milícií a 6000 členov štátnej bezpečnosti. Na druhý deň 25. februára, prezident Beneš prijal rezignáciu ministrov a Gottwald mu predstrel návrh na novú vládu, v ktorej mali hlavné slovo komunisti. Takto sa v Prahe zopakoval malý veľký október, v ktorom vodca za pomoci ozbrojeného ľudu, prevzal moc a dovŕšil víťazstvo jednej strany.<sup>6</sup>

### Vzťah k cirkvám

Už počas prevratu sa vytvárali tzv. akčné výbory, ktoré zasahovali aj do života cirkví, zbierali o duchovenstve, ale aj laikoch informácie, posielali ich na Ústredný Výbor Národného Frontu, kde sa dotknutí triedili podľa vzťahu k moci. Informácie zbierala ŠtB, a Národná bezpečnosť. 8.3.1948 bola pri ÚAV NF zriadená cirkevná komisia, ktorá bola na podnet katolíckeho episkopátu neskôr rozdelená na katolícku a nekatolícku sekciu. Od leta 1948 začala pracovať cirkevná komisia aj pri ÚV KSČ. Na situáciu v krajine pred voľbami reagovali katolícki biskupi vydaním zákazu kňazom kandidovať vo voľbách a pracovať v Národných a Akčných výboroch. Od mája 1948 sa začala séria rokovaní na pôde ÚAV NF s predstaviteľmi katolíckej cirkvi, kde predstavitelia štátnej moci požadovali dohodu bez Vatikánu a vyjadrenie úplnej lojality.<sup>7</sup> Katolícka cirkev požiadavku režimu na vyjadrenie lojality odmietla, evanjelická a.v. cirkev sa rozhodla reagovať zdržanlivo. Generálny presbyterát, na zasadnutí v Liptovskom Mikuláši 16. marca 1948, vydal vyhlásenie, že cirkev: *„...pracuje aj v nových podmienkach a podľa svojich síl a možností bude pracovať na zveladení životnej úrovne človeka a na jeho mravnom a duchovnom zdokonaľovaní. Svojou mravnou a duchovnou autoritou chce a bude pomáhať aj novej vláde Československej republiky v jej budovateľskom úsilí, snažiac sa*

---

<sup>6</sup> Porov. MEŠKO, Z.G.: *Po stopách komunizmu a milníky slovenskej krútnavy*. Bratislava : SAP, 2009. s. 298-318.

<sup>7</sup> Porov. LETZ, R.: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. In: *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 časť 1*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001. s. 75-78.

podobne uskutočňovať tieto ciele a ideály. Na túto jej prácu prosí hojnosť Božieho požehnanja.<sup>48</sup> Nebolo to vyhlásenie podporujúce režim, ale snaha o upokojenie situácie - v protiklade s katolíckou cirkvou, ktorá od začiatku dávala najavo snahu od režimu sa dištancovať.

Štátna moc vtedy vzniesla požiadavku, aby cirkev podporila Gottwalda za hlavu štátu a aj s jeho účasťou na Te Deum, výmenou za zastavenie stíhania 60. kňazov. Túto situáciu potom zneužila ako súhlas cirkvi s politikou štátu. Stratégia štátu voči cirkvi bola vyjadrená ústami Klementa Gottwalda: „Postaviť nižší klérus proti vyššiemu, odpútať cirkev od Vatikánu a vytvoriť z nej národnú cirkev“. 30.8.1948 bol cirkevným oddelením pri ÚAV NF schválený návrh na riešenie náboženských otázok, ktorý mal tri úlohy. 1. Zabrániť, aby sa náboženstvo stalo zbraňou nepriateľov režimu. 2. Obmedziť možnosť zneužitia náboženstva na politické ciele. 3. Využiť náboženstvo ako spojenca režimu. Tieto úlohy sa mali realizovať v troch etapách: 1. Presvedčiť verejnosť o kladnom postoji režimu k náboženstvu a odhaliť činnosť cirkevnej hierarchie, ktorá nemá záujem na pokojnej spolupráci a vyvoláva nepokoje. 2. Izolácia hierarchie a vytvorenie organizácií veriacich verných štátu, hlavne pomocou platov a finančných príspevkov. 3. Vylúčenie vplyvu Vatikánu – ak Vatikán zasiahne vylúčeniami veriacich, lojálnych komunistickému režimu, z takých bude vytvorená národná cirkev.<sup>9</sup>

Ako máme rozumieť takémuto postoju, ktorý vyplýval z nastolených úloh, akoby bol aj celkom prajný voči cirkvám a veriacim? Vychádzalo to z dialektiky marxizmu, ktorý hovoril že náboženstvo je niečo negatívne a v druhej zásade tvrdil, že režim musí voči cirkvám a náboženstvu zaujať tolerantný postoj. Hoci v ponímaní Lenina marxizmus je materializmus a ako taký, je voči náboženstvu, ktoré je duchovné, nepriateľský, samotné prevedenie boja proti náboženstvu, nemalo byť ako buržoázne otvorené vystupovanie, ale prostriedkami,

8 Porov. UHORSKAI, P. a kol.: *Evanjelici v dejinách Slovenskej kultúry III*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 2002. s. 162,163.

9 Porov. LETZ, R.: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. In: *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 časť 1*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001. s. 78-80.



ktoré v danom momente a prostredí, najviac vyhovujú a sú najúčinnnejšie. Ak to teda situácia vyžadovala aj zdanlivou podporou a spojenectvom, aby potom o to silnejšie a účinnejšie bolo náboženstvo potlačené.<sup>10</sup>

Plány s cirkvou mali stať 20 miliárd korún v rozpätí piatich rokov. V budúcnosti sa plánovalo zavedenie povinnej náboženskej dane, ktorá by mala definitívne znechutiť veriacich. Už vtedy boli plány s Gréckokatolíckou cirkvou na jej postupnú likvidáciu. Taktiku vlády katolícka cirkev odhalila a preto 15. a 16. 8. 1948 sa v Nitre zišli biskupi a vydali memorandum adresované vláde a pastiersky list v ktorých protestovali proti štátnym zásahom. V pastierskom liste boli nekatolícke cirkvi nešťastne označené ako sekty, kvôli čomu sa ostatné cirkvi cítili urazené a napísali spoločné stanovisko proti pastierskemu listu, v ktorom tiež nevhodne napísali, že žiadna cirkev nie je prenasledovaná, a že je to len majetkové a politické napätie medzi katolíckou cirkvou a štátom. Nedostatok ekumenizmu obratne využila štátna moc, aby postavila proti sebe katolícku cirkev a ostatné cirkvi. Prípravným krokom budúcej represie bolo obmedzenie prídeltu papiera pre Katolícke noviny a obmedzenie počtu výtlačkov. V novembri na zasadnutí ÚAV SNF v Bratislave sa rozhodlo o ďalšom znížení nákladu KN, mala sa urobiť evidencia kláštorov, ich redukcia a rozpustenie tých, ktoré budú obvinené z protištátnej činnosti. V tlači a rozhlase sa mala začať diskreditačná kampaň. K 31. 12. 1948 bolo zastavené vydávanie 47 náboženských časopisov.<sup>11</sup> Z toho Evanjelickej a.v. cirkvi na Slovensku bolo povolené len vydávanie týždenníka Evanjelický posol spod Tatier a dvojtyždenníka Cirkevné listy.<sup>12</sup>

---

<sup>10</sup> Porov. MULÍK, P.: *Metódy a formy proticirkevnej politiky komunistických štátov strednej a juhovýchodnej Európy a ich zmeny v rokoch 1945 – 1989*. In.: FIAMOVA M. JAKUBČIN P. *Prenasledovanie cirkví v komunistických štátoch strednej a východnej Európy*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2010. s. 237, 238.

<sup>11</sup> Porov. LETZ, R.: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. In: *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 časť 1*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001. s. 83-87.

<sup>12</sup> Porov. UHORSKAI, P. a kol.: *Evanjelici v dejinách Slovenskej kultúry III*. Liptovský Mikuláš : Transcius, 2002, s. 165.

Dňa 6. 10. 1948 prijal parlament zákon „Na ochranu ľudovodemokratickej republiky“ č. 231/1948 Zb., v ktorom v § 28, bolo osobitne pamätané na duchovenstvo, kde za nepriaznivý vplyv na veci politického života a proti ľudovodemokratickému zriadeniu pri výkone funkcie sa trestalo odňatím slobody až na jeden rok, čo nepriamo vyzývalo k spolupráci. Súčasne bol prijatý aj „Zákon o štátnom súde“ č. 232/1948 Zb., ktorý bol určený pre trestný postih vyplývajúci z predchádzajúceho zákona. Obžaloby boli postavené na výsledkoch vyšetrovania ŠtB, kde sa používali všetky možné násilné metódy na vynútenie priznania. Prokurátor nekonal samostatné vyšetrovanie a obhajcovia boli iba vybraní advokáti. Skôr než bola podaná obžaloba, zasadla koordinačná komisia, ktorá rozhodla o tom, či sa vec predloží súdu a ako má byť riešená.

Na stretnutí delegácie katolíckych biskupov s prezidentom Gottwaldom 19. januára 1948 mu biskupi odovzdali memorandum, v ktorom konštatovali sústavné ovplyvňovanie verejnej mienky proti katolíckej cirkvi a obmedzovanie slobody, žiadali zastaviť útoky v tlači, rušenie škôl, upraviť protináboženské učebné osnovy, zastaviť vylučovanie zo škôl pre náboženské presvedčenie, riešiť otázky tlače, práva spolčovania sa a upraviť platové podmienky duchovenstva. Dva dni po stretnutí, ÚAF NF vypracoval plán dlhodobého riešenia cirkevnej politiky s posilnením štátnej kontroly nad cirkvami. Keď sa 17. 2. 1949 stretli zástupcovia episkopátu a zástupcovia komisie ÚAF NF, dohoda a požiadavky biskupov boli podmienené štyrmi požiadavkami: 1. Lojalita režimu, 2. Umožnenie kňazom spolupracovať s režimom, 3. Zrušiť suspendovanie „pokrokových“ kňazov, 4. Zakročiť proti kňazom stíhaným podľa zákona. Ak by požiadavky boli splnené, boli by vykonané iba malé ústupky, ak nie, boli pripravené ďalšie represie a konflikt by nebol odstránený. Keď minister spravodlivosti a predseda úradu pre veci cirkevné, Alexej Čepička, odmietol rokovať s predstaviteľmi gréckokatolíckej cirkvi, vyslovil sa v tom zmysle, že gréckokatolícka cirkev bude musieť byť, vzhľadom na jej vnútornú situáciu, riešená samostatne a ak je ona súčasťou katolíckej cirkvi, potom aj všet-

ka zodpovednosť za ňu pripadne rímskokatolíckej cirkvi.<sup>13</sup> Po týchto udalostiach sa 22.-23. marca konala v Dolnom Smokovci konferencia biskupov, na ktorej v rokovacej miestnosti, boli objavené odpočúvacie zariadenia, prítomnosť ktorých jasne povedala, že seriózna dohoda s predstaviteľmi štátu nie je možná. Nasledujúci útok na cirkev mal byť vedený tak, aby nevznikol dojem, že sa útočí na celú cirkev, ale iba na jej reakčných predstaviteľov. Ďalším krokom mala byť totálna kontrola cirkvi štátom. Začala sa budovať sieť informátorov a predsedníctvo ÚV KSČ vytvorilo tzv. operatívnu šesťčlennú skupinu na realizáciu cirkevnej politiky.

### **Akcie proti Rímskokatolíckej cirkvi**

#### ***Boj s vrchnou cirkevnou hierarchiou***

Na tieto účely vznikla tzv. „Katolícka akcia“, ktorá mala predstavovať veriacich podporujúcich politiku vlády. Aj keď prípravy boli tajné, biskupi po prvých správach informovali veriacich obežníkom zo dňa 7. 6. 1949, v ktorom upozornili, že pripravované hnutie je schizmatické a bude stíhané cirkevnými trestami. Hnutie však 10. 6. v Prahe vzniklo a prijalo Ohlas Katolíckej akcie, ktorý vyšiel ako príloha Katolíckych novín a noviny boli vyhlásené za orgán Katolíckej akcie. Pre počiatočnú neinformovanosť Katolícka akcia našla určitý ohlas medzi veriacimi, ktorí to pochopili ako počiatok dohody so štátom. Biskupi na situáciu reagovali tak, že v Prahe sa zišla tajná konferencia biskupov Československa, kde vydali spoločný pastiersky list, ktorý vzhľadom na situáciu bol šírený tajne.

Ani komunistická strana nečakala a reakciou na pastiersky list, bolo vyslanie povereníkov na biskupské úrady v Trnave a Spišskej Kapitule. Pastiersky list mal byť zhabaný, nakoľko sa v ňom hrozí exkomunikáciou, čo je protištátny čin. Zhabanie pastierskeho listu mali vykonať miestni funkcionári akčných a národných výborov pod príkazom ŠtB a SNB. Zhabaný mal byť bez rozruchu, aby neodradil podporovateľov Katolíckej akcie. I napriek opatreniam väčšina

---

<sup>13</sup> Porov. LETZ, R.: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. In: *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 časť I*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001. s. 83-87.

kňazov list prečítala alebo o ňom aspoň informovala. Hneď na druhý deň po čítaní pastierskeho listu, Svätá stolica vydala exkomunikačný dekrét na Katolícku akciu. Neúspech štátnych orgánov, samozrejme, vyvolal odplatu a to stíhaním tých, ktorí sa pričínili o šírenie a čítanie pastierskeho listu. Veriaci zasa, očakávajúc represie zo strany štátnych orgánov, sa snažili chrániť svojich kňazov, preto napríklad v niektorých farnostiach veriaci hliadkami strážili svojich farárov. Samozrejme, že takéto situácie boli plné napätia a emócií, a tak dochádzalo aj k potýčkam, napadnutiam a vzburám. Až v 60-tich obciach prišlo k nepokojom, následkom čoho bolo potom 1136 trestných oznámení a 467 osôb odsúdených.

Boj o presadenie Katolíckej akcie štátom pokračoval ďalej. V máji 1949, dostali ONV inštrukcie, aby boli zakázané všetky púte, rekolekcie a cirkevné zhromaždenia. Jedine v Trnave bola povolená púť. Orgány v prípade konania púte nemali zasahovať násilne. Išlo o to, aby ak sa púte predsa len uskutočnia, budú na nich nasadení „pokrokoví“ kňazi a takto budú prezentované ako púte organizované Katolíckou akciou. Štátnou náhradnou akciou mal byť Slovanský deň na Devíne. Kauza pastierskeho listu pokračovala vyšetrovaním novovzniknutými komisiami, ktoré mali „vinníkov“ roztriediť do troch skupín: 1. Tých čo neboli vopred upozornení a čítali – napomenúť, 2. Tých čo boli upozornení a čítali – potrestať pokutou 50-500 korún bez trestného oznámenia, 3. Tých čo čítali a aj komentovali – podať trestné oznámenia, ale nezatýkať. Takto sa stalo, že boli zatknuté prevažne civilné osoby, teda tí, ktorí sa zapojili všelijakým iným spôsobom.<sup>14</sup> Bolo to úmyselne takto nastavené, aby sa vniesol rozbroj medzi veriacich a klérus za to, že laici sú pozatýkaní a kňazi – tí, ktorí ich naviedli, ostali na slobode.

Štátna moc si posilňovala svoju pozíciu aj pomocou vtedy už ovládanej tlače, v ktorej sa opakovali heslá a frázy, vyzdvihovanie pozitív ľudovodemokratického zriadenia, ale hlavne neustálym hľadáním triedneho nepriateľa spojeného s osočovaním cirkevných pred-

<sup>14</sup> Porov. LETZ, R.: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. In: *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 časť 1*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001. s. 87-101.

stavitel'ov. Hneď za tým však nasledovalo ubezpečenie o náboženskej slobode, bojom za mier, skoncovaním s feudálnymi maniermi a silou ľudu.<sup>15</sup> Nepokojná situácia viedla KSS a ŠtB k mimoriadnym poradám, na ktorých sa presadil tvrdý postup. Dr. Husák sa na nich vyjadril, že biskupi a klérus si musia zlomiť krk a nemôžu zo situácie vyjsť víťazne, aby sa situácia nejavila ako slabosť režimu. Svätá stolica, vidiac ťažkú situáciu katolíckych cirkví v krajinách ovládaných komunistami, vydala dekrét o exkomunikácii katolíkov aktívnych v komunistickej strane. Daná situácia nahrávala komunistickej moci, pretože biskupi boli čoraz viac od ľudí izolovaní, niektorí kňazi sa báli, iní považovali trest za príliš prísny a neuplatňovali ho. Tí kňazi, ktorí odmietali sviatosti komunistom, boli často krát aj podvodne privedení do takejto situácie a následne udávaní. Postoj ku Katolíckej akcii štátnym orgánom pomohol aj na filtráciu ľudí v zamestnaní alebo v samotnej komunistickej strane. Posledný veľký dôsledok katolíckej akcie bola prezidentská amnestia na skutky spojené s touto kauzou, aby sa komunistická mašinéria pred svetom ukázala vo svetle dobrej vôle. Celkovo však Katolícka akcia utrpela fiasko a do roku 1952 v podstate zanikla.<sup>16</sup>

### **Biskupskí vikári a Kňazi**

Komunistická moc prenikla aj do vnútra cirkvi. Keď 8.1.1950 zomrel banskobystrický biskup Andrej Škrábik, bolo potrebné obsadiť funkciu kapitulného vikára. Zvolený Andrej Briedoň na zásah SIÚC 11.2.1950 abdikoval a štátna moc protiprávne na jeho miesto dosadila svojho pokrokového kňaza. Podobná situácia sa postupne zopakovala v spišskej, rožňavskej, košickej, nitrianskej diecéze a trnavskej apoštolskej administratúre. Aj keď to boli pomerne vysoké funkcie v cirkvi, štátna moc sa s tým neuspokojila a potrebovala vytvoriť masívnejšiu základňu pokrokových kňazov a tak sa 27.9.1951

---

<sup>15</sup> Porov. KOPRIŇÁKOVÁ, J.: *Postup komunistického režimu proti Katolíckej cirkvi v reflexii dobovej tlače*. In: CORANIČ, J. a kol.: *Cirkev v okovách totalitného režimu*. Prešov : Prešovská univerzita, 2010. s. 398.

<sup>16</sup> Porov. LETZ, R.: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. In: *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 časť 1*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001. s. 101-108.

v Prahe zjazdom konštituovalo Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva, ktorého predsedom sa stal J. Plojhar.<sup>17</sup>

## Rehole

Útoky proti reholiam začali už v roku 1948, ale pre Katolícku akciu sa spomalili. V auguste v tom istom roku, bolo len na Slovensku zrušených a zhabaných vyše 30 rehoľných domov, ŠtB sa priamo zúčastňovala prípravy a realizácie tejto likvidácie.<sup>18</sup> Od začiatku bol plán likvidovať rehole, spočiatku tie, ktoré vznikli do roku 1945. Ostatné mali byť koncentrované a sústredené do menšieho počtu. Cieľom bolo zastaviť nárast rehoľníkov, zmenšiť materiálnu základňu, činnosť sústrediť iba do misií, ošetrovateľstva a výroby a prerušiť kontakty zo zahraničím.

30. 6. 1950 malo byť všetko ukončené a akcia dostala pomenovanie akcia „K“. Aby zásah nebol príčinou nejakej nespokojnosti a tiež aby si pripravili verejnú mienku, na začiatku sa zinscenoval proces s vybranými predstaviteľmi jednotlivých rádov. Proces sa konal 31.3.1950 v Prahe za prítomnosti rozhlasu. Boli obvinení zo sympatií k imperializmu, ukrývania agentov, zbraní a cenností a výroby a šírenia ilegálnych letákov. Rozsudok znel jedno doživotie (Mastiliak) a ostatní deväti úhrny trest 132 rokov. Akciu „K“ organizovala ŠtB. Bol vypracovaný plán počtu zasahujúcich jednotiek, útvarov ŠtB, SNB, a ľudových milícií. Začiatok akcie bol určený zvláštnym rozkazom ministerstva vnútra na noc z 13. na 14. 4. 1950 o 24:00. Do kláštorov vnikli aj násilím, ak im nebolo otvorené, a rehoľníkov po sústredení odviezli autobusmi do sústreďovacích kláštorov v Hronskom Beňadiku, Šaštína, Jasova a Podolínce. Celkovo 881 rehoľníkov z 11. reholí. Ostatné rehole boli zasiahnuté v akcii „K2“ o polnoci z 3. na 4. mája 1950 s tým rozdielom, že predstavení boli v tomto prípade prehováraní.

<sup>17</sup> Porov. LETZ, R.: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. In: *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 časť 1*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001. s. 119-123.

<sup>18</sup> Porov. DUBOVSKÝ, P.: „Akcia kláštorů. In: *Pamäť národa*.“ Bratislava : Ústav Pamäti národa. vydavateľstvo Don Bosco, február 2005, s. 88.

Celkovo v obidvoch akciách bolo postihnutých 1180 rehoľníkov z 15. reholí v 76. kláštoroch.

Život v sústredovacích kláštoroch bol životom väzňov s krátkymi omšami, politickými školeniami, trestami v prípade porušenia poriadku. Mladých rehoľníkov umiestňovali osobne a priebežne ich posielali do preškoľovacieho strediska do Kostolnej a na stavbu mládeže na Nosickú priehradu pri Púchove. Keď štátna moc videla, že rehoľníkov nejde zlomiť, začali ich vysťahovávať do Čiech.

Keď sa akcia „K“ skončila, nasledovala akcia „R“, ktorá bola namierená na ženské rehole. Prípravou na ňu bola výpoveď rehoľníčok zo škôl. Samotný zásah prebehol 28. 8. 1950 o 8:00 ráno. Pri tomto zásahu bolo internovaných 1962 rehoľníčok zo 137 kláštorov a boli sústredené do 16 sústredovacích kláštorov. Vtesnali ich tam niekoľkonásobne viac ako bolo hygienicky možné, dúfajúc, že aj samotným premiešaním rehoľníčok dôjde k veľkému úbytku rehoľníčok. Rovnako ako mužov, aj ženy neskôr postupne vysťahovávali do Čiech a aj vzhľadom na to, že mnohé pracovali v nemocniciach a ústavoch, kde ich nebolo možné nahradiť, tento proces trval dlhšie.<sup>19</sup>

### **Svetskí kňazi a teologické vzdelávanie**

Okrem veľkých akcií „K“, „R“ a „P“ sa režim zamerával aj na svetských kňazov. Pre „reakčných“, teda neposlušných, pripravil sústredovací tábor v Mučeníkoch, kde ich triedil na tých, ktorí boli nenapraviteľní, druhá skupina boli schopní prevýchovy a tretia boli prevychovaní. Do júla 1952 bolo z pastoračie odstavených spolu 207 kňazov. Samozrejme režim nezabudol ani na dorast a zákonom č. 58/1950Zb. boli všetky teologické fakulty vyňaté spod pôsobnosti ministerstva školstva a ustanovené pod správu SÚC a SlÚC. Súčasne bolo stanovené, že štúdium bude sústredené v Čechách na CMBF v Prahe a na Slovensku v Bratislave. Evanjelické štúdium bolo sústredené na SEBF v Bratislave. Celý systém, plány, osnovy a poriadky na fakultách určoval štát. Najprv prekádral profesorov, a potom seminaristi dostali príkaz

---

<sup>19</sup> Porov. LETZ, R.: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. In: *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 časť 1*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001. s. 129–141.

na účasť na preškolení. Skončilo sa to tak, že drvivá väčšina odmietla preškoľovanie. Tí, ktorí prejavili nesúhlas, boli poslaní na vojenskú službu k PTP a v štúdiách mohli pokračovať až v roku 1968. O štúdium na teologických fakultách bol veľmi slabý záujem, pretože Vatikán odmietol uznať fakultu, ktorá vznikla bez jeho súhlasu. Na fakulte bol dosadený štátny tajomník, bohoslovci museli absolvovať predmet marxizmus-leninizmus a v zmysle znižovania úrovne bolo možné študovať na fakulte aj bez maturity. V roku 1953 došlo na CMBF k pasívnemu prejavu nespokojnosti s pomermi na fakulte od študentov, na čo zasiahla ŠtB a z fakulty musel odísť špirituál a traja študenti. Na SEBF bola v roku 1952 vykonštruovaná provokácia s podstrčením karikatúry Stalina, za čo boli dvaja študenti odsúdení a deväti podmienene vylúčení.

Naproti tomu situácia na pravoslávnej bohosloveckej fakulte bola odlišná. Bolo to dané tým, že štát v zmysle prechodu gréckokatolíkov na pravoslávie podporoval nábor na fakultu, a to aj preto, že gréckokatolícki kňazi odmietli prestup a tak pravoslávna cirkev mala veľký nedostatok kňazov. Pre vykreslenie toho, ako štát deformoval náboženskú situáciu, konkrétne na Slovensku, slúži nasledovné číselné porovnanie. V čase, keď na Slovensku na jedného rímskokatolíckeho kňaza pripadalo 1782 veriacich, na evanjelického a.v. 1133 veriacich a pravoslávneho 1262 veriacich, bolo v bohosloveckých fakultách v študijnom roku 1951/52, na CMBF 58 poslucháčov, na SEBF 83 poslucháčov, a na pravoslávnej fakulte len v dvoch ročníkoch 47 poslucháčov.

### **Proti biskupom**

Ako čerešničku na torte si komunistická moc pripravila útok na biskupov. Prví boli gréckokatolícki biskupi Gojdič a Hopko v súvislosti s akciou „P“. V tom istom roku 1950 v júni bol zaistený biskup Buzalka a v septembri podvodne bol zatknutý biskup Vojtašák, ktorého považovali za najväčšieho radikála a už krátko po vojne bol plánovaný zákrok proti nemu. Všetkých biskupov väznili v Prahe vo väznici Ruzyň, kde ich pripravovali na proces všemožným týraním. Príprave procesu s biskupmi Gojdičom, Buzalkom a Vojtašákom sa



venovala veľká pozornosť, boli vytvorené rôzne skupiny, komisie, pričom sa plánovalo odhalenie rozvratnej politiky Vatikánu, komplot cirkevnej hierarchie proti ľudu, atď. V Čechách sa pripravoval proces s deviatimi cirkevnými hodnosťami a jedným svätiacim biskupom S. Zelom a termín bol stanovený na 27.11. – 2.12. 1950. Slovenský proces bol určený na 10.-13.1. s vynesením rozsudku 15.1. 1951. Pred samotným procesom prebiehala kampaň na prípravu verejnej mienky. Všetci traja biskupi Buzalka, Gojdič a Vojtaššák boli obvinení zo zločinu vojenskej zrady, velezrady a vyzvedačstva. 73 ročný Vojtaššák, bol odsúdený na 24 rokov väzenia, konfiškáciu majetku a peňažný trest 500 000 Kčs, Buzalka na doživotie, konfiškáciu majetku a 200 000 Kčs pokuty a Gojdič na doživotie, konfiškáciu majetku a peňažný trest 200 000 Kčs. Všetkých troch, sa zároveň týkala aj strata občianskych práv. Po nich v 24.10.1951, bol súdený a odsúdený na 15 rokov väzenia biskup Hopko a 28.11.1951, bol odsúdený tajne vysvätený spišský pomocný biskup Barnáš na 15 rokov väzenia.<sup>20</sup>

### Vysviacky

Keďže komunisti vedeli, že v cirkvi je biskup pastierom a teda aj najvyššou autoritou a tiež, že sa konali aj tajné vysviacky nielen kňazov, ale aj biskupov, snažili sa ich čo najviac zachytiť alebo aspoň umelo vyprodukovať, aby takto poukázali na podvratnú činnosť cirkvi, ale aj aby do cirkvi vniesli rozkol. Takto sa napríklad snažili presvedčiť Štefana Hlaváča, že je tajným biskupom, alebo podobne aj Štefana Nahálku, profesora teológie. Keďže pre zásah moci do organizácie seminárov bol nedostatok budúcich kňazov, rehoľa Lazaristov v Nitre vytvorila ilegálny kňazský seminár, ktorý však bol odhalený a bohoslovci boli postavení pred súd. Mnohí kňazi, keď nedostali štátny súhlas, prešli vo svojej činnosti do ilegality. Tajne vysluhovali sviatosť, šírili literatúru, pomáhali pri vzdelávaní bohoslovcov.

Keďže v roku 1950 boli biskupi v domácom väzení a iba oni mohli vysviacať kňazov a mnohí bohoslovci nechceli ani emigrovať, ale ani

---

<sup>20</sup> Porov. LETZ, R.: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. In: *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 časť 1*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001. s. 154-166

sa vzdelávať v štátom kontrolovanej škole, kde bol aj tak obmedzený počet poslucháčov, nastal problém s vysviacaním. Vtedy sa pristúpilo k tajným vysviackam biskupov. Ako prvý bol 29.4.1950 vysvätený Anton Richter a svätiteľom bol Michal Buzalka. Richter bol však ešte v tom istom roku internovaný. 29.9.1950 biskup Pobožný vysvätil v nemocničnej kaplnke za biskupa Pavla Hnilicu a 1.10. 1950 Jána Korca, Pavla Horského a Alojza Voleka. Títo tajní biskupi potom vysviacali tajne študujúcich kňazov. Samozrejme nerobili sa o tom žiadne záznamy, aby sa nedostali do rúk štátnej moci. Ťažšiu situáciu mali kňazi gréckokatolíci, ktorí odmietli pravoslávie. Mnohí sa museli skrývať a takto opustiť vlastné rodiny, pričom aj ich rodiny boli vystavené perzekúciám.<sup>21</sup>

### **Zákony, procesy, inštitúcie**

Dňa 14. 10 1949 prijalo Národné zhromaždenie dva dôležité zákony. Zákon č. 217/1949 Zb., ktorým sa zriadil Štátny úrad pre veci cirkevné a zákon č. 218/1949 Zb. o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností. Prvý zákon umožňoval, aby cirkevní tajomníci na ONV a KNV vykonávali dozor nad vyučovaním náboženstva, cirkevnými spolkami, akciami, kontaktovali pokrokové duchovenstvo, vypracovali kádrové posudky, kontrolovali kázne, atď. Druhým zákonom sa štát zaviazal vyplácať duchovným registrovaných cirkví pôžitky s podmienkou štátneho súhlasu, ktorého získanie okrem iného, bolo podmienené zložením sľubu vernosti<sup>22</sup>. Proti nim reagovali katolícki biskupi petíciou z 21. 10. 1949 predsedníctvu vlády. Kňazom odporučili pri skladaní sľubu doložiť: „*Pokiaľ to nie je v rozpore s bož-*

<sup>21</sup> Porov. LETZ, R.: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. In: *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 časť 1*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001. s. 168–180.

<sup>22</sup> Sľub znel: *Sľubujem na svoju česť a a svedomie, že budem verný Československej republike a jej ľudovodemokratickému zriadeniu a že nepodniknem nič, čo by bolo proti jej záujmom, bezpečnosti a celistvosti. Budem ako občan ľudovodemokratického štátu plniť svedomite svoje povinnosti, ktoré vyplývajú z môjho postavenia, vynasnažím sa podľa svojich síl podporovať budovateľské úsilie smerujúce k blahu ľudu.* Zbierka zákonov republiky Československej. Čiastka 68, vydaná 26.10.1949, roč. 1949. VI. nar. č. 219/1949 Zb. z. a n. z 18.10.1949, s. 645. <http://www.zakonypre-ludi.sk/zz/1949-219>.

*skými a cirkevnými zákonmi a prirodzenými právami človeka.*“ Plat im odporučili prijať, sami ho odmietli. Týmto zákonmi sa cirkev dostala de facto mimo právny stav. Reagovala aj Svätá Stolica a to tým, že pápež Pius XII. udelil biskupom fakulty, ktoré im v čase prenasledovania dávali právomoc vo veciach, ktoré náležali výhradne Vatikánskym kongregáciám.

Dňa 7. 12. 1949 Národné zhromaždenie schválilo zákon č. 265/1949 Zb. a zákon č. 268/1949 Zb., ktoré ukladali povinnosť civilného sobáša a zobrali matriky cirkvi. Na kádrowanie a delenie duchovenstva na dobrých a zlých komunisti využili aj také situácie, ako boli narodeniny Stalina. Pri tejto príležitosti totiž žiadali kňazov, aby podpísali zdravicu sovietskemu vodcovi, alebo Štokholmskú mierovú výzvu, ktorú zorganizovala Svetová rada mieru kontrolovaná komunistami. Sľuby vernosti sa mali skladať individuálne do rúk predsedov ONV a KNV. Ak niekto odoprel, nemohol vykonávať kňazské povolanie.<sup>23</sup>

### Emigrácie

Situácia v Československu bola po nástupe komunistov pre slobodne a demokraticky zmýšľajúcich ľudí neprijateľná a preto sa jedna časť, predpokladajúc, že režim sa udrží, rozhodla emigrovať do slobodnejšieho zahraničia. Iní, mysliac si, že režim padne, ostali. Obe skupiny boli pre režim nebezpečné. Tí ktorí odišli, boli pred svetom svedectvom proti komunizmu a tí ktorí ostali, boli rozvratným živlom doma a dávali základ vznikajúcej podzemnej cirkvi.

Nie všetci, ktorí chceli ďalej slobodne žiť v zahraničí, sa tam aj dostali. Odchod do zahraničia bol kontrolovaný, cenzurovaný a ak to bol človek, vzdelaný, pracujúci na vplyvnom mieste alebo mohol vedieť niečo viac ako bežný občan, povolenie na vycestovanie nedostal. Preto sa do zahraničia odchádzalo ilegálne. Nie všetkým sa to však podarilo. 8.4.1950 sa nepodaril prechod asi dvadsať člennej skupine klerikov a kňazov cez rieku Moravu, boli zaistení a 22.2.1952 po krutých výsluchoch odsúdení na úhrnný trest odňatia slobody 289 rokov.

---

<sup>23</sup> Porov. LETZ, R.: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. In: *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 časť 1*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001. s. 109-117.

Organizátor prevádzania Titus Zeman bol súdený osobitne 19.5.1952. Na tento proces sa naviazal prípad rehoľnej sestry Zdenky Šelingovej, ktorá pomohla k úteku jednému z väznených, Štefanovi Košťalovi, ktorý bol hospitalizovaný v nemocnici a sestra Zdenka po tom, čo sa dozvedela od dozorcu, že Košťal bude vyvezený do Ruska a popravený, dopomohla mu k úteku. Za tento svoj čin, bola 17.6.1952 odsúdená a neskôr na následky ochorenia z výsluchov a väzenia aj zomrela. Spolu s ňou boli odsúdené aj ďalšie dve rehoľníčky.

Dochádzalo aj k ďalším procesom a odsúdeniam: Proces s Alfonzom Paulenom, kňazom v Šenkviaciach, za ukrývanie L.Tikla pred pokusom o emigráciu. 11 členná skupina ľudí za úkryt skupine saleziánov pred útekem do zahraničia. Odsúdenie Heleny Danišovej, Jozefa Hrčku a Karolíny Hrčkovej za poskytnutie úkrytu Ernestovi Macákovi a Františkovi Reversovi, ktorí pôsobili ako saleziánski prevádzaci. Odsúdenie Viliama Vagača za sprostredkovanie tajných vysviacok. Odsúdený Štefan Hlaváč za neoznámenie F. Reversa. Odsúdený Štefan Mráz za ukrývanie skupiny kňazov. Ďalší a ďalší odsúdení, mnohí aj za to, že údajne mali úmysel prekročiť hranice.

### **Inštitúcie a ideologická propaganda**

Útoky režimu nesmerovali iba na vrcholných predstaviteľov cirkvi alebo na jej inštitúcie, ale aj na samotných veriacich a ich verejný náboženský život. V roku 1951 sa rozbehla kampaň za výstup z cirkvi. Úspech bol malý, významnejšie počty sa vyskytli hlavne v štátnych úradoch, armáde a bezpečnosti, nakoľko tam bol vplyv komunistickej moci najsilnejší a ľudia v štátnych úradoch boli existenčne ohrození. Trňom v oku boli pre komunistickú moc verejné cirkevné slávnosti. Preto, ak už ich nemohli zakázať pre možné nepokoje, tak ich čo najviac sťažovali napríklad odpútavacími akciami, obmedzením dopravy, dezinformáciami, zastrašovaním, kontrolou účastníkov a pod. Komunistická štátna moc zasahovala aj do nedelí a sviatkov a to organizovaním pracovných nediel, brigád alebo príkazom slúžiť omše ráno a večer, napríklad z dôvodu žatvy. Takmer samozrejmosťou bolo nepovolenie opráv a najmä stavieb nových kostolov.

Komunisti zároveň dobre vedeli o veľkom vplyve tlače, preto nemohli nechať na pokoji najrozšírenejšie náboženské periodikum, Katolícke noviny. V roku 1952 bolo rozhodnuté, že Katolícke noviny budú vychádzať na šiestich stranách, budú prepustení niektorí redaktori a obsah bude nezaujímavý a naplnený komunistickou ideológiou. Zaviedla sa úplná kontrola informácií. V decembri 1950 vzniklo Cirkevné nakladateľstvo a všetka cirkevná vydateľská činnosť všetkých cirkví tak prešla pod štátom kontrolovanú inštitúciu, ktorá potom mohla znižovať náklady a kontrolovať vydateľskú činnosť a obsah. Štát kontroloval a cenzuroval aj poštový styk zo zahraničím, nemohol však ovplyvniť zahraničné rozhlasové vysielanie rádia Vatikán, a tak ho aspoň vyvažoval propagandou.

Komunistický režim sa zameral aj na prácu s mládežou, pričom vedel, že najväčším konkurentom mu je cirkev. Preto celý školský systém sa okrem poštátneho orientoval na marxistickú svetonázorovú výchovu. Z tohto dôvodu sa vylúčilo náboženstvo z vyučovania na stredných školách. Na základných školách bolo obmedzené a mohlo sa vyučovať iba bezplatne, nepovinne, popoludní a s podmienkou osobitného prihlásenia sa každý rok. Prihlásiť sa mohlo iba na začiatku šk. roka a do daného termínu, ktorý okrem toho bol zverejnený iba krátko predtým a odhlásiť sa aj pod vplyvom neustáleho tlaku a propagandy bolo možné celý rok. Navštevovanie náboženstva bolo ešte všelijako inak sťažované a skutočnosť, že daný človek navštevoval náboženstvo, sa uvádzala aj na prihláškach na ďalšie štúdium.<sup>24</sup>

### **Uvoľnenie a čas obrody**

Keď v marci 1953 zomrel Stalin a o mesiac po ňom Gottwald, nastalo obdobie neistoty, ktoré vyústilo do krátkeho uvoľnenia po nástupe Chruščova k moci. Bolo to však iba naozaj krátke uvoľnenie, dôkazom čoho je fakt, že naďalej pokračovali procesy s veriacimi aktivistami, ibaže boli menej intenzívne a menej publikované. Netýkalo sa to trestov a potíhov. Už v roku 1954 prebehli procesy spolu s 97 osobami

---

<sup>24</sup> Porov. LETZ, R.: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. In: *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 časť I*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001. s. 185-199.

v procesoch Staríček, Krčméry a Suchý, Šesták, atď, spolu odsúdených v celom Československu 109 osôb. Pokračoval aj pohon na rehole, ako aj proces so skupinou desiatich jezuitov v roku 1956. Od septembra 1955 pokračovalo zatýkanie saleziánov a tiež postupné sťahovanie rehoľníčok z nemocníc a ústavov. Gréckokatolíci boli pod drobnohľadom štátnej moci, pre odmietanie prestupu na pravoslávie. Napriek tomu prebiehali tajné vysviacky, prijímanie do reholí a práve pri najväčšom útlaku, prebiehalo aj zbližovanie sa medzi konfesiami.

Politická situácia v Poľsku a Maďarsku, vyjadrenia Svätej Stolice a nástup Novotného prinieslo v Československu znova zostrenie režimu. Zjazd KSČ v roku 1958 priniesol novú líniu a komplex opatrení, ktoré vychádzali z tézy o rozpore štátu a cirkvi a zostrujúcom sa boji. Jednotu štátu mali podkopávať ľudácke živly, ktoré vychádzali z cirkvi a jej predstaviteľov. Na rozbehnutie nových obvinení a procesov použil režim MHKD. Vykonštruovali sa a v priebehu roka 1958 sa konali dva procesy – Bratislavský a Banskobystrický. Okrem toho sa komunisti vrátili k biskupovi Vojtaššákovi a s ním aj k ďalším, Buzalkovi, Hlouchovi, Beranovi a Skoupemu, aby ich potrestali za protištátnu činnosť a čo najviac izolovali. Súčasne sa pokračovalo v ťažení proti rehoľiam. Boli to najprv lazaristi a vincentky, potom III. rád sv. Františka. Na zakrytie týchto perzekúcií poslúžila účelová amnestia v roku 1960, pretože súčasne v tom istom období pokračovala štátna moc vo svojej nastúpenej ceste zásahom proti jezuitom a po nich verbistom, kapucínom, školským bratom, tešiteľom a redemptoristom.<sup>25</sup>

Aj prejavy ľudovej zbožnosti boli terčom útokov štátnej moci. Robili sa všemožné prieky, aby upadali tradičné púte a nevznikali nové miesta na prejavy ľudovej zbožnosti. Taktiež boli zakázané procesie na sviatok Božieho Tela a Krvi a na Veľkú Noc. Aj štátny znak sa stal trňom v oku pre komunistov a dvojkríž bol nahradený vatrou na Kriváni. Ani názvy miest a obcí nemohli ostať také, ktoré mali v názve niečo kresťanské a došlo k masívnemu premenovávaniu.

<sup>25</sup> Porov. LETZ, R.: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. In: *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 časť 1*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001. s. 200-232.

V roku 1960 došlo k tomu, že po kampani pred termínom prihlasovania na vyučovanie náboženstva a po následných návštevách rodičov detí, prihlásených na náboženstvo, bolo v Bratislave z predpokladaného počtu 30 000 detí prihlásených na náboženstvo asi 130. Nízky počet detí bol argumentom pre úplné zrušenie vyučovania náboženstva na bratislavských školách. Po protestoch biskupa Lazíka boli určené tri školy, na ktorých sa náboženstvo vyučovalo, avšak biskup Lazík si takto zarobil na problémy s komunistickou mocou. Pokračovali aj zásahy a obmedzenia počtu bohoslovcov so snahou neustáleho znižovania počtu uchádzačov a zvyšovania počtu „pokrokových“ kňazov. Ateizácia spoločnosti dostala zákonnú podobu v novej ústave. V článku 16 kultúrna politika vzdelanie a výchova, majú viesť v „*duchu vedeckého svetového názoru marxizmu-leninizmu*“.<sup>26</sup>

## Obroda

Počnúc rokom 1962 nastalo uvoľnenie a cirkvi, najmä katolícka a evanjelická, si mohli aspoň na chvíľu vydýchnuť. Nebolo to ešte tak, ako by to malo byť v normálnej spoločnosti, ale upadlo prenasledovanie, perzekúcie, procesy, udúšanie akéhokoľvek náboženského prejavu, atď. Príčinou bol nástup novej politiky v najvyšších stranických orgánoch a zvonku tomu pomohol nový pápež Ján XXIII. Keď tento pápež zvolal koncil, na jeho zasadaní bola prítomná aj delegácia z Československa. Bohužiaľ biskupi, ktorí boli pozvaní, nemohli prísť, pretože ich štát nepustil a tak prítomní boli iba F. Tomášek z Čiech a zo Slovenska E. Néscey a A. Lazík. L. Pobožný mohol ísť až na druhé zasadanie. Vo väzení však naďalej bol Vojtaššák, Hopko a izolovaný Barnáš.<sup>27</sup>

Keď biskupi Beran, Hnilica, a Rusnák informovali o prenasledovaní kresťanov v komunistických krajinách v Československu, aj za pomoci MHKD sa spustila diskreditačná kampaň. Koncil okrem

---

<sup>26</sup> Porov. LETZ, R.: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. In: *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 časť 1*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001. s. 245-253.

<sup>27</sup> Porov. ŠTURÁK, P.: *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1945 – 1989*. Prešov : Petra, n.o., 2008. s. 112 - 113.

iného napomohol aj posunu v ochote štátu rokovať a došlo k udeleniu milosti J. Vojtaššákovi, S. Zelovi a L. Hladovi, avšak Vojtaššák nemohol byť doma, ale musel odísť do Senohrab v Čechách. V. Hopko bol až po čase prepustený a aj to iba podmiennečne. Po amnestii v roku 1962, ktorá bola nedostatočná, prišla druhá amnestia v roku 1965, keď z celkového počtu 71 odsúdených duchovných predstaviteľov cirkvi bolo prepustených 44 osôb. Postavenie cirkvi sa síce nezmenilo, avšak narastala aktivita veriacich – účasť na bohoslužbách, prihlasovanie na náboženstvo, záujem o štúdium teológie. Tieto skutočnosti pozorne sledovali stranícke orgány a ŠtB. K väčšiemu uvoľneniu došlo až v roku 1968, keď do vedenia strany nastúpili noví ľudia na čele s A. Dubčekom.<sup>28</sup>

#### Bibliografia:

- CORANIČ, J. a kol.: *Cirkev v okovách totalitného režimu*. Prešov : Prešovská univerzita, 2010. s. 474. ISBN 9788055502151.
- FIAMOVA, M.: JAKUBČIN P.: *Prenasledovanie cirkvi v komunistických štátoch strednej a východnej Európy*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2010. s. 684. ISBN
- KOVÁČ, D.: *Dejiny Slovenska*. Praha : Lidové noviny, 2001. s. 401. ISBN 8071062685.
- MEŠKO, Z.G.: *Po stopách komunizmu a milníky slovenskej krúťňavy*. Bratislava : SAP, 2009.
- ŠMIGEL, M. a kol.: *Radikálny komunizmus a socializmus na Slovensku (1918-1989) Spoločnosť medzi demokraciou a totalitou*. Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB, 2007. s. 249. ISBN 9788080834050
- ŠTURÁK, P.: *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1945 – 1989*. Prešov : Petra, n. o., 2008. s. 199. ISBN 9788080990237.
- UHORSKAI, P. a kol.: *Evanjelici v dejinách Slovenskej kultúry III*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 2002, s. 204. ISBN 8071401757.
- UHORSKAI, P.: *Ako to bolo*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 1992. s. 175. ISBN 8071400130.
- Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 časť 1*. Vydanie prvé. Prešov : Vydavateľstvo DUBOVSKÝ, P.: „Akcia kláštor”. In: *Pamäť národa*, február 2005, s. 88. Ústav Pamäti národa. vydavateľstvo Don Bosco. Bratislava. ISSN 13366297.

<sup>28</sup> Porov. LETZ, R.: *Prenasledovanie kresťanov na Slovensku v rokoch 1948 – 1989*. In: *Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989 časť 1*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2001. s. 254-268.



## ***Evanjelizácia ako cesta k človeku***

***Damián Saraka***

**Abstract:** *The greatest challenge facing the Church today is to bring the Gospel of Jesus Christ into the life of modern man. In this process, it is essential to set out on a path towards the man himself. It means to embark on a journey to understand his thinking, culture, desires and needs and to bring the hope of Gospel to every man so that he can open up his life and embrace it. This method of evangelization is not passive, it is filled with actions bearing fruits of joy from sowing the seeds of God's Word.*

**Key words:** *Evangelization. Way to human. Forms. Reporting, media. Communication. Culture. Kerygma*

### **Úvod**

Evanjelium a evanjelizácia sú úzko späté s pohybom, ktorý sa konkretizuje v ceste – v kráčaní. V prvom rade hýbaním sa Boha k človeku. Ježiš ako Boží Syn, pravý Boh prichádza na tento svet a berie na seba ľudskú prirodzenosť a stáva sa človekom. „*On hoci mal Božiu podobu, svoju rovnosť s Bohom nepovažoval za korisť, ale zriekol sa jej, keď vzal na seba podobu služobníka a stal sa podobný ľuďom.*“ (Flp 2,6-7) Táto cesta, Božie hýbanie sa je motivované láskou k človeku. „*Ved' Boh tak miloval svet, že dal svojho jednorodeného Syna, aby nik, kto verí v neho, nezahynul, ale mal večný život.*“ (Jn 3,16) A jej ovocím je život v hojnosti pre každého, kto uverí ponuke, ktorú Boh dáva v Ježišovi. To čím sa odlišuje kresťanstvo od iných náboženstiev je v tom, že je cestou lásky Boha k človeku a nielen ľudským hľadaním Boha. Kresťanstvo je charakteristické príchodom prisľúbeného Spasiteľa a Mesiáša - Ježiša do života, histórie a činnosti človeka.

Je nádherné zakúšať túto skúsenosť „hýbania sa“ v živote Cirkvi, ale aj v živote každého kresťana. Toto naliehavé volanie Ježiša k tejto aktivite prijímania a odovzdávania evanjelia – posolstva radosti je pre každého, kto uveril, patrí Kristovi a je včlenený do jeho stáda – Cirkvi. „*Chod'te teda a získavajte mi učeníkov vo všetkých národoch a krstite*

*ich v mene Otca i Syna i Svätého Ducha a naučte ich zachovávať všetko, čo som vám prikázal.“ (Mt 28,19-20)*

Tieto slová Ježiša sú *misijným príkazom* pre Cirkev. Ale čím viac sa nechávame prenikať týmito slovami, môžeme v nich vidieť Božiu túžbu, motiváciu, ale aj provokáciu k hýbaniu sa. Na jednej strane je to volanie k aktivite, ale na druhej strane účasťou na Božom povolaní, napĺňaním ktorého sa stávame účastnými na budovaní Božieho kráľovstva. Pánov misijný príkaz má svoj pôvod vo večnej láske Najsvätejšej Trojice: *„Putujúca Cirkev je svojou povahou misionárska, lebo má svoj pôvod v poslaní Syna a v poslaní Ducha Svätého podľa plánu Boha Otca.“ A konečným cieľom misií nie je nič iné, ako dať ľuďom účasť na spoločenstve, ktoré je medzi Otcom a Synom v ich Duchu lásky.“ (KKC čl. 850)* A Cirkev sa tak stáva obrazom Najsvätejšej Trojice, ktorú najviac charakterizuje vzájomná láska. A tak každý kto na ňu hľadá, alebo prichádza s ňou do kontaktu je dotknutý láskou a môže so sv. Augustínom povedať: *„Ak svet vidí lásku, vidí Najsvätejšiu Trojicu.“<sup>1</sup>*

Táto láska je hybnou silou evanjelizácie každého kresťana. Byť kresťanom je Božím pozvaním nechať sa každodenne skrze modlitbu, sviatosti a Eucharistiu prenikať a premieňať Božou láskou. O tomto prameni pre horlivosť a silu evanjelizácie pápež František hovorí: *„Len vďaka tomuto stretnutiu – alebo opakovanému stretávaniu – s Božou láskou, stretnutiu, ktoré sa premieňa na šťastné priateľstvo, oslobodzujeme sa od izolovaného svedomia a od zameranosti na seba samých. K tomu, aby sme boli naplnení ľuďmi, dospievame vtedy, keď sme viac než len ľuďmi – keď Bohu dovoľíme, aby nás vyviedol za hranice nás samých, aby sme obsiahli plnosť pravdy o našom bytí. Z toho potom pramení evanjelizačné úsilie. Totiž ak niekto prijal túto lásku, ktorá životu dáva nový zmysel, ako sa o ňu môže nepodeliť s ostatnými?“<sup>2</sup>*

<sup>1</sup> RUPNIK, M.: *Cesty nové evanjelizace ve střední a východní Evropě v postmoderní situaci*. In: *Nová evanjelizace - Studijní texty V.*, Olomouc : Centrum Aletti, 2000, s.41.

<sup>2</sup> FRANTIŠEK.: *Evangelii Gaudium*. Apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v súčasnom svete. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhla>

A tak je evanjelizačné úsilie cestou k druhému človeku, aby aj on mohol byť dotknutý a premenený Božou láskou. „*Lebo nás ženie Kristova láska...*“ (2Kor 5,14a)

Cesta je vždy spojená s aktivitou človeka, nie je to niečo statické, nemeniace sa, ale je to pohyb spojený s reakciami na okolité podmienky a požiadavky. Evanjelizácia ako cesta je odpoveďou na túžby, priania a potreby človeka. Evanjelium – radostná zvesť, ktorá prináša radosť, pokoj a život, pre každého kto je chorý, unavený, smutný, nepokojný, vystrašený, bez chuti a odvahy kráčať ďalej životom. Je jedinou odpoveďou a riešením pre človeka postihnutého hriechom a jeho následkami.<sup>3</sup>

### **Evanjelizácia Ježiša**

V stanovenom čase, po krste v Jordáne a pokušení na púšti Ježiš začína ohlasovať: „*Naplnil sa čas a priblížilo sa Božie kráľovstvo. Kajte sa a verte v evanjelium.*“ (Mk 1,15) A potom v nazaretskej synagóge Ježiš pokračuje slovami: „*Duch Pánov je nado mnou, lebo ma pomazal zvestovať chudobným evanjelium...*“ (Lk 4,18)

Evanjelizácia Ježiša bola vždy spojená s cestou k človeku. Ježiš chodil po Galilei a Judei, navštevoval synagógy a ohlasoval radostnú zvesť. Neuzatvoril sa nikde na opustenom mieste, ale vychádzal k ľuďom. Využíval každú možnosť, miesto a situáciu ako priblížiť evanjelium človeku. Na ohlasovanie používal miesta, kde sa zdržievalo veľa ľudí (jeruzalemský chrám, Jericho, synagóga v Nazarete, rybárske mestečko Kafarnaum...) A evanjelium prinášal rôznym skupinám ľudí osobitným spôsobom. Inou formou a slovami zvestoval evanjelium židovskému učiteľovi Nikodémovi, inak samaritánskej žene, inak slepcovi od narodenia...

Pohľad ktorý upieral na človeka neostával len na jeho zovňajšku, ale prenikal do vnútra, do srdca človeka, v ktorom Ježiš objavuje osobitné potreby tých, ktorým je ohlasovanie smerované. Na rozdiel

---

senia/p/dokumenty-papezov/c/apostolska-exhortacia-evangelii-gaudium. čl.8. (21.12.2016)

<sup>3</sup> Porov. TIRPÁK, P. – PALA, G.: *Tajomstvo spásy vo svetle katechézy*. Prešov : Vydavateľstvo PU, 2013, s. 26.

od človeka, ktorý je vždy v pokušení nechať sa „oklamať zrakom“. „*Pri pohľade na zástupy mu ich prišlo ľúto, lebo boli zbadačení a sklesnutí ako ovce bez pastiera.*“ (Mt 9,36)

Ďalšou oblasťou, ktorá sprevádza Ježišovu misijnú činnosť je Božia moc, ako ovocie evanjelizácie. Slová, ktoré Ježiš ohlasoval a gestá, ktoré konal vo vzťahu k človeku neustále sprevádzajú zázraky. Tieto zázraky potvrdzujú účinnosť a pravdivosť Ježišových slov. (porov. KKC čl. 548) Teda sa nejedná o prázdne slová, ale o slová, ktoré sú sprevádzane Božou mocou. Tieto znamenia sú mesiášskymi znakmi a ukazujú na podstatu toho, čo Ježiš prišiel vykonať – vyslobodiť ľudí z najťažšieho otroctva, ktorým je hriech, ktorý prekáža človekovi životu Božieho dieťaťa a spôsobuje všetky druhy ľudského trápenia. (porov. KKC čl. 549)

Všetko čo sa skrýva za Ježišovou aktivitou v ohlasovaní sa dá definovať ako láska. Láska medzi Otcom a Synom, ktorú Ježiš zakúša neustále, ktorá je denne obnovovaná motivuje Ježiša ísť znova a znova k človeku, aby ho urobil účastníkom tejto lásky. K naplneniu tohto poslania tesne pred svojim nanebovstúpením Ježiš vysielal tých, ktorých zavolať, aby boli s ním a dáva im poslanie: „*Chodte do celého sveta a ohlasujte evanjelium všetkému stvoreniu.*“ (Mk 16,15)

### **Evanjelizácia apoštola Pavla**

Poslanie Cirkvi je, tak ako poslanie Ježiša, Božím dielom, alebo ako píše Lukáš, dielom Ducha. Po zmŕtvychvstaní a nanebovstúpení zažívajú apoštoli intenzívne skúsenosť: Turíce. Príchod Ducha Svätého robí z nich svedkov a prorokov. Sú oduševnení nevťeravou odvahou, ktorá ich navádza zvestovať druhým svoje skúsenosti s Ježišom a nádej, ktorá ich naplňa. Duch im umožňuje vydávať otvorene svedectvo za Ježiša. „*Keď hlásatelia evanjelia odchádzajú z Jeruzalema, Duch preberá ešte viac úlohu vodcu, či už pri výbere osôb alebo ciest pre misie. Jeho vplyv sa ukazuje predovšetkým v popude na misie, ktoré sa podľa slov Kristových rozširujú z Jeruzalema cez Júdeu a Samáriu až po okraj zeme.*“<sup>4</sup>

<sup>4</sup> JÁN PAVOL II.: *Redemptoris missio*. Encyklika o trvalej platnosti misijného poslania. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/doku->

Všetky atribúty Ježišovho ohlasovania sa odzrkadľujú v plnosti aj na mladej Cirkvi a misijnej činnosti apoštolov, medzi ktorými v evanjelizácii vyniká najmä apoštol Pavol. Pavlova horlivosť v prenasledovaní prvých kresťanov je po zázračnom stretnutí so zmŕtvychvstalým Ježišom a jeho láskou premenená na horlivosť v ohlasovaní Ježiša. (por. Sk 9,1-22)

Aj Pavol má skúsenosť so zmŕtvychvstalým Ježišom a jeho láskou. Je ním vyvolený a povolaný ohlasovať evanjelium. (porov. Sk 9,15) A táto radostná skúsenosť ho tlačí k tomu, aby ju neustále ohlasoval. Stretnutie s Ježišom a vedenie Svätým Duchom apoštola Pavla vedie k trom apoštolským cestám, ktoré sú ovocím tohto stretnutia. Počas týchto ciest sa Pavol stretol s obrovským množstvom ľudí a kultúr vtedajšieho civilizovaného sveta. Pavlovo pôsobenie je v Skutkoch apoštolov opísané väčšinou na jeho misijných cestách. Je neustále v pohybe, v neustálom prinášaní evanjelia. Ešte aj z väzenia píše listy, ktoré povzbudzujú tých čo uverili v Krista a posilňujú kresťanov v evanjelizácii. (porov. Ef 6,20; Flm 1,10; Flm 1,13; 2Tim 2,9)

Pavlove evanjelizačné cesty nie sú len fyzickým cestovaním po mestách a krajinách vtedajšieho sveta, ale sú aj cestami do hĺbky srdca, kultúry, myslenia a konania konkrétnych poslucháčov a oslovených ľudí. Pavol sa osobitným spôsobom prihovára židovským veriacim, ktorým v synagógach po sobotách spolu s Barnabášom na základe svätých Písem dokazuje, že Ježiš je očakávaný Mesiáš. (porov. Sk 13,13-52; Sk 14,1-4) A inou formou sa prihovára k filozofom a pohanom, ktorý žijú v Aténach, Korinte, Efeze..., kde využíva ich spôsob myslenia, kultúry a zbožnosti a ukazuje na Ježiša ako pravého a jediného Boha a Záchrancu. (porov. Sk 17,16-34; Sk 19,8-10; Sk 18,1-11)

Aj jeho misijná činnosť a ohlasovanie sprevádzajú znamenia Božej moci a zázraky. Uzdravenie chromého človeka v Lystre, zemetrasenie vo väzení vo Filipách, vzkriesenie mladíka Eutycha a mnohé iné, ktoré dosvedčujú Pavlovo ohlasovanie a svedectvo života.

Pavlova evanjelizácia – ako cesta k človeku mala obrovský dosah, o ktorom negatívne svedčia pohania v Efeze „*tento Pavol presvedčil*

a zvedol veľmi mnohých nielen v Efeze, ale takmer po celej Ázii“ (Sk 19, 26) aj židia po Pavlovom zatknutí: „Tento muž je ako morová náka-za...“ (Sk 24,5)

### Evanjelizácia dnes

Situácia dnešného sveta je nutkavým volaním k neustálemu napĺňaniu misijného povolania Cirkvi. „Súčasná doba nesie neklamné známky túžby po „novej“ spiritualite. Utrpenie, ktoré sprevádza túžba nájsť pravý vzťah, charakterizuje úsilie dnešného človeka. Lahko padá do závislosti systému, ideí a osôb. Boh ako vzťah je pre dnešného človeka neprítomný.“<sup>5</sup> Strach, neistota, zmätok, chudoba, vojnové konflikty, násilie, utečenecká kríza a ďalšie vážne problémy ľudstva sú vážnou výzvou súčasného človeka k novej evanjelizácii, ktorá ponúka nádej, pokoj a radosť s poznania Ježiša ako jediného Spasiteľa sveta.

Na synode katolíckych biskupov, ktorá sa uskutočnila v roku 1974 na tému „Evanjelizácia v modernom svete“ – pápež Pavol VI. vyzýval biskupov slovami - „Podmienky spoločnosti nás všetkých nútia prijať metódy a všetkými silami hľadať cesty a spôsoby, ako prinášať ľuďom dnešnej doby kresťanské posolstvo, v ktorom jedinom budú vedieť nájsť odpovede na svoje otázky a čerpať silu na plnenie medziľudských povinností“<sup>6</sup> A jednou z otázok, na ktorú synodálny otcovia mali odpovedať bola: „Aké cesty a spôsoby treba používať pri ohlasovaní evanjelia, aby sa jeho sila premenila na skutky?“<sup>7</sup>

Ak má byť evanjelizácia účinná potrebujeme poznať komu ju chceme ohlasovať. Naliehavosť potreby zasiahnuť dnešného človeka vyžaduje efektívnosť v misijnom úsilí.

5 AMBROS, P.: Perspektívy a východiska pastorační činnosti církve – modlitba a evangelisace, In: Nová evangelizace – Studijní texty V., Olomouc : Centrum Ale-tti, 2000, s. 97.

6 PAVOL VI.: *Evangelií nuntiandi* čl.3, apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v dnešnom svete. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/evangelii-nuntiandi>. (21.12.2016)

7 PAVOL VI.: *Evangelií nuntiandi* čl.4, apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v dnešnom svete. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/evangelii-nuntiandi>. (21.12.2016)

Svätý pápež Ján Pavol II. v encyklike *Redemptoris missio* odlišuje tri polia, skupiny alebo ciele evanjelizačnej činnosti.

1. *Národy a skupiny, ktoré ešte nepoznajú Krista a jeho evanjelium, alebo kde chýbajú zrelé kresťanské spoločenstvá, ktoré by mohli vteliť (odovzdať) vieru do svojho prostredia a ohlasovať ju ďalším. Nazýva ju „missio ad gentes“*
2. *Kresťanské spoločenstvá, ktoré majú cirkevné štruktúry a sú horlivé vo viere a kresťanskom živote, vyžarujú svedectvo evanjelia vo svojom prostredí a vynakladajú úsilie pre misijnú činnosť. Pápež to nazýva poľom „riadnej pastoračnej činnosti“, ktorej prislúcha úloha „evanjelizácie“, ale ciele, metódy a nástroje sa značne odlišujú od „missio ad gentes“*
3. *Je to skupina, ktorá sa nachádza v krajinách so starobytlou kresťanskou tradíciou, kde však celé skupiny pokrstených stratili živý zmysel viery alebo sa dokonca už vôbec necítia ako členovia Cirkvi, lebo sa vo svojom živote vzdialili od Krista a od jeho evanjelia. V tejto skupine pápež vyzýva k „novej evanjelizácii“ alebo reevanjelizácii. „Prvé ohlasovanie“ si žiada systémy, metódy a nástroje odlišné od tých, ktoré sa používajú pri „riadnej pastoračnej starostlivosti.“ Reevanjelizácia predpokladá ešte ďalšiu metódu a zvláštnu citlivosť pre ľud, ktorého sa týka, aby sa tu dvere celkom nezavreli“<sup>8</sup>*

Podobným spôsobom rozdeľuje cieľové skupiny evanjelizácie aj súčasný pápež František vo svojej apoštolskej exhortácii *Evangelii Gaudium*, kde kladie dôraz na to, aby sme boli citliví na účvaniu Svätému Duchu, ktorý nám pomáha rozlišovať znamenia čias. Pápež František okrem rozdelenia adresátov evanjelizácie dáva aj pastoračné odporúčania v prístupe k týmto skupinám. Člení ich na:

Veriaciach riadnej pastoraácie, ktorí pravidelne navštevujú spoločenstvo a stretávajú sa v nedeľu, aby sa živili Božím Slovom a Eucha-

---

<sup>8</sup> MÜLLER, K.: *Misiológia – úvod*. In: KAROTEMPREL, S.: *Nasledovanie Krista v misiách – Príručka misiológie*, Pápežské misijné diela, Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2000, s.14.

Porov. JÁN PAVOL II.: *Redemptoris missio* 33, Encyklika o trvalej platnosti misijného poslania. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/redemptoris-missio>. (22.12.2016)



ristiou. Do tejto skupiny pápež pripája aj tých veriacich, ktorí sa nezúčastňujú pravidelne na bohoslužbách, ale majú úprimnú a stále katolícku vieru, ktorú prejavujú rôznymi spôsobmi. Pastoračná starostlivosť a ohlasovanie evanjelia tejto skupine veriacich má za cieľ ich väčšiu rast vo viere a väčšiu citlivosť v odpovedaní na Božiu lásku prejavujúcu sa v ich životoch.

Druhou skupinou sú pokrstené osoby, ktorých život nezodpovedá požiadavkám krstu, neprejavujú svoju prináležitosť k Cirkvi a necítia útechu viery. V našich podmienkach sa tiež často nazývajú „matrikovými kresťanmi.“ Právne síce sú začlenené do Cirkvi, ale spôsob ich života nie je kresťanský a tak im teda chýba život prameniacy z prijímania sviatostí, spoločenstva Cirkvi a modlitby. Pastoračnou odpoveďou pre túto skupinu je skúsenosť obrátenia, zážitok stretnutia Ježiša ako Spasiteľa, ktorý prinavracia radosť a túžbu žiť podľa evanjelia.

Poslednou skupinou, sú tí, ktorí Ježiša Krista nepoznajú alebo ho odmietajú. Mnoho z nich hľadá Boha v skrytosti a majú túžbu ho spoznať. Pápež podotýka, že sa jedná aj o mnoho ľudí v krajinách so starobylou kresťanskou tradíciou a poukazuje na to, že každý má právo prijať evanjelium a nikto nemá byť vylučovaný z ohlasovania. Evanjelizácia tejto skupiny ľudí je zameraná na poukazovanie spoločne prežíanej radosti kresťanov, ktorí neustále poukazujú na nové horizonty a ponúkajú priťažlivosť Cirkvi.<sup>9</sup>

*„Skúsenosť aj vedomie toho, že každý človek prežíva osobitné potreby, žije v špeciálnych podmienkach a má konkrétne životné ciele a očakávania nás má neustále pozývať k ceste k nemu. Spoločenstvo, ktoré ohlasuje evanjelium, si uvedomuje, že Pán prevzal iniciatívu, predišiel všetkých v láske, a práve preto vie urobiť prvý krok. Vie prevziať iniciatívu bez strachu ísť dopredu, hľadať tých, čo sa vzdialili, a dôjsť na každú križovatku ciest v snahe odovzdať pozvanie odlúčeným.“<sup>10</sup>*

<sup>9</sup> Porov. FRANTIŠEK.: *Evangeliu gaudium*, Apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v súčasnom svete. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/apostolska-exhortacia-evangelii-gaudium>. čl. 14. (21.12.2016)

<sup>10</sup> FRANTIŠEK.: *Evangeliu gaudium*. Apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v súčasnom svete. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia>



Ako teda nájsť cestu k súčasnému človeku? Ako sa mu priblížiť a porozumieť? Sú to otázky, na ktoré Cirkev vždy nachádza aktuálne odpovede v pohľade na Ježiša. Svet, myslenie a človek sa neustále mení a vyvíja. To čo bolo moderné pred 20 rokmi sa dnes javí ako zastaralé. Ale tie najhlbšie túžby človeka sú stále rovnaké. Hľadanie pokoja, radosti, nádeje, prijatia, lásky sú oblasti ľudského záujmu nemenné od nášho stvorenia. Evanjelium vždy predkladá spôsob ako ich prijať a vložiť do života. A preto je stále príťažlivé a v každej dobe a situácii má čo ponúknuť človeku. Hľadáme však formy ako prinášať radostnú zvesť tak, aby bola lákavá a prenikla do hĺbky života dnešných ľudí. Kardinál Joachim Meisner túto cestu k človeku nazýva „nasadnutím do áut ľudí.“ To znamená vedieť sa preniesť do ich situácie, vidieť svet ich očami. A tak môžeme jasnejšie a zreteľnejšie spoznať a vidieť čo im chýba, vziať ich bremeno na seba a tak prejavíť, že nie sme oddelení od tohto sveta. Robiť gestá lásky, ktoré prenikajú a zasahujú srdce človeka. A tak ich priviesť z ich áut do lode Cirkvi.<sup>11</sup> Aktivita lásky si v dnešnej dobe od Cirkvi vyžaduje odvahu zanechať „vychodené“ chodníky a vyjsť na cestu, ku ktorej sme volaní Ježišom Kristom. Odhaľme preto niekoľko spôsobov ako sa priblížiť k dnešnému človeku.

### Ohlasovanie

V prvom rade ide o spôsob akým sa ohlasuje radostná zvesť. Inflácia hovoreného slova spôsobuje veľké riziko pre Cirkev dnešných dní. Často je jej posolstvo zahalené, alebo pri ohlasovaní slova Cirkev kladie a odpovedá na otázky, ktoré si nikto nedáva alebo nehľadá odpovede.<sup>12</sup> Účinná apoštolská evanjelizácia bola postavená na kerygmatickom ohlasovaní, ktoré na jednej strane jasným spôsobom zjavovalo Božiu lásku, hriech, Ježišovo vykúpenie a zmŕtvychvstanie a na druhej strane vždy viedlo počúvajúceho k odpovedi. K zaujatiu jasného sta-

---

senia/p/dokumenty-papezov/c/apostolska-exhortacia-evangelii-gaudium. čl. 24. (21.12.2016)

<sup>11</sup> Porov. MEISNER, J.: Myšlenky k nové evangelizaci Evropy, Olomouc : Matice Cyrilometodějská, 1998, s.62-63.

<sup>12</sup> Porov. KYSELICA, J.: *Odovzdávať vieru v súčasnej spoločnosti*, Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 80.

noviska. „Ak sa má človek narodiť k novému životu v Duchu, musí zakúsiť a stotožniť sa s ohlásenou kerygmou – Ježiš Kristus zomrel a vstal z mŕtvych. Ak človek prijme tento fakt, stretáva živého Krista.“<sup>13</sup>

## Svedectvo

Pre mnohých ľudí vyspelého sveta evanjelium už nie ani zvestou ani radostným posolstvom. Koreňom tejto situácie je ich negatívna náboženská skúsenosť, ktorá sa spájala s popieraním telesnosti, slobody a demokratickej participácie. Boli naočkovani „zlým spôsobom evanjelizácie“ a tak už nemajú, alebo už stratili všetky očakávania od Cirkvi.<sup>14</sup> Ich postojom je, že Cirkev mi už nemá čo ponúknuť. Je to stav duchovnej apatie, ktorý každodenne zaslepuje konzumný spôsob života, ktorý je však chabou náplastou na duchovný hlad po Bohu. Účinnou formou evanjelizácie v takýchto podmienkach je radostné svedectvo spoločenstva kresťanov. Ktoré nielen svojím životom, ale aj slovným vydávaním svedectva o zmene ich života zobúdzajú u týchto „otrávených“ ľudí nový záujem a očakávania.

## Komunikácia

Aj toto je jedna z ciest k dnešnému človeku. Správna komunikácia musí vždy vychádzať z jazyka, ktorý je zrozumiteľný a významný nielen pre vysielajúceho, ale aj pre prijímajúceho. A to sa nevzťahuje len na používanie tej slovnej zásoby, ktorú práve používa spoločenské prostredie, ale znamená to čosi oveľa hlbšie. Cirkev musí byť citlivá na starosti, záujmy, túžby, hodnoty, dominantné výrazové formy spoločnosti v danej chvíli. Neznačí to, že zabudneme na dôležitosť výrazovej kvality jazyka a symbolického dedičstva nazhromažďovaného históriou Cirkvi, alebo že sa staneme nevernými vlastnej náboženskej skúsenosti, skôr ide o stotožnenie sa s problémami ľudí dneška. Zlé sú tie výrazové prostriedky, ktoré potrebujú simultánny preklad. Potrebujeme sa naučiť komunikovať a používať jazyk, kto-

<sup>13</sup> TIRPÁK, P.: *Kerygma a katechéza ako prostriedok zmeny života*. In: PALA, G.: THEOLOGOS – teologická revue, Prešov : GTF PU, 2013, s.127.

<sup>14</sup> Porov. KYSELICA, J.: *Odvodzdať vieru v súčasnej spoločnosti*, Trnava : Dobrá kniha, 2006, s.82.

rému dnešný človek rozumie, v ktorom komunikuje aj on sám. Najst si čas a preložiť výrazy, ktorým rozumejú len veriaci do jazyka ľahšie zrozumiteľnejšieho aj pre tých, ktorí žijú mimo Cirkvi. Nebáť sa používať jednoduchý jazyk. Pri pohľade na dnešného mestského, audiovizuálneho, technického a postmoderného človeka si zachováva plnú platnosť pavlovskej kritérium stať sa Grékom s Grékmi, Židom so Židmi.<sup>15</sup>

## Médiá

Je to z jedna z oblastí, ktorá je dnes v popredí. Internet a sociálne siete sú miestom, kde človek komunikuje a kde sa zdržiava. Najmä mnoho mladých ľudí trávi viac času na sociálnych sieťach ako vo vytváraní reálnych vzťahov. Tento moment teda vytvára priestor a podmienky na to, aby sa stalo médiá stali miestom evanjelizácie, kde sa majú naplno zapojiť všetci veriaci, ktorí sa chcú podeliť o Ježišovo poslanstvo. *„Ak sa nebude evanjelium ohlasovať v digitálnom prostredí, nemusí sa dostať k tým, pre ktorých je tento priestor dôležitý. Schopnosť používať nové formy komunikácie cez internet a sociálne siete nie je dobrý len preto, aby „sme šli s dobou“, ale najmä preto, aby sa našli také formy vyjadrenia evanjelia, ktoré budú schopné urobiť dostupné bohatstvo evanjelia pre srdcia a mysle všetkých ľudí.“*<sup>16</sup>

## Sprevádzanie

Anonymita, samota a pochybnosti sprevádzajú mnohých hľadajúcich. Súčasný človek dáva mnohé otázky, ale nemá nikoho, kto by mu na nich odpovedal a trávil s ním čas. Osobný kontakt a komunikácia vytvára priestor pre dôveru a pripútanie sa. Ak nemám nikoho s kým môžem zdieľať svoje pochybnosti, boje, prekážky a pády, hľadám riešenia, ktoré ponúka svet. Cirkvi je volaná k zdieľaniu života. Svedectvo ako som s Kristom prekonal problém a zdolal prekážky

---

<sup>15</sup> Porov. KYSELICA, J.: *Odovzdávať vieru v súčasnej spoločnosti*, Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 82.

<sup>16</sup> BENEDIKT XVI.: *Posolstvo k 47. svetovému dňu spoločenských komunikačných prostriedkov*. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-masmedia-2013>. (27.12.2016)

svojho života dáva inšpirácie pre hľadajúcich a pochybujúcich. Cesta k človeku v tomto prípade znamená „strácať s ním čas“. Ujímať sa ho ako slabšieho vo viere a posilňovať ho.<sup>17</sup> Toto „strácanie času“ pripravuje cestu a podmienky pre včlenenie sa evanjelizovaného do spoločnosti a života Cirkvi.

Pri všetkom tomto namáhaní sa v evanjelizácii je potrebné mať na zreteli to, že ten kto je hlavným hýbateľom evanjelizácie je Svätý Duch. Aj Ježišovi učeníci sa evanjelizácii naučili postupne, tým, že verne napodobňovali príklad Ježiša Krista – „prvého apoštola“ poslaného od Otca. Svätý Duch ich postupne pretvoril na odvážnych svedkov. On zostúpil na pochybujúcu skupinu apoštolov a premenil ich život, ich modlitbu a spôsob ich dávania. A tento spôsob pozerania sa na Boha, svet a človeka ich priviedol k bezvýhradnej spolupráci so spásnym konaním Ducha.<sup>18</sup>

### Záver

Pri pohľade na situáciu súčasného sveta sú mnohí kresťania vystrašení alebo apatickí. Zdá sa, akoby sme nevedeli čeliť ťažkostiam života. Nechať sa pozvať misijným príkazom Ježiša k evanjelizácii je skúsenosťou prebrať iniciatívu a bez strachu ísť dopredu a hľadať tých, čo sa vzdialili. Neodradiť sa neúspechom, striasť zo seba prach ak nie sme prijatí, alebo k sme odmietnutí. Mať neuhasínajúcu túžbu ponúkať Pánovo milosrdenstvo a zároveň veľkú trpezlivosť a vytrvalosť, lebo misijné úsilie vždy prináša ovocie. V prvom rade radosť, ktorá sa rodí z rozsievania evanjelia a z dávania, ale aj radosť z toho, že Pán nám chce dať vidieť ako sa menia životy tých, ku ktorým sme vykročili.

<sup>17</sup> Porov. KYSELICA, J.: *Odovzdávať vieru v súčasnej spoločnosti*, Trnava : Dobrá kniha, 2006, s.87.

<sup>18</sup> Porov. CONTRAN, N.: *Misijná duchovnosť*. In: KAROTEMPREL, S.: *Nasledovanie Krista v misiách – Príručka misiológie, Pápežské misijné diela*, Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2000, s.101.

### **Bibliografia:**

- AMBROS, P.: *Perspektivy a východiska pastorační činnosti církve – modlitba a evangelizace*. In: Nová evangelizace – Studijní texty V., Olomouc : Centrum Aletti, 2000, 113 s. ISBN 80-86045-49-8.
- BENEDIKT XVI.: *Posolstvo k 47. svetovému dňu spoločenských komunikačných prostriedkov*. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/posolstvo-masmedia-2013>. (27.12.2016)
- FRANTIŠEK.: *Evangelii gaudium*. Apoštolská exhortácia o ohlasovaní evanjelia v súčasnom svete. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/apostolska-exhortacia-evangelii-gaudium>. (21.12.2016)
- JÁN PAVOL II.: *Redemptoris missio*. Encyklika o trvalej platnosti misijného poslania. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/redemptoris-missio>. (22.12.2016)
- KAROTEMPREL, S.: *Nasledovanie Krista v misiách - Príručka misiológie*, Pápežské misijné diela, Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2000, 299 s. ISBN 80-7162-313-X
- KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI. Trnava : SSV, 1999, 918 s. ISBN 80-7162-259-1.
- KYSELICA, J.: *Odovzdávať vieru v súčasnej spoločnosti*, Trnava : Dobrá kniha, 2006, 169 s. ISBN 80-7141-525-1.
- MEISNER, J.: *Myšlenky k nové evangelizaci Evropy*, Olomouc : Matice Cyrilometodějská 289. publikace, 1998, 95 s.
- PAVOL VI.: *Evangelii nuntiandi*, apoštolská exhortácia (o ohlasovaní evanjelia v dnešnom svete). In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/evangelii-nuntiandi>. (21.12.2016)
- RUPNIK, M., *Cesty nové evangelizace ve střední a východní Evropě v postmoderní situaci*. In: Nová evangelizace, Olomouc : Centrum Aletti, 2000, 113 s. ISBN 80-86045-49-8.
- ŠTUDIJNÁ BIBLIA. Banská Bystrica : Slovenská biblická spoločnosť, 2015, 2514 s. ISBN 978-80-8156-052-1.
- TIRPÁK, P.: *Kerygma a katechéza ako prostriedok zmeny života*. In: PALA, G.: THEOLOGOS – teologická revue, Prešov : GTF PU, 2013, č.1, s.255, ISSN 1335-5570.
- TIRPÁK, P. – PALA, G.: *Tajomstvo spásy vo svetle katechézy*. Prešov : Vydavateľstvo PU, 2013, 308 s. ISBN 978-80-555-0887-0

## Recenzia

**TIRPÁK, P. – SARAKA, D.:**

***Ty máš slová večného života.***

Prešov : Vydavateľstvo PU v Prešove, 2017. 160 s.

ISBN 978-80-555-1927-2

**Maciej Ostrowski**

Zagadnienie ewangelizacji jest dziś ważnym i palącym problemem dla pastoralnej działalności Kościoła. Postępujące, zwłaszcza w Europie, dechrystianizacja i zobojętnienie religijne, odejście od Boga stanowią „negatywny znak czasu“. Wiele dyskutuje się w kręgach nie tylko duszpasterzy ale teologów, jak zapobiec procesom religijnego zobojętnienia. Jak ożywić wiarę chrześcijan, uczynić ją bardziej personalną a co za tym idzie i głębszą. Pomimo upływu czasu, nie straciły na aktualności słowa adhortacji Pawła VI *Evangelii nuntiandi*. Czy też Jana Pawła II *Redemptoris missio*. Papież Franciszek w trosce o ożywienie dzieła ewangelizacji wydał niedawno adhortację *Evangelii gaudium*. Papież Jan Paweł II często powtarzał wezwanie do nowej ewangelizacji, czyli ożywienia ewangelizacyjnego całego Kościoła, poszukiwania nowych metod ewangelizacji i uaktywniania na tym polu nowych podmiotów. W Polsce powstała osobna podkomisja Episkopatu ds. Nowej Ewangelizacji. To tylko niektóre przykłady.

Publikacja „*Ty máš slová večného života...*“, wychodzi naprzeciw temu problemowi. Jest udaną próbą omówienia problemu na gruncie teologii pastoralnej. Zgodnie z metodą przyjmowaną w teologii pastoralnej ukazuje na wstępie szersze tło teologiczne zagadnienia. A mianowicie wskazuje na podstawowe zadanie Kościoła, jakim jest rożgłaszanie Ewangelii celem budzenia wiary. I tu słusznie podkreśla, że wiara w najgłębszym znaczeniu jest osobistą odpowiedzią człowieka na miłość Boga do człowieka – Jego plan miłości wobec ludzkości. To

zadanie spełniali już u zarania apostołowie. Wzorem była sama Matka Boża, nazywana dziś często „Gwiazdą ewangelizacji” (Jan Paweł II, *Redemptoris missio*). W tym wprowadzeniu autorzy celnie wskazują, że ewangelizacja ma przekształcać niejako od wewnątrz człowieka i całe społeczeństwo, budować na tym świecie cywilizację miłości, jak też dążyć do strzeżenia godności każdej ludzkiej istoty odkupionej przez Jezusa Chrystusa.

W dalszym etapie (II rozdział) autorzy publikacji, za papieżem Franciszkiem, trafnie wskazują, że Ewangelia jest „radosną nowiną”, dającą radość człowiekowi. Trzeba tę prawdę podkreślać w dobie, kiedy laickie środowiska rozprzestrzeniają narrację, że Ewangelia ogranicza wolność człowieka, jest dla niego ciężarem, a zatem człowiek nie chce jej przyjąć. Tymczasem, gdy zobaczy się w niej radość, budzi pozytywny oddźwięk i chętniej jest przyjmowana przez współczesnego człowieka, zwłaszcza młodego. W tym rozdziale autorzy dają też obszerny przegląd kościelnych dokumentów poruszających zagadnienie ewangelizacji, trafnie rozpoczynając od najbardziej ogólnych (Sobór Watykański II i dokumenty papieskie), przechodząc do dokumentów rzymskich dykasterii a następnie pokazując, jak one odzwierciedliły się w wypowiedziach Kościoła lokalnego na Słowacji. Omawiają też ważną kwestię nowej ewangelizacji. Celnie wyjaśniają, na czym ona polega. Jest bowiem dzisiaj wiele nieporozumień co do tego terminu. Nie można bowiem każdej akcji Kościoła nazywać nową ewangelizacją, ale iść za definicją, którą dał Jan Paweł II.

W ostatnim rozdziale autorzy dają obszerną panoramę współczesnych ruchów odnowy Kościoła, które pełnią skutecznie zadanie ewangelizacyjne. Przypominają, że ruchy odnowy istniały już od początków Kościoła i zawsze były odpowiedzią na problemy stające przed Kościołem. Autorzy trafnie wyjaśniają pozytywny stosunek Kościoła do współczesnych ruchów, które widzą w nich skuteczne narzędzie w docieraniu z Ewangelią do wszystkich kręgów społecznych a przede wszystkim dynamizujących sam Kościół. W ten sposób są wierni paradygmatowi teologii pastoralnej, która powinna prezentować zastosowania teologicznej teorii do praktyki Kościoła. Jest przecież także nazywana teologią praktyczną.

Publikację cechuje logicznie ułożony plan. Jest ona solidnie zakorzeniona w źródłach co odzwierciedla obszerna bibliografia oraz liczne i zróżnicowane przypisy. Autorzy publikacji są teologami kompetentnymi. Dobrze poruszają się w badanych przez siebie obszarach. Nie tylko trafnie porządkują obszerną wiedzę związaną z szerokim problemem ewangelizacji (i nowej ewangelizacji), ale ukazują wiele nowych aspektów badanego zagadnienia.

Recenzent bardzo pozytywnie ocenia przygotowaną publikację „*Ty máš slová večného života...*“ i uważa, że będzie ona cenną pozycją teologiczną. Stanie się dobrą pomocą dla dalszych studiów nad badanym problemem, także dla studentów teologii. Dla praktycznej działalności Kościoła będzie dobrą pomocą wspierającą jego pastoralne zadania. Recenzent popiera zatem wydanie drukiem rzeczowej publikacji P. Tirpaka i D. Saraka.



## **Recenzia**

### **CORANIČ, J.: Z dejín gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku.**

České Budějovice: Sdružení sv. Jana Nepomuckého  
při Biskupství českobudějovickém, 2014. 529 s.  
ISBN 978-80-86074-30-6.

#### **Jozef Šimončíč**

Takmer pred rokom som posudzoval rukopis monografie: *Jaroslav CORANIČ: Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1918 – 1939*. Prešov : Prešovská univerzita 2013, 416 s. ISBN 978-80-555-1032-3. Tento absolvent histórie na Trnavskej univerzite v Trnave pripravil medzitým na publikovanie ďalšiu monografiu venovanú dejinám gréckokatolíckej cirkvi na našom území od Veľkej Moravy po dnešné dni.

Problematike oboch liturgií na Veľkej Morave západnej latinskej a východnej byzantskej, ich vzájomnému vzťahu venoval autor prvoradá pozornosť a spresnil ich vplyvy medzi Carihradom a Veľkou Moravou, Veľkou Moravou a Rímom. Z tejto štartovacej čiary postupuje už prísne chronologicky najprv o kolonizácii na valašskom práve až po vznik Mukačevského biskupstva. Terminus a quo sa stala Užhorodská únia 24. apríla 1646, architekti ktorej vytvorili precízny a dômyselný projekt organizačnej štruktúry gréckokatolíckej cirkvi v Uhorsku.

Pri opise dejov od Užhorodskej únie po zriadenie Prešovského biskupstva všima si autor aj vedúce osobnosti: prvého zjednoteného biskupa Petra Parteniusa Petroviča (1651 – 1665) i usporiadanie pomerov biskupom Jánom Jozefom de Canillisom (1689 – 1706) v Mukačevskom biskupstve. Nato už nasledujú veľké kapitoly v prísne chronologickom slede: III. Gréckokatolícka cirkev na Slovensku v rokoch

1818 – 1876, kde venuje pozornosť „Košickému vikariátu“ a rozdeleniu Mukačevského biskupstva, procesu vzniku Prešovského biskupstva, životu a dielu prešovských biskupov Gregora Tarkoviča (1816 – 1841) a Jozefa Gaganca (1843 – 1875).

IV. kapitola Gréckokatolícka cirkev 1876 – 1918 má aj obsah le komentáre k episkopátom Dr. Mikuláša Tótha (1876 – 1882), Jána Vályiho (1882 – 1911) i „nešťastného“ Dr. Štefana Nováka (1913 – 1920). Nasleduje V. kapitola Gréckokatolícka cirkev na Slovensku 1918 – 1939 so životopismi apoštolských administrátorov Dr. Dionýza Njaradiho a Pavla Petra Gojdiča OSBM. Riava komentárov pokračuje analýzou rokov 1929 – 1945, 1945 – 1950, tragických osudov biskupa P. P. Gojdiča, osudov gréckokatolíckych kňazov, bohoslovcov i veriacich, pokus o legalizáciu Gréckokatolíckej cirkvi roku 1968 a nasledujúce roky 1968 – 1989. Záverečné kapitoly komentujú pôsobenie biskupa Ján Hirku v rokoch 1969 – 1989, situáciu v biskupstve 1989 – 2014, správu biskupstva arcibiskupom Dr. Jánom Babjakom SJ, vznik Košického exarchátu, vznik Bratislavskej eparchie, majetkoprávne vyrovnanie s Pravoslávnuou cirkvou v rokoch 1990 – 2000, organizačnú štruktúru gréckokatolíckej cirkvi, štatistiku veriacich.

Tento obsah monografie som musel načrtnúť, aby som zdôraznil jej premyslenosť a dôslednosť, aby sa na nič nezabudlo. A nezabudlo sa.

Medzi monografiami, prekladanými prvými absolventmi histórie na Trnavskej univerzite na zverejnenie, dosahuje Jaroslav Coranič veľmi vysokú úroveň. Jeho heuristika, štúdium literatúry, archívnych prameňov je tak dôsledné, že konečný počet ich využitia v poznámkach pod čiarou dosahuje počet 1 629. Nielen vyexcerpovať, ale mať v nich prehľad a odvolať sa na tieto poznámky je skutočne obdivuhodné.

Predložená práca Jaroslava Coraniča o dejinách a osude Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku poukazuje na dar z neba, ktorý táto cirkev dostáva, aby svet uveril, že Bohu nič nie je nemožné.

*Nihil obstat. Imprimi potest.*

## AUTORZY ARTYKUŁÓW

**prof. nadzw. dr hab. Tadeusz Bąk**  
Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-  
-Ekonomiczna  
Czarnieckiego 16, 37-500 Jarosław  
tedbak@wp.pl

**Mgr. Abraham Come**  
Prešovská univerzita v Prešove  
Gréckokatolícka teologická fakulta  
Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov

**ThLic. Krzysztof Czyrka**  
Prešovská univerzita v Prešove  
Gréckokatolícka teologická fakulta  
Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov

**doc. Mgr. Kamil Kardis, PhD.**  
Prešovská univerzita v Prešove  
Gréckokatolícka teologická fakulta  
Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov  
kamil.kardis@unipo.sk

**doc. ThDr. Mária Kardis, PhD.**  
Prešovská univerzita v Prešove  
Gréckokatolícka teologická fakulta  
Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov  
maria.kardis@unipo.sk

**prof. dr hab. Maciej Ostrowski**  
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie  
Wydział Teologiczny  
ul. Kanonicza 25, 31-002 Kraków  
maciej.ostrowski@upjp2.edu.pl

**doc. ThDr. PaedDr. Ing. Gabriel Paľa, PhD.**  
Prešovská univerzita v Prešove  
Gréckokatolícka teologická fakulta  
Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov  
gabriel.pala@unipo.sk

**doc. PaedDr. Lenka Pasternaková, PhD.**  
Prešovská univerzita v Prešove  
Fakulta humanitných a prírodných vied  
lenka.pasternakova@unipo.sk

**prof. ThDr. Marek Petro, PhD.**  
Prešovská univerzita v Prešove  
Gréckokatolícka teologická fakulta  
Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov  
marek.petro@unipo.sk

**dr hab. Monika Podkowińska**  
Wydział Nauk Społecznych Szkoły Głównej  
Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie  
Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa  
monika\_podkowinska@sggw.pl

**ThLic. Vladimír Saloky**  
Prešovská univerzita v Prešove  
Gréckokatolícka teologická fakulta  
Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov  
vladosaloky@gmail.com

**Mgr. Damián Saraka**  
Prešovská univerzita v Prešove  
Gréckokatolícka teologická fakulta  
Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov  
damian.saraka@smail.unipo.sk

**prof. PhDr. Jozef Šimončič, CSC.**  
Trnavská univerzita v Trnave  
Filozofická fakulta  
Hornopotočná 23, 918 43 Trnava

**doc. ThDr. Peter Tírpák, PhD.**  
Prešovská univerzita v Prešove  
Gréckokatolícka teologická fakulta  
Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov  
peter.tirpak@unipo.sk

**ThLic. Martin Tkáč, PhD.**  
Prešovská univerzita v Prešove  
Gréckokatolícka teologická fakulta  
Ul. biskupa Gojdiča 2, 080 01 Prešov  
martin.tkac@unipo.sk

**doc. ThDr. Peter Vansač, PhD.**  
Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce  
sv. Alžbety, n. o. v Bratislave  
Ústav sociálnych vied a zdravotníctva  
bl. P. P. Gojdiča v Prešove  
pvansac@sinet.sk